



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Sosyal Psikoloji Bilim Dalı

SOSYAL ETKİ KURAMI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA

Yasemin ABAYHAN

Doktora Tezi

Ankara, 2013

SOSYAL ETKİ KURAMI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA

Yasemin ABAYHAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Anabilim Dalı
Sosyal Psikoloji Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

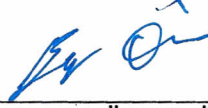
Yasemin ABAYHAN tarafından hazırlanan "Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Psikolojik Dışlanma" başlıklı bu çalışma, 14/ 03/ 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.



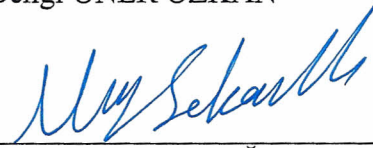
Prof. Dr. Orhan AYDIN (Başkan)



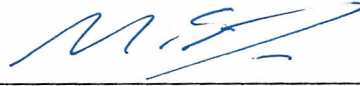
Prof. Dr. Deniz ŞAHİN (Danışman)



Prof. Dr. Bengi ÖNER ÖZKAN



Prof. Dr. Nuray SAKALLI UĞURLU



Prof. Dr. Melike SAYIL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01.04.2013


Yasemin ABAYHAN

Anneme...

TEŞEKKÜR

Üniversiteye adım attığım ilk günden beri gerek akademik gerek duygusal pek çok anı ve anıyı paylaştığım, tıpkı bu tezin yazım aşamasında olduğu gibi on iki yıl boyunca psikoloji adına öğrendiğim her şeyde izi olan hocalarım ve danışmanlarım Prof. Dr. Deniz ŞAHİN ve Prof. Dr. Orhan AYDIN'a destekleri, kabulleri ve bana öğrettikleri her şey, söyledikleri her cümle için çok teşekkür ederim.

Doktora tez jürimde yer almayı kabul etmiş olup deneyimlerini ve bilgilerini bana aktaran jüri üyelerim Prof. Dr. Melike SAYIL, Prof. Dr. Nuray SAKALLI UĞURLU ve Prof. Dr. Bengi ÖNER ÖZKAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Her ne kadar badirelerle dolu da olsa doktora eğitimimi güzel ve özlenilir kılan ve kılacak olan sınıf arkadaşlarım Dr. Hayal YAVUZ GÜZEL ve Dr. Alp Giray KAYA'ya varlıkları için teşekkür ederim. Şimdiden ileride beraber yapacağımız çalışmalar için heyecanlandığımı bilmelerini isterim.

Tezin yazılma sürecinde sağladıkları duygusal, araçsal ve normatif destek için çalışma arkadaşlarım Uzm. Psk. İsmail Volkan GÜLÜM, Uzm. Psk. Arcan TIĞRAK, Dr. Savaş CEYLAN, Dr. Arzu ÖZKAN CEYLAN, Dr. Zeynel BARAN, Doç. Dr. Sedat İŞIKLI ve Doç. Dr. Sait ULUÇ'a çok teşekkür ederim.

Yaklaşık iki yıl sürmüş olan veri toplama aşamasında benden daha çok emeği bulunan, zorlandığımda ve "yetişmeyecek" diye kaygılandığımda benden daha dirayetli davranan, bir tezin sadece yazanın değil de emek veren herkesin olabileceğini bana gösteren başta Psk. Burcu KÖMÜRCÜ, Psk. Kübra DAŞGIN, Psk. Bülent AYKUTOĞLU, Psk. Polat SEZGİN, Psk. Bahar AYKAÇ olmak üzere 2010-2011 ve 2012-2013 akademik yılında "Deneysel Sosyal Psikoloji" dersini almış olan tüm üçüncü sınıf öğrencilerine teşekkür ederim. Bugün bu tez somut olarak dünyada bir yer işgal ediyorsa, sayenizedir "gençler".

İster doktora ister yüksek lisans tezi olsun, yaşamın gerçekleri karşısında bir işe başlamak ve bitirmek aslında o kadar da zor değil. Doktoraya başladığımdan bu yana pek çok gidene "hoşça kal" demek durumunda kaldığım düşünülecek olursa, kuşkusuz bu tezin yazım aşamasının dışında ayakta kalmamı sağlayanlara da teşekkür etmeliyim. Çünkü ben somut olarak hala bu dünyada bir yer işgal edebiliyorsam, bu da onların sayesinde.

Yaşadığım zorlu süreçlerin hiçbirinde beni yalnız bırakmayan, neden olduğunu bilmediğim ve nasıl olup da bu kadar şanslı olduğumu kestiremediğim şekilde hep yanımda olan arkadaşlarım Pelin ERDEM, Selim SÜSOY, Bora ÇETİNKAYA, Tümay ÇEBER, Çiğdem ÜNLÜ ÇEBER, Eser US, Bahar KAYA, Elvin OTMAN, Pırıl AKIN OCAK, Emre OCAK, Nil MEMİŞOĞLU MİT, Zeynep DEMİREL, Damla TOROS, Cem SEVİNDİK, Ersin BAYRAMKAYA, Esra KISACIK, Zehra ÇAKIR, Zeynep TÜZÜN ve buraya yazmayı unutup da eşeklik ettiğim herkese teşekkür ediyorum. Hiç biyolojik kardeşi olmayan birine nazaran birçok kardeşim olduğunu bana gösterdiniz, ben düştüğümde benimle birlikte yere çömeldiniz. Oturdunuz gece yarısına kadar benimle hastanelerde beklediniz, “belki Gül Teyze yer” umuduyla “Callipso” satan marketleri keşfettiniz, yeri geldi anneme avizelerde sallanma sözleri verdiniz, yeri geldi beni güldürmek için yaşınıza başınıza bakmadan şeberdiniz. Tam ortasında durduğum yaşamımda “şanssız” olduğum pek çok zaman olduğunu bilsem de sizler benim şanslısınız, onu biliyorum.

İnsan arkasına dönüp baktığında kendisini güçlü kılanın sadece akranları olmadığını görüyor. Samimiyetlerinden bir an bile şüphe duymadığım eski öğrenci, yeni dostlarım İsmail VOLKAN GÜLÜM’e kitapları ve ayraçları; Arcan TIĞRAK’a hastanede korktuğunda kızaran yanakları ve Burcu KÖMÜRCÜ’ye üstüne kalp çizilen balonları ve pastaları için çok teşekkür ederim. Dilerim yaşam her üçünüzle de daha güzel anılar biriktirmemi planlıyordur. (Var olan anılarımdan mutsuz değilim, bir yanlışlık olmasın.)

İçinde birlikte debelendiğimiz girdapta yine de benim “çocuk” olduğumu unutmamaya çalışan aileme, ellerinden gelen desteği gösterdikleri için teşekkür ederim. Halama, enişteme, Gurur’a ve Derya’ya...Bu süreçte en az benim kadar yara alan babama, bazı anlara sırf benim için katlandığı ve annemi son anına kadar çok sevdiği için teşekkür ederim.

Geldiği andan itibaren istisnasız her gün yataktan kalkmamı ve mutlu olmamı sağladığı için Semizotu’na ve birbirimize sahip çıkabileceğimizi düşünüp bana güvenen Prof. Dr. Gonca SOYGÜT PEKAK ve Prof. Dr. Sacit PEKAK’a “Son bir yıl içinde yaptığın en doğru şey nedir?” sorusuna cevap vermeme sağladıkları için çok teşekkür ederim.

Teşekkürün bu noktasında tıkanmama ve “hangi birine, nasıl teşekkür edeyim?” diye düşünerek yaklaşık bir saattir ekrana bakmama sebep olan sana. Annesiz kalsam da şefkatsiz kalmamamı sağladığın, beni sevdiğin ve bana hep umut verdiğin için çok teşekkür ederim Ercüment.

Ve anneme. Her ne kadar gittiğinden beri şakalar daha az komik, kavgalar daha az heyecanlı ve sırlar daha az paylaşılabılır olsa da bu tezin bitmesini benden çok daha fazla istediğini hiç unutmadım. O yüzdendir ki, bundan sonrası gibi, bu tez de senin için şişko kadın.

ÖZET

ABAYHAN, Yasemin. *Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Psikolojik Dışlanma, Doktora Tezi*, Ankara, 2013.

Psikolojik dışlanma bireyin, bir başka birey ya da grup tarafından yok sayılması, grup dışında tutulmasıdır (Williams, 2007a). Dışlanmanın yol açtığı anlık yıkıcı tepkilerin evrensel oldukları ve bu tepkiler üzerinde bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerinin düzenleyici rolünün bulunmadığı ileri sürülmüş de olsa yapılan bazı çalışmalar bu görüşü desteklememektedir (Williams, 2001; Williams ve Zadro, 2005). Sosyal etki kuramına göre (Latané, 1981) hem kaynak hem de hedef sayısının kaynağın hedef üzerindeki etkisini belirlemede rolü vardır. Dışlanma sürecinin de bir sosyal etki süreci olduğu düşünülecek olursa, kaynak ve hedef sayısı dışlanma sonucunda ortaya konan anlık tepkiler üzerinde rol oynayan düzenleyici değişkenler olarak ele alınabilir. Grubun birey üzerindeki artan etkisinin belirli bir üye sayısına kadar geçerli olduğu Asch'in (1951) deneylerinde gözlenmiştir; gruptaki kişi sayısının üç kişiye kadar artırıldığında bireyin uyma davranışı üzerinde etkili olduğu, ancak bu etkinin dört ve daha fazla kişinin yer aldığı gruplar için geçerli olmadığı ortaya konmuştur.

Bu araştırmanın ilk deneyinde dışlayan, üçüncü deneyinde dışlanan sayısındaki artışın güdüsel, duygusal ve davranışsal tepkilerde farklılaşmalara yol açıp açmadığı incelenmiştir. İkinci deneyde ise dışlanmanın dışlayan sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı optimal bir nokta olup olmadığı araştırılmıştır.

Deneylerde dışlanma, tanışma paradigması ile değişimlenmiştir. Deney 1'de kaynağı oluşturan dışlayan ve kabul eden kişi sayısı, Deney 3'de hedef sayısı değişimlenmiştir. Deney 2'de ise etki kaynağını oluşturan gruptaki dışlayan kişi sayısı değişimlenmiştir. Bağımlı değişken olarak, tehdit edilen dört temel ihtiyaç

(ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş), olumlu olumsuz duygular, saldırganlık ve olumlu sosyal davranış ölçümleri ele alınmıştır.

Bulgular, Deney 1'de kaynak sayısına, Deney 3'de ise hedef sayısına bağlı olarak bağımlı değişkenlerden sadece tehdit edilen dört temel ihtiyaç düzeyi açısından farklılaşma olduğunu; Deney 2'de ise dışlanmanın etkisinin en üst düzeye ulaştığı optimal bir noktanın belirlenemediği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Psikolojik dışlanma, dışlanma, sosyal etki kuramı, dört temel ihtiyaç, saldırganlık, olumlu sosyal davranış, tanışma paradigması

ABSTRACT

ABAYHAN, Yasemin. *Ostracism in the Context of the Social Impact Theory*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2013.

Ostracism refers to being ignored, excluded by other individuals or groups (Williams, 2007a). Although it was claimed that the devastating immediate reactions to ostracism are invariant, universal and independent from individual difference and situational variables, some of the studies didn't support this assertion (Williams, 2001; Williams & Zadro, 2005). According to social impact theory (Latané, 1981), both the number of sources and targets have a decisive role on the effect of sources on target. If the process of ostracism could be framed as a social impact process, then the number of sources and targets also could be considered as moderators which would have an effect on the devastating immediate reactions of ostracism. Asch (1951) observed that, conformity increased with group size but only up to a point; the amount of additional influence exerted by the number of people beyond three or four members was negligible.

In the first experiment of the current study, the impact of ostracism on fundamental needs, affective and behavioral reactions was examined in relation to having an incremental effect with each additional person who ostracized the participant. On the other hand, within the third experiment, the impact of ostracism was investigated in relation to having a diminished incremental effect with each additional target person being ostracized. Based on Asch's conformity studies, the second experiment explored whether there was an optimal level of group size, on the incremental effect ostracism, with each additional person who ostracized the participant.

Ostracism was manipulated by the "Get Acquainted Paradigm" in all experiments. In the first experiment the ratio of the number of those ostracizing

the participant to the number of those accepting was manipulated. In the third experiment, the number of the targets who were ostracized was manipulated. In the second experiment the number of individuals who ostracized the participant was manipulated. The dependent variables in all experiments were the basic need threats (belonging, self-esteem, control and meaningful existence), positive and negative emotions, aggression and prosocial behavior.

Results indicated that, participants reported only linear incremental need threat depending on both the number ostracizing sources (experiment 1) and the number of ostracized targets (experiment 3). However, in the second experiment, it was observed that the impact of an optimal level at the number of ostracizing individuals could not be specified.

Keywords

Ostracism, rejection, social exclusion, social impact theory, four basic needs, aggression, prosocial behavior, get acquainted paradigm

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. DIŞLAMA TÜRLERİ VE PSİKOLOJİK DIŞLANMA	3
1.2. PSİKOLOJİK DIŞLANMA MODELİ	5
1.2.1. Psikolojik Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar.....	10
1.2.1.1. Ait Olma İhtiyacı	10
1.2.1.2. Benlik Değeri İhtiyacı.....	12
1.2.1.3. Kontrol İhtiyacı.....	13
1.2.1.4. Anlamlı Varoluş İhtiyacı	14
1.3. PSİKOLOJİK DIŞLANMA ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN PARADİGMALAR.....	15
1.3.1. Top Atma Paradigması	15
1.3.2. Sanal Top Paradigması	16
1.3.3. Yalnız Yaşam Paradigması.....	17
1.3.4. Tanışma Paradigması.....	18
1.3.5. Anı Yazma Tekniği ile Psikolojik Dışlanmanın Sağlanması	19
1.4. DIŞLANMA ARAŞTIRMALARI.....	20
1.4.1. Refleksif Tepkilere İlişkin Araştırmalar	20
1.4.1.1. Temel İhtiyaçlara Yönelik Tehdide İlişkin Araştırmalar	21
1.4.1.2. Diğer Refleksif Tepkilere İlişkin Araştırmalar	24
1.4.2. Kısa Vadede Ortaya Çıkan Tepkilere İlişkin Araştırmalar	29
1.4.2.1. Dışlanmanın Davranışsal Sonuçlarına İlişkin Araştırmalar	29
1.4.2.1.1. Antisosyal Davranışlara İlişkin Araştırmalar.....	30
1.4.2.1.2. Olumlu Sosyal Davranışlara İlişkin Araştırmalar	34
1.4.2.1.3. Bilişsel Tepkilere İlişkin Araştırmalar	38
1.4.3. Uzun Vadeli Tepkilere İlişkin Araştırmalar	42
1.5. PSİKOLOJİK DIŞLANMANIN ETKİSİNİ DÜZENLEYEN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR	43

1.6. SOSYAL ETKİ KURAMI	48
1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI	53
BÖLÜM II	58
DENEY I	58
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ	58
2.2. YÖNTEM	59
2.2.1. Örneklem	59
2.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler	59
2.2.3. Veri Toplama Araçları	60
2.2.3.1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği	60
2.2.3.2. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği	61
2.2.3.3. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Öyküleri	61
2.2.4. Deneysel İşlem	62
2.3. BULGULAR	64
2.3.1. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Tehdit Edilen İhtiyaç Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	65
2.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular	65
2.3.1.2. Anlamlı Varoluş İhtiyacına İlişkin Bulgular	67
2.3.1.3. Benlik Değeri İhtiyacına İlişkin Bulgular	69
2.3.1.4. Kontrol İhtiyacına İlişkin Bulgular	71
2.3.2. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	72
2.3.3. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	73
2.4. TARTIŞMA	73
BÖLÜM III	81
DENEY 2	81
3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ	81
3.2. YÖNTEM	82
3.2.1. Örneklem	82
3.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler	82
3.2.3. Veri Toplama Araçları	83
3.2.4. Deneysel İşlem	83
3.3. BULGULAR	84
3.3.1. Dışlayan Grubun Üye Sayısına (Kaynak Sayısı) Bağlı Olarak İhtiyaç Tehdidi Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	84
3.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular	85
3.3.1.2. Anlamlı Varoluş İhtiyacına İlişkin Bulgular	86
3.3.2. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	88

3.3.3. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Sergilenen Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	88
3.4. TARTIŞMA	90
BÖLÜM IV	94
DENEY 3	94
4.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ.....	94
4.2. YÖNTEM	95
4.2.1. Örneklem	95
4.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler.....	95
4.2.3. Veri Toplama Araçları	96
4.2.4 İşlem	96
4.3 BULGULAR	97
4.3.1. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak İhtiyaç Tehdidi Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	97
4.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular	98
4.3.1.2. Benlik Değeri İhtiyacına İlişkin Bulgular.....	99
4.3.1.3. Kontrol İhtiyacına İlişkin Bulgular.....	101
4.3.2. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	103
4.3.3. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular.....	104
4.4. TARTIŞMA	105
BÖLÜM V	112
GENEL TARTIŞMA.....	112
5.1. SOSYAL ETKİ KURAMI VE İLGİLİ ALANYAZIN BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA KARŞISINDA TEHDİT EDİLEN İHTİYAÇLAR.....	113
5.2. SOSYAL ETKİ KURAMI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA KARŞISINDA GÖSTERİLEN OLUMLU VE OLUMSUZ DUYGULAR.....	119
5.3. SOSYAL ETKİ KURAMI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA KARŞISINDA SALDIRGANLIK VE OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR	120
5.4. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI	122
5.5. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI	123
5.6. GELECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER	124
KAYNAKÇA	126
EKLER	147
Ek 1: Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (Deney 1- Deney 2- Deney 3) .	147

Ek 2: Paravan Öykü ile Tutarlı Olarak Hazırlanmış Olan Aydınlatılmış Onam Formu- Birinci Oturum (Deney 1- Deney 2- Deney 3)	148
Ek 3: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 1)	151
Ek 4: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 2)	153
Ek 5: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 3)	157
Ek 6: İhtiyaç Tehdidi Ölçeği (Deney 1- Deney 2- Deney 3).....	161
Ek 7: Paravan Öykü ile Tutarlı Olarak Hazırlanmış Olan Aydınlatılmış Onam Formu- İkinci Oturum (Deney 1- Deney 2- Deney 3).....	163
Ek 8: Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri- İkinci Oturum (Deney 1)	165
Ek 9: Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri- İkinci Oturum (Deney 2- Deney 3)	170
Ek 10: Deney Sonrası Görüşme Formu (Deney 1- Deney 2- Deney 3) ...	179
Ek 11: Deney Sonrası Görüşme ve Bilgilendirme Sonucu Verilen Aydınlatılmış Onam Formu (Deney 1- Deney 2- Deney 3)	180
Ek 12: Anlaşmalı Katılımcı Gözlem Formu(Deney 3).....	183
Ek 13:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 1)	184
Ek 14:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 2)	185
Ek 15:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3)	186
ÖZGEÇMİŞ.....	187

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 1).....	65
Tablo 2. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Ait Olma İhtiyacı Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Deney 1).....	66
Tablo 3. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Anlamlı Varoluş Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Deney 1).....	69
Tablo 4. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Benlik Değeri Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Deney 1).....	70
Tablo 5. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Kontrol Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (Deney 1).....	72
Tablo 6. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 2).....	83
Tablo 7. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Göre Ait Olma Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 2).....	85
Tablo 8. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Göre Anlamlı Varoluş Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 2).....	86
Tablo 9. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranışlar için Ortalama, Standart Sapma Değerleri (Deney 2).....	88
Tablo 10. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3).....	96
Tablo 11. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Ait Olma Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3).....	98

Tablo 12. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Benlik Değeri Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3).....	100
Tablo 13. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Kontrol Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3).....	102
Tablo 14. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri(Deney 3).....	104

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Psikolojik Dışlanma Modeli.....	9
Şekil 2. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamli Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1).....	66
Şekil 3. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamli Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1).....	68
Şekil 4. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamli Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1).....	70
Şekil 5. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Kontrol Algısı Ortalamaları (Deney 1).....	71
Şekil 6. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Ait Olma İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 2).....	84
Şekil 7. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamli Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 2).....	86
Şekil 8. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Ait Olma İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları Ortalamaları (Deney 3).....	97
Şekil 9. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Benlik Değeri İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 3).....	99
Şekil 10. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Kontrol İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 3).....	101

BÖLÜM I

GİRİŞ

Grupların varlıklarını sürdürebilmeleri büyük ölçüde üyelerinin grup normlarına uymalarına bağlıdır. Üyeleri normlardan bağımsız olarak kendi düşünce ve istekleri doğrultusunda davranan bir grubun varlığını sürdürebilme şansı oldukça azdır. Bu nedenle, gruplar normlara uymaları için üyelerine baskı yaparlar ve uymayan üyeleri cezalandırırlar (Ouwerkerk, Kerr, Gallucci ve Van Lange, 2005). Uygulanan baskı ya da cezanın türü grupların niteliklerine bağlı olarak bir gruptan diğerine değişmekle birlikte, normlara uymayan üyelerin dışlanması ya da açık ya da örtük olarak dışlanmayla tehdit edilmesi ilkel topluluklardan başlayarak günümüze dek gelen pek çok toplumda görülen oldukça yaygın bir uygulamadır (Williams, 2001; Zadro, Williams ve Richardson, 2004; Wright, Giammarino ve Parad, 1986). Dışlamanın grubun devamlılığı açısından doğurduğu sonuçlara ilişkin sistematik bir boylamsal araştırma bulgusu bulunmamakla birlikte, hayvanlarla yürütülen araştırmalar bir hastalık geçiren veya grubun hayatta kalmasını tehdit edici davranışlar sergileyen üyelerini dışlayan grupların varlıklarını sürdürme ve üyelerine gereken bakım ve desteği sağlama olasılıklarının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Gruter ve Masters, 1986).

Grup üyeliği bireyler için birçok açıdan yararlı olan işlevsel bir durumdur. Gruplar değişik durum ve ortamlara ilişkin davranışsal kurallar oluşturarak, üyelerinin pek çok karmaşık uyarının var olduğu fiziksel ve sosyal çevreye uyumunu kolaylaştırırlar (Goodall, 1986). Bunun yanı sıra, grupların üyelerinin günlük yaşamda karşılaşılan tehdit ve belirsizliklerden korunmasına yardımcı olma (Mullin ve Hogg, 1999), tek başlarına ulaşamayacakları hedeflere ulaşabilmelerini sağlama ve onlara sosyal statü ve kimlik kazandırma gibi birçok

işlevi bulunmaktadır. Dolayısıyla, grubun devamlılığı açısından işlevsel olan dışlama, tek tek üyeler açısından bakıldığında istendik bir durum değildir. Nitekim, dışlanmanın ya da dışlanma tehdidine hedef olmanın bireylerin duygusal, davranışsal ve bilişsel süreçleri üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu gösteren pek çok araştırma mevcuttur (örn., Baumeister ve DeWall, 2005; Boyes ve French, 2009; Gonsalkorale ve Williams, 2007; Lieberman ve Eisenberger, 2006; Smith ve Williams, 2004; Twenge ve Campbell, 2003; Williams ve Jarvis, 2006; Williams ve Sommer, 1997).

Dışlanmanın yol açtığı tepkiler ortaya çıkış zamanlarına göre anlık tepkiler, kısa vadede ortaya çıkan tepkiler ve uzun vadede ortaya çıkan tepkiler olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır (Williams, 2001, 2007a). Anlık tepkiler, dışlanma ya da dışlanma tehdidinin gerçekleştiği anda ortaya çıkan refleksif tepkilerdir. Bu tepkiler arasında fiziksel acıya benzer bir acı duygusu, uyarılmışlık durumu, üzüntü ve öfke gibi olumsuz duygular ile başta ait olma ihtiyacı olmak üzere benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının tehdit altına girdiği duygusu yer almaktadır. Dışlanma karşısında verilen bu tepkilerin, geçmişte dışlanmanın ölüme kadar varabilecek ciddi sonuçlar doğuran bir uygulama olması nedeniyle evrim süreci içinde gelişmiş olan bir dışlanmayı sezme mekanizmasının tetiklediği uyarı sinyalleri olduğu düşünülmektedir. Bir dışlanma tehlikesi algılandığında dışlanmayı sezme mekanizması devreye girmekte ve sözü edilen tepkiler aracılığı ile bireyi uyararak gereken önlemleri almak için harekete geçmesini sağlamaktadır (Kerr ve Levine, 2008; Spoor ve Williams, 2007; Williams, 2007a).

Evrim süreci içinde ortaya çıkan refleks niteliğinde tepkiler olmaları nedeniyle anlık tepkilerin evrensel oldukları ve tür ve şiddetlerinin belirlenmesinde bireysel, durumsal ve bağlamsal etkenlerin herhangi bir düzenleyici (moderator) rolünün bulunmadığı ileri sürülmüştür (Williams, 2001; Williams ve Zadro, 2005). Dikkate değer sayıda araştırma bulgusuyla da desteklenen (örn., Gonsalkorale ve Williams, 2007; Williams ve Sommer, 1997; Zadro, Boland ve Richardson, 2006) bu görüş dışlanma konusunda çalışan araştırmacıların önemli bir bölümü tarafından benimsenir hale gelmiştir. Ancak, son birkaç yıl

içinde rapor edilen ve dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin derecelerinin bazı bireysel, bağlamsal ve durumsal etkenlere bağlı olarak değişebileceğini gösteren araştırma bulguları (Bernstein, Sacco, Young, Hugenberg ve Cook, 2010; Karremans, Heslenfeld, Van Dillen ve Van Lange, 2011; Maner, Miller, Schmidt ve Eckel, 2010; Wittenbaum, Shulman ve Braz, 2010) bu tepkileri düzenlemede rol oynayabilecek değişkenlerin belirlenmesine yönelik araştırmaların gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu noktadan hareketle planlanan bu çalışmada dışlanmanın dört temel ihtiyaç, duygulanım üzerindeki etkisinin dışlayan ve dışlanan kişi sayısına bağlı olarak değişip değişmediği ve dışlanmanın dışlayan üye sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal nokta olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca, çalışmada söz konusu değişkenlerin dışlanmanın kısa sürede yol açtığı tepkiler arasında yer alan ve bireysel, durumsal ve bağlamsal değişkenlerden etkilendiği bilinen saldırganlık ve olumlu sosyal davranışları düzenleyici bir rolünün olup olmadığı da incelenmiştir. Williams'ın Psikolojik Dışlanma Modeli (Williams, 2001, 2007a) temelinde yürütülen ve üç deneyden oluşan çalışmanın birinci ve üçüncü deneylerinin kuramsal temelini Sosyal Etki Kuramı (Latené, 1981), ikinci deneyin temelini ise Asch'ın (1951) üye sayısının uyma davranışı üzerindeki etkisinin 3-4 kişilik gruplarda en üst düzeye ulaştığını gösteren bulguları oluşturmuştur.

1.1. DIŞLAMA TÜRLERİ VE PSİKOLOJİK DIŞLANMA

Dışlama değişik şekillerde gerçekleşebilen bir süreçtir. Bir bireyin mevcut grup üyeliğinin sonlandırılması, bir gruba üye olma ya da bir başka bireyle ilişki kurma isteğinin reddedilmesi, bir birey ya da grup tarafından yok sayılma bu bağlamda verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Nitekim ilgili alanyazında dışlama başlığı altında birçok değişik davranışın ele alındığı ve bu davranışlardan her birine işaret etmek için farklı bir kavram kullanıldığı görülmektedir. Leary (2005) dışlama ile ilgili olarak kullanılan dokuz kavram olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, sosyal dışlama (social exclusion),

sosyal reddetme (social rejection) ve psikolojik dışlanma (ostracism) kavramları diğer kavramlara göre daha sık ve daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Williams, 2007a).

Sosyal dışlama, sosyal reddetme ve psikolojik dışlanma kavramlarının farklı olgulara işaret edip etmedikleri ve dolayısıyla farklı tepki ve davranışsal sonuçlara yol açıp açmadıkları konusu tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmuş değildir. Williams (2007a) söz konusu üç kavramın farklı olgulara işaret ettiğini belirtmektedir. Reddetme süreci genellikle bireye bir ilişki partneri veya grup üyesi olarak istenmediğinin sözel veya fiziksel olarak belli edilmesini içermektedir. Bu açıdan bakıldığında reddetmede, reddedilen kişiye karşı olumsuz ancak belirgin ve net bir tepki verilmesinin söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal dışlamada dışlayan kişi ya da grup ile dışlanan kişi arasında süregelen bir ilişki söz konusudur. Dışlama dışlayan kişinin dışladığı kişiyle olan ilişkisini bitirmesi ya da dışlayan grubun dışladığı kişiyi sosyal ağdan çıkarması ile gerçekleşir (Williams, Forgas, Hippiel ve Zadro, 2005). Psikolojik dışlanma ise bireyin başka bir birey veya grup tarafından yok sayılması, göz ardı edilmesi ya da gruba dahil edilmemesi olarak tanımlanmaktadır (Williams, 2007a). Psikolojik dışlanma ile reddetme ve sosyal dışlanma arasındaki temel fark, reddetme ve sosyal dışlanma durumlarında bireye karşı grubun ya da diğer bireyin olumsuz da olsa belirgin bir tepki vermesidir. Ancak psikolojik dışlanma sürecinde bireye olumsuz dahi olsa herhangi bir şekilde tepki verilmemekte, birey yokmuş gibi davranılmakta ve bireyin adeta sosyal ölümü gerçekleşmektedir (Williams, 2007b). Psikolojik dışlanmada kurbanı herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi kişinin bu sürece maruz kalma sebepleri de her zaman belirgin değildir. Dolayısıyla, birey hangi sebepten ötürü psikolojik dışlanmaya maruz kaldığını bilemediği için bu sorunu çözmek için nasıl davranması gerektiğini de kestirememektedir. Bu belirsizlik bireyin süreçle baş etmesini daha da zorlaştırmaktadır (Williams, 2001, 2007b).

Bu araştırmada bir dışlanma türü olarak psikolojik dışlanma üzerinde durulması nedeniyle araştırma ile doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ilgili görülen

dışlama araştırmaları Psikolojik Dışlama Modeli (Williams, 2001, 2007a) çerçevesinde gözden geçirilecektir. Ancak, gözden geçirilen araştırmaların bazılarının sosyal dışlama ya da sosyal reddetme süreçlerini içermesi nedeniyle yöntem ve bulgular bölümleri dışında kalan kısımlarda dışlama sözcüğü tanımsal düzeyde yapılan ayırımlar dikkate alınmaksızın genel olarak dışlama sürecine işaret etmek için kullanılmaktadır. Yöntem ve bulgular bölümünde ise dışlama sözcüğü psikolojik dışlama anlamında kullanılmaktadır.

1.2. PSİKOLOJİK DIŞLANMA MODELİ

Dışlanma ve reddedilmenin yol açtığı tepki ve davranışsal sonuçları ele alan pek çok kuram ve model vardır. Bu kuramlar dışlanmanın bir türü olarak psikolojik dışlanma kavramını da kapsamaktadır. Williams'ın (2001, 2007a) psikolojik dışlanma modelinde ise sadece psikolojik dışlanma üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, diğer model ve kuramlarda sadece dışlanmanın yol açtığı tepkiler ve davranışsal sonuçlar üzerinde durulurken, psikolojik dışlanma modelinde dışlanmanın yol açtığı tepkilerin yanı sıra, türleri, öncülleri dışlanma algısına yol açan aracı değişkenler, dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar gibi konulara da yer verilmektedir. Psikolojik dışlanma modeli iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde psikolojik dışlanmanın özellikleri, öncüller, ile dışlanma algısında rol oynayabilecek aracı değişkenler kapsamaktadır. Modelin ana bölümü olan diğer bölümde ise psikolojik dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar ile psikolojik dışlanma karşısında verilen tepkiler ele alınmaktadır (Şekil 1.).

Williams (2001), psikolojik dışlanmanın özelliklerini dört başlık altında ele alır. Bunlar; psikolojik dışlanmanın biçimi, psikolojik dışlanmanın temelinde yatan güdüler, psikolojik dışlanmanın niceliği ve psikolojik dışlanmanın nedensel belirginliğidir.

Modelde fiziksel, sosyal ve sanal olmak üzere üç dışlanma biçimi ayırt edilir. Fiziksel dışlanma, bireylerin fiziksel olarak ortamdaki uzaklaşmaları veya dışlanmaya maruz bırakılan kişinin izole bir yerde yalnız bırakılması şeklinde gerçekleşir. Sosyal dışlanmada dışlayan birey ya da bireyler dışladıkları bireyle fiziksel olarak aynı mekanı paylaşmakla birlikte, onu yok saymakta ya da görmezden gelmektedirler. Sanal dışlanmada, bireyin yüz yüze iletişim yollarından ziyade sanal yollarla dışlanması söz konusudur. Williams (2001, 2007a), her üç dışlanma biçiminin de birey üzerinde yıkıcı etkilere yol açacağını, ancak sosyal psikolojik dışlanmanın daha acı verici olma olasılığının yüksek olduğunu belirtmektedir. Çünkü ortak fiziksel mekanda görmezden gelinme kişiye psikolojik olarak dışlandığı bilgisini sürekli olarak hatırlatmaktadır.

Psikolojik dışlanma modelinde psikolojik dışlanmanın temelinde yatan güdüler beş başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar (1) Başlangıçta psikolojik dışlanma sanılan ancak psikolojik dışlanma olmayan davranışlar. (2) Rol ya da normlar gereği diğerini görmezden gelme; örneğin, asansörde bulunan iki kişinin birbirlerini görmezden gelmesi. Bu gibi davranışlar dışlama gibi görünse de, aslında dışlama amaçlı olmayan normatif davranışlardır. (3) Savunucu psikolojik dışlama: bireyin karşıdaki kişinin dışlayabileceğini düşündüğü için ondan uzak durduğu ve dolayısıyla bu kişiyi dışladığı durumları kapsar. Böylece, birey psikolojik dışlanmanın kurbanı olmak yerine uygulayıcısı olur. (4) Bazı durumlarda bir birey diğer bir bireyi yaptığı bir hata ya da yanlış davranışı cezalandırmak amacıyla dışlayabilir. (5) Kayıtsızlık ya da ilgisizlikten kaynaklanan dışlama, hedefin dışlama kaynağının kendisini değersiz ve dikkate değmez biri olarak algıladığını düşündüğü durumlarda gerçekleşir. Williams (2001, 2007a), ilk iki durumun aslında psikolojik dışlanma olarak ele alınmasının gerekli olmadığını ve diğer durumlarda ortaya çıkan tepkilerin bu iki durumda ortaya çıkmayacağını belirtmektedir.

Psikolojik dışlanmanın niceliğinin de farklılaşabileceğine vurgu yapan model, bazı durumlarda kişilerin dışlanma düzeylerinin düşük olabileceğini (belli bazı

konularda konuşulurken sohbetin dışında kalınması gibi), bazı durumlarda ise kişinin tamamen yok sayılabileceğini belirtmektedir. Psikolojik dışlanmanın dördüncü özelliği, psikolojik dışlanmanın nedeninin belirginliğidir. Psikolojik dışlanma, formel ve belirgin bir şekilde uygulanabileceği gibi, belirsiz ya da herhangi bir açıklama olmadan da ortaya çıkabilir.

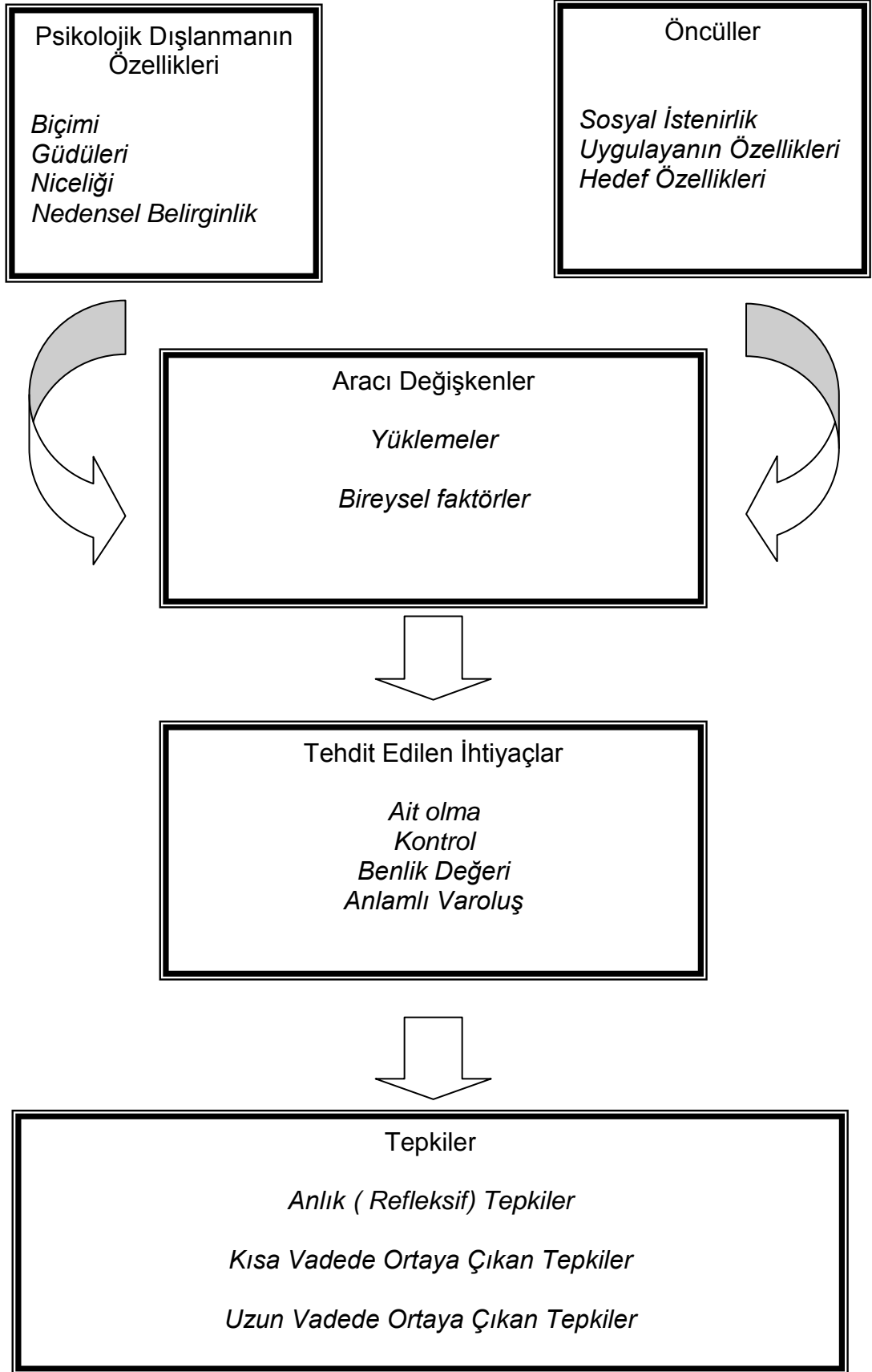
Psikolojik dışlanma modelinde psikolojik dışlanmanın öncülleri bağlamında sosyal istenirlik ile dışlama uygulayan ve dışlanmaya hedef olan kişilerin özellikleri yer almaktadır. İnsanların daha uzlaşmacı ya da yüzleşmeyi sağlayan yöntemler yerine neden psikolojik dışlanmayı seçtiklerini açıklamak amacıyla belirlenen öncüllere bakıldığında, psikolojik dışlanmanın pek çok avantajının olduğu görülür. Psikolojik dışlanma, daha sonra üzerinde durulacak olan dört temel ihtiyacı tehdit ettiği için birey üzerinde yıkıcı ve kuvvetli etkilere sahiptir. Psikolojik dışlanma izleyicilerin farkında olmadığı şekilde gerçekleşebilir. Bu sürecin sadece psikolojik dışlanmayı uygulayan kişi ile psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi farkında olabilir. Böylelikle diğer kişilerin yanında psikolojik dışlanma devam edebilir, ortamdaki diğer insanlar farkına varmadıkları ve bu duruma tepki vermedikleri için psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi de dışlanmanın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda kararsız kalabilir. Dolayısıyla psikolojik dışlanmanın bir avantajı, diğer insanların psikolojik dışlanmayı uygulayan birey hakkındaki olumlu izlenimleri devam ederken bireyin psikolojik dışlanmayı bir taktik olarak kullanabilmesidir. Çünkü psikolojik dışlanma, diğer bireyler tarafından fark edilebilir olmadığı için sosyal istenirliğe aykırı değildir.

Dışlanmanın öncülleri arasında yer alan dışlayan ve dışlanan kişilerin özelliklerine ilişkin olarak Williams (2001, 2007a) kaygılı ile kaçınan bağlanma stiline sahip kişilerin daha fazla dışlama uyguladıklarını belirtmiştir. Dışlanan kişilerin özelliklerine ilişkin olarak ise, sosyal normlara uyma konusunda daha az istekli görünme ve dışlayan kişilere göre daha olumlu özelliklere sahip olmanın dışlanmanın öncülleri arasında yer alabileceği öne sürülmektedir. Ayrıca, bazı bireylerin de dışlanmaya karşı diğer bireylerden daha güçlü ve hızlı

tepki veriyor olabilecekleri (örn. reddedilme duyarlılığı yüksek olan bireyler), bu hızlı tepki verme sürecinin de dışlanmaya zemin hazırlayabileceği belirtilmektedir. Modelin dışlanmanın öncülleri arasında yer aldığını öne sürdüğü dışlayan ve dışlanan özellikleri konusunda yapılan pek fazla araştırma bulunmamaktadır.

Modelde dışlanma algısının ortaya çıkmasında ve dolayısıyla ihtiyaç tehdidinin derecesini belirlemede rol oynayabilecek düzenleyici değişkenler (moderators) nedensel yüklemeler ve bireysel farklılıklar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Nedensel yüklemeler açısından bakıldığında, birey dışlanma durumundan kendisini ya da diğerlerini sorumlu tutabilir. Bireysel farklılıklar ise bağlanma stilleri ile ait olma, kontrol, benlik değeri ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının gücü ile ilgilidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, psikolojik dışlanma modelinin ana bölümü olarak nitelendirilen diğer bölümünde psikolojik dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar ile psikolojik dışlanma karşısında verilen tepkiler ele alınmaktadır. İhtiyaç tehdidi ve bu tehdidin ortaya çıkardığı tepkiler psikolojik dışlanma modelinin temelini oluşturması nedeniyle, modelin dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlar ve ihtiyaç tehdidin ortaya çıkardığı tepkiler konusundaki önermeleri ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.



Şekil 1. Psikolojik Dışlanma Modeli

1.2.1. Psikolojik Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar

Psikolojik dışlama modelinde dışlanmanın yol açtığı tepkileri belirlemede ihtiyaç tehdidine merkezi bir yer verilmektedir. Hatta Williams (2009) psikolojik dışlanma modelini “zamansal ihtiyaç tehdidi modeli” (temporal need-threat model) olarak da adlandırmaktadır. Modele göre, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerde dört temel insan ihtiyacı tehdit edilmektedir (Williams ve Zadro, 2005). Bunlar; ait olma, benlik değeri, algılanan kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarıdır. Gerçek ya da olası bir dışlama bu ihtiyaçlardan herhangi birini tehdit edebileceği gibi, birden fazla ihtiyacı ya da ihtiyaçların tümünü tehdit edebilir. Williams'a (2001) göre bu dört ihtiyaçtan herhangi biri insan davranışını etkileme açısından diğer evrensel insan ihtiyaçlarından daha fazla öneme sahip değildir. Ancak bu dört ihtiyaçtan her biri davranışları güdülemede önemli rol oynayan temel insan ihtiyaçları arasında yer almaktadır.

1.2.1.1. Ait Olma İhtiyacı

Dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaçlardan biri olan ait olma ihtiyacı (need to belong) kendini bireylerin sosyal ilişkiler kurma ve var olan sosyal ilişkilerini koruma çabalarıyla göstermektedir (Baumeister ve Leary, 1995). Bu ihtiyacın birarada bulunmanın yalnız olmaya göre hayatta kalma ve üreme şansını artırması nedeniyle evrimin insan üzerine koyduğu baskı sonucunda geliştiği konusunda yaygın bir fikir birliği bulunmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995; MacDonald ve Leary, 2005; Smart-Richman ve Leary, 2009). Ait olma ihtiyacının temel insan ihtiyaçlarından biri olduğu görüşü birçok kuramcı ve araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, Maslow'un (1954) önerdiği ihtiyaçlar hiyerarşisine bakıldığında, ait olma ihtiyacının fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarından sonra gelen en önemli ihtiyaç olduğu görülmektedir. Buna göre, insanlar hayati bir tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkları ve fiziksel bütünlüklerini korudukları sürece

kendilerini bir gruba ait hissetmek istemekte ve bu aidiyet duygusunu elde edebilmek için çabalamaktadırlar.

Baumeister ve Leary'e (1995) göre, ait olma ihtiyacı bireyi diğer insanlarla olumlu, tatmin edici ve düzenli sosyal bağlar kurmaya ve kurdukları sosyal bağları birbirlerinin refah ve iyi oluşlarını karşılıklı olarak gözeterek sürdürmeye güdüler. İnsanlar aynı zamanda mevcut sosyal ilişkilerinin karşılıklılık çerçevesinde gelecekte de devam edeceğine güven de duymak isterler. Dolayısıyla, diğer insanların süregelen ilişki ile ilgili düşünceleri ve algıları birey için oldukça büyük önem taşımaktadır (Smart-Richman ve Leary, 2009). Olumlu ve düzenli sosyal bağlar kurulamadığı yolundaki inançlar, kurulan sosyal bağların karşılıklılık esasına göre yürütülmediği yolundaki algılar ya da bu bağların gelecekte de devam edeceği konusundaki güvensizlik ait olma ihtiyacının tehdit altına girmesine yol açar.

Williams'a (2001; 2007a) göre psikolojik dışlanma bir yandan olumlu ve düzenli sosyal ilişkiler kurulamadığı ya da mevcut ilişkilerin karşılıklılık esasına göre yürümediği yolundaki inanç ve algılar oluşmasına, bir yandan da mevcut ilişkilerin devam edeceğine duyulan güvenin sarsılmasına yol açtığı için ait olma ihtiyacı için ciddi tehdit oluşturan bir durumdur. Psikolojik olarak dışlanan birey, artık kendisini gruba ait hissedemeyeceği için ait olma ihtiyacı tehdit edilecek ve birey kendini tekrar gruba ait hissedebilmek için güdülenecektir. Dışlanmanın ait olma ihtiyacı için bir tehdit oluşturduğu görüşü dışlanmayı açıklayan tüm kuram ve model ya da tartışmalarda dile getirilmektedir. Ancak, bu kuram, model ve tartışmalarda genel olarak ait olma ihtiyacı dışlanmanın tehdit ettiği tek ya da en önemli ihtiyaç olarak ele alınmaktadır (örn, Baumeister ve Leary, 1995; Leary ve Baumeister, 2000; Pickett ve Gardner, 2005). Psikolojik dışlanma modelinde ise, dışlanmanın yol açtığı tepkileri belirlemede ait olma ihtiyacı kadar benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının tehdit edilmesinin de önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir.

1.2.1.2. Benlik Değeri İhtiyacı

Olumlu bir benlik değerine sahip olmanın temel bir insan ihtiyacı olduğu ve bu ihtiyacın insanları benlik değerlerini korumak ve desteklemek için güdülediği görüşü benlik konusunda çalışan psikologların neredeyse tümü tarafından doğru olarak kabul edilmektedir (Gecas, 1982; Leary ve Downs, 1995). Belli başlı ihtiyaç kuramlarını gözden geçiren Sheldon, Elliot, Kim ve Kasser (2001), benlik değerinin en sık sözü edilen 10 ihtiyaç arasında yer aldığını ve bu ihtiyacın ait olma ve özerklik ihtiyaçları ile birlikte ilk üç sırayı paylaştığını belirtmişlerdir.

Dışlanmanın olumlu bir benlik değerine sahip olma ihtiyacı için bir tehdit oluşturacağı görüşü, psikolojik dışlanma modelinin yanı sıra bu alanda çalışan diğer araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin, Leary ve Baumeister (2000) zellikle sosyal benlik değerinin (social self-esteem), yani diğerlerinin gözünde ne kadar olumlu/olumsuz değerlendirildiğimize dair algının dışlanmaya bağlı olarak azalacağını vurgular. Williams'a (2001; 2007a) göre psikolojik dışlamanın sapkın ya da uygun olmayan davranışlar sergileyen ya da deri rengi, fiziksel özür, hastalık gibi nedenlerle diğerlerinden farklı özelliklere sahip olarak algılanan bireylere yönelik bir uygulama olduğu yolunda yaygın bir kanı vardır. Dolayısıyla, "psikolojik dışlanma bireyde istenmeyen ya da kötü bir özellik olduğu mesajını taşımaktadır" (Williams, 2001, s.61). Psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişinin durumun belirsizliğinden dolayı dışlanmanın sebebini dışsal etkenlere yüklemeden ziyade kişisel özelliklere yükleme olasılığı oldukça yüksektir. İstenmedik özelliklere sahip olduğu düşüncesinin bireyin benlik değeri için bir tehdit oluşturması doğaldır.

1.2.1.3. Kontrol İhtiyacı

Kontrol kavramı birçok psikolojik kuramda merkezi bir yer tutmaktadır (Thompson ve Schlehofer, 2008). Bu kuramlarda kontrol ihtiyacına işaret etmek için öz-yeterlik (Bandura, 1977), kişisel nedensellik (DeCharms, 1968) ve benzeri gibi değişik kavramlar kullanılsa da, temel olarak çevre ve davranışlar üzerinde kontrol sahibi olduğuna ilişkin algıların davranışların önemli güdüleyicilerinden biri olduğu görüşü dile getirilmektedir. Ayrıca, kontrol algısının yitirilmesinin önemli bir stres kaynağı olduğu ve psikolojik iyi olma durumu açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği de vurgulanmaktadır (Seligman, 1975).

Psikolojik dışlanmanın bireylerin sosyal etkileşimleri üzerindeki kontrol algılarını olumsuz yönde etkileyeceğini öne süren Williams (2001, 2007a), buna rağmen, ait olma ve benlik değeri ihtiyaçlarına göre, kontrol ihtiyacının dışlama konusunda çalışan araştırmacıların arasında oldukça az ilgi gördüğünü belirtmektedir. Oysa, Williams'a (Williams, 2001; Williams ve Zadro, 2005) göre psikolojik dışlanmanın hedefin kendisini dışlayan kişi ya da kişilerle olan etkileşimi üzerindeki kontrol algısını kaybetmesine yol açma olasılığı oldukça yüksektir. Çünkü, yok sayıldığı ve söyledikleri ya da yaptıkları karşısında kendisine hiçbir şekilde tepki verilmediği için, hedefin kendisini dışlayan kaynakla olan etkileşimi kontrol etme şansı bulunmamaktadır. Williams'ın (2001, 2007a) kendisi üç dışlama türü arasında doğrudan bir karşılaştırma yapmamış olsa da, dışlama türlerinin özellikleri konusunda yaptığı açıklamalara dayanarak psikolojik dışlanmanın sosyal dışlama ve reddetmeye göre kontrol algısını daha fazla tehdit edeceğini söylemek mümkündür.

1.2.1.4. Anlamalı Varoluş İhtiyacı

Dehşet yönetimi kuramı (terror management theory) (Greenberg, Simon, Pyszczynski, Solomon ve Chatel, 1992) kökenli bir kavram olan anlamalı varoluş bireylerin varlıklarının bir değer ve anlam taşıdığına inanma isteklerine işaret eder. Dehşet yönetimi kuramına göre, diğer canlılardan farklı olarak insan ölümlü olduğunun farkındadır ve bu farkındalık bir dehşet duygusu yaratır. Bu dehşet sosyal davranışların önemli güdüleyicilerinden biridir (Greenberg, Solomon ve Arndt, 2008). Ölümlülüğün farkında olmanın yarattığı dehşetin üstesinden gelme kültürel dünya görüşü ve benlik değeri olmak üzere iki yapı sayesinde mümkün olmaktadır. Olumlu bir benlik değeri bireylerin ölümlü olmanın yarattığı dehşetin üstesinden gelmelerine yardımcı olan bir tampon görevi görür. Çünkü, olumlu bir benlik değeri bireyin içinde yaşadığı dünyanın değerli ve varlığı bir anlam taşıyan bir üyesi olduğuna inanmasını kolaylaştırmaktadır (Pyszczynski, Greenberg, Solomon, Amdt, ve Schimel, 2004). Diğer yandan, ölümlülüğü hatırlatan herhangi bir ipucu bireyi, benlik değerini ve kültürel dünya görüşünü desteklemek üzere güdüleyecektir (Pyszczynski, Greenberg, Solomon, Amdt, ve Schimel, 2004).

Williams'a (Williams, 2001, 2007a) göre, psikolojik dışlanma ölümlülüğü hatırlatan bir ipucu olarak bireyin anlamalı varoluş ihtiyacını tehdit etmektedir. Çünkü, diğerleri tarafından yok sayılma bireyin bir nevi hayati kaynaklarından uzaklaşması dolayısıyla sosyal olarak ölümünün gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Bu da dışlanmaya hedef olan bireylere "eğer var olmasalardı hayatın nasıl bir şekil alacağını göstermekte; ve kendi varlıklarının dışında da yaşamın devam edebileceği gerçeği ile yüzleştirmektedir" (Williams, 2001, s.63).

Psikolojik dışlama modelinde dışlanma sonucu çıkan ihtiyaç tehditlerinin yol açtığı olumsuz etkileri bertaraf etmeye ve tehdit edilen ihtiyaçların tatmin

düzenini yükseltmeye yönelik tepkiler de ele alınmaktadır. Modelde dışlanmanın yol açtığı tepkiler ortaya çıkma zamanları dikkate alınarak **anlık tepkiler, kısa vadeli tepkiler ve uzun vadeli tepkiler** olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Gerek psikolojik dışlanma modeli çerçevesinde gerekse farklı bağlamlarda yürütülen dışlanma araştırmalarının önemli bir bölümünde dışlanmanın yol açtığı tepkiler incelenmektedir. Tekrardan kaçınmak amacıyla psikolojik dışlanma modelinin dışlanmanın yol açacağını öngördüğü tepkilerle ilgili bilgi, tanım ve açıklamalara sözü edilen bu araştırmalar gözden geçirilirken yer verilecektir.

1.3. PSİKOLOJİK DIŞLANMA ARAŞTIRMALARINDA KULLANILAN PARADİGMALAR

Psikolojik dışlanma alanyazınında yürütülen araştırmalar ya psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı saptanan bireylerle görüşmeler yapılması ya da deneysel olarak psikolojik dışlanma değişimlenmesine maruz kalan katılımcılardan araştırmacının amacına bağlı olarak farklı bağımlı değişken ölçümlerinin alınması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Psikolojik dışlanmanın laboratuvar ortamında değişimlenmesi amacıyla geliştirilmiş dört temel paradigma bulunmaktadır. Bunlar “Top Atma” (Ball Tossing), “Sanal Top” (Cyberball), “Yalnız Yaşam” (Life Alone) ve “ Tanışma” (Get Acquainted) paradigmalarıdır.

1.3.1. Top Atma Paradigması

Psikolojik dışlanma araştırmalarında kullanılmak amacıyla geliştirilen ilk paradigma olan top atma paradigması katılımcının bir top atma oyunu sırasında psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmasını içermektedir. Belirli bir deney için çağırıldıklarını düşünen katılımcılar beraber bir odada beklemektedirler. Bekleme sırasında anlaşmalı katılımcılardan birinin odada bulunan topu alıp bir

diğer anlaşmalı katılımcıya fırlatması ile deney süreci başlamış olur. Deneyde yer alan katılımcıların yarısı oyuna dahil edilirken (kontrol grubu); diğer yarısı oyunun en başında oyuna dahil edilir ancak oyunun son beş dakikasında katılımcıya hiçbir şekilde top atılmaz (deney grubu). Deneysel olarak oluşturulan bu değişimlemenin sonucunda, psikolojik dışlanma sürecine maruz kalan deney grubu ile herhangi bir değişimlemenin gerçekleştirilmediği kontrol grubundan alınan ölçümler birbirleriyle karşılaştırılmaktadır. Top Atma Paradigması'nın kullanıldığı ilk araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, deney grubunun kontrol grubuna kıyasla daha fazla üzüntülü ve öfkeli olduklarını belirttikleri; ayrıca deney grubunun ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarında azalma rapor ettikleri görülmektedir (Williams ve Sommer, 1997). Top Atma Paradigması'nın kullanıldığı bir başka araştırmada da, psikolojik dışlanmaya maruz kalan deney grubunun kontrol grubuna kıyasla daha saldırgan davrandıkları ancak kontrolü tekrar elde ettiğini düşünen deney grubunun saldırganlık ölçümü açısından kontrol grubundan farklılaşmadığı görülmüştür (Warburton, Williams ve Cairns, 2006).

1.3.2. Sanal Top Paradigması

Top atma paradigmasının oldukça etkili olmakla birlikte uygulaması bazı güçlük ve sorunlar içermektedir. Anlaşmalı katılımcıların eğitilmesi gerekliliği ve uygulamanın zaman alması bu güçlüklerden bazılarıdır (Williams ve Jarvis, 2006). Bunun yanı sıra, dışlanmaya hedef olmak katılımcılar için fazlasıyla travmatik bir yaşantı olabilmektedir (Williams, 2007b). Top atma paradigmasının içerdiği güçlük ve sorunlar nedeniyle, Williams, Cheung ve Choi (2000) tarafından "Sanal Top Paradigması" geliştirilmiştir.

Sanal top paradigması, katılımcıların yukarıda özetlenen top atma oyununu internet aracılığıyla birbirlerine bağlı olduğu söylenen bilgisayarlar üzerinden oynamalarını içermektedir. Katılımcılara, zihinde görselleştirmenin bireyin performansı üzerinde ne kadar etkili olduğunu incelemenin amaçlandığı bir

araştırmada yer aldıkları ve tek yapmaları gerekenin kendilerine top geldiği zaman diğer 2 (bazı araştırmalarda 3) oyuncudan birine atmaları olduğu söylenmektedir. Paravan öykünün sahiciliğini sağlayabilmek amacıyla, oyun bittikten sonra katılımcılardan oyun süresince zihinlerinde canlandırdıkları ortamı betimlemeleri istenmektedir. Top atma paradigmasına benzer şekilde bu paradigmada da deney grubunda bulunan katılımcılara oyunun başında top gelmekte, ancak birkaç turdan sonra katılımcılar oyuna dahil edilmemektedir. Sanal top paradigması kullanılarak yürütölen araştırmalar bu paradigmanın psikolojik dışlanma durumunun değişimlenmesinde oldukça etkili olduğunu göstermiştir.

1.3.3. Yalnız Yaşam Paradigması

Psikolojik dışlanma araştırmalarında kullanılan bir diğer paradigma, yalnız yaşam paradigmasıdır (Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke, 2001). Bu paradigma, katılımcılara bir kişilik testi uygulanmasını, ardından kendilerine bu testin sonuçlarına dayanarak yapıldığı söylenen geleceklerine ilişkin tahminlerin verilmesini içermektedir. Seçkisiz olarak üç koşula atanan katılımcılara verilen gelecekteki yaşamlarına ilişkin tahminler buldukları koşula bağlı olarak değişmektedir. Kabul edilme/yüksek ait olma (accepted/high belonging) koşulunda bulunan katılımcılara gelecekteki yaşamlarında tutarlı ve uzun süreli arkadaşlıklar kuracakları, çevrelerinde kendilerini seven ve ilgilenen insanlar olacağı, uzun süreli ve istikrarlı bir evlilik yapacakları söylenmektedir. Dışlanma koşulu olan reddedilme/düşük ait olma (rejected/low belonging) koşulunda bulunan katılımcılara test sonuçlarının mevcut duygusal ilişkilerini ve arkadaşlıklarının yirmili yaşların sonlarına doğru biteceğini, birkaç kez boşanmayla sonuçlanan başarısız evlilikler yapacaklarını ve yaşamlarının sonunda yapayalnız kalacak tipte insanlar olduklarını gösterdiği şekilde geri bildirim verilir. Kazaya yatkınlık, olumsuz geri bildirim kontrol koşulunda olan katılımcılara ise kazaya yatkın bir kişiliklerinin olduğu, bu nedenle yaşamları boyunca sürekli olarak kazalar ve yaralanmalar yaşayacakları şekilde

tahminler verilmektedir. Katılımcılara gelecekteki yaşamları hakkında tahminler verilmesinin ardından araştırmacıların ilgilendikleri alanlara ilişkin bağımlı değişken ölçümleri alınmaktadır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, yaşamını yalnız tamamlayacağına dair geri bildirim verilen katılımcıların yüksek aidiyet ve olumsuz kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla daha saldırgan tepkiler ortaya koydukları, öğrenme ve belleği içeren bilişsel görevlerde daha başarısız oldukları görülmektedir (DeWall, Twenge, Gitter ve Baumeister, 2009; Twenge ve ark., 2001; Baumeister, Twenge ve Nuss, 2002).

1.3.4. Tanışma Paradigması

Leary, Tambor, Terdal ve Downs'un (1995) ve Nezlek, Kowalski, Leary, Blevins ve Holgate'nin (1997) araştırmalarından derlenerek geliştirilen tanışma paradigmasında bir grup içerisinde bireylerin birbirlerini tanımaları için belirlenmiş çeşitli konularda sırayla konuşmaları sağlanmaktadır. Konuşmalar bittikten sonra katılımcıların her birine başka bir görevde grup içerisinde yer alan diğer bireylerden hangisiyle çalışmak istedikleri tek tek sorulmakta ve katılımcıya diğer bireylerin kendisiyle çalışmak isteyip istemedikleri konusunda geri bildirim verilmektedir. Bu geri bildirimler dışlanma koşulunda bulunan katılımcılar için hiç kimsenin kendileriyle çalışmak istemediği, kabul koşulunda bulunan katılımcılar için grup üyelerinin tümünün kendileriyle çalışmak istedikleri şeklindedir. Tanışma paradigması ile yapılan dışlanma araştırmaları da tercih edilmediğine dair geri bildirim verilen katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla daha fazla üzüntü ve öfke rapor ettiklerini ve daha saldırganca davrandıklarını göstermektedir (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007; Nezlek ve ark., 1997; Twenge ve ark., 2001). Bu da diğer üç paradigma gibi tanışma paradigmasının de dışlanma durumunun değişimlenmesi açısından uyum bir paradigma olduğunu göstermektedir.

1.3.5. Anı Yazma Tekniği ile Psikolojik Dışlanmanın Sağlanması

Dışlanma değişimlemesi amacıyla geliştirilen dört temel paradigmanın yanı sıra, dışlanma değişimlenmesinde kullanılan birçok teknik vardır. Bunlardan bir tanesi anı yazma tekniğidir. Günlük tutma araştırmalarında kullanılan anı yazma tekniğinin psikolojik dışlanma değişimlemesi amacıyla kullanılmasını içeren bu tekniğin kullanıldığı birçok araştırma vardır (örn., Bastian ve Haslam, 2010; Bernstein, Sacco, Brown, Young ve Claypool, 2010; Maner ve ark., 2007; Zhong, ve Leonardelli, 2008). Bu araştırmalarda dışlanma koşulunda yer alan bireylere “kendilerini dışlanmış hissettikleri bir anıyı”, kabul koşulunda yer alan bireylere “kabul edildiklerini hissettikleri bir anıyı” ve kontrol koşulunda yer alan bireylere ise “bir gün önce sabah neler yaptıklarını” yazmaları söylenmiştir. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında dışlanma koşulunda yer alan bireylerin kabul ve kontrol koşullarında yer alan bireylere kıyasla samimi gülümsemeye sahip olan bireyleri sahte gülümsemeye sahip olan bireylere tercih ettikleri, yeni bireylerle tanışmayı daha çok istedikleri ve bu bireylerin saldırganlıkla bağlantılı olduğu bilinen progesteron seviyelerinde farklılaşma olduğu görülmektedir (Bernstein ve ark., 2010; Maner ve ark., 2007; Maner, Miller, Schmidt ve Eckel, 2010).

Dışlama araştırmalarında dışlanma değişimlenmesi ve bağımlı değişken ölçümlerinin alınması için uygun durum yaratma amacıyla kullanılan paradigmanın her biri, yukarıda da belirtildiği gibi, bu amaca uygun olarak başarılı bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak, bu paradigmanın her birinde dışlanma değişimlemesinin gerçekleştirilmesi için farklı senaryolar kullanılmakta ve farklı yollar izlenmektedir. Williams (2007a) dışlanma değişimlenmesinde kullanılan senaryo ve izlenen yolun araştırma sonuçlarını etkileyebileceğine dikkat çekerek, araştırma bulguları arasında zaman zaman gözlenen çelişkilerin kullanılan senaryo ve izlenen yollar arasındaki farklılıklardan kaynaklanabileceğini belirtmektedir.

1.4. DIŞLANMA ARAŞTIRMALARI

Psikolojik dışlanma araştırmaları genellikle dışlanmanın yol açtığı tepkiler üzerinde odaklanmaktadır. Buna bağlı olarak da bu araştırmalar psikolojik dışlama uygulayan bireylerden daha çok psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerle yürütülmektedir. Psikolojik dışlanma modeline uygun olarak bu araştırmalar refleksif tepkilere ilişkin araştırmalar, kısa vadeli tepkilere ilişkin araştırmalar ve uzun vadeli tepkilere ilişkin araştırmalar olmak üzere üç ana başlık altında ele alınacaktır.

1.4.1. Refleksif Tepkilere İlişkin Araştırmalar

Refleksif tepkiler, bir dışlanma tehdidi algılandığı ya da dışlanmanın gerçekleştiği ilk anda ortaya çıkan tepkilerdir. Dışlanma konusunda çalışan araştırmacılar arasında gerçek ya da olası bir dışlanma tehdidinin ilk anda bir dizi refleksif tepkiye yol açtığı ve bu tepkilerin evrim süreci içinde gelişen bir dışlanmayı sezme mekanizması tarafından tetiklendiği konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır (Eisenberger ve Lieberman, 2004; Kerr ve Levine, 2008; MacDoland ve Leary, 2005; Spoor ve Williams, 2006). Temel ihtiyaçlara yönelik bir tehdit hissi, öfke ve üzüntü, fiziksel acı niteliğinde bir acı hissi dışlanmanın yol açtığı refleksif tepkilerden bazılarıdır. Deneyimleyen kişi açısından olumsuz olan bu tepkiler, bir dışlanma ya da dışlanma olasılığı karşısında bireyi uyararak bireyin gereken önlemleri alması için harekete geçmesini sağlamaktadır. Örneğin, bazı araştırmacılar, özellikle erken tepki verilmesini gerektiren tehdit durumlarında refleksif olarak tetiklenen duyguların tehdidin niteliğine uygun tepkiler verilmesini sağlama gibi bir işlevinin olduğunu öne sürmektedirler (Cosmides ve Tooby, 2000; Keltner, Haidt ve Shiota, 2006). Benzer şekilde, MacDonald ve Leary'nin (2005) sosyal acı kuramında dışlanma karşısında hissedilen acı duygusunun gereken önlemlerin alınmasını sağlayan bir uyarı

sinyali olarak görev yaptığı belirtilmektedir. MacDonald ve Leary (2005) dışlanma sırasında hissedilen bu acıyı sosyal acı olarak adlandırmakta ve bu acı yaşantısının temelinde bedenin fiziksel acıyı düzenleyen mekanizmasının yattığını belirtmektedirler.

1.4.1.1. Temel İhtiyaçlara Yönelik Tehdide İlişkin Araştırmalar

Bir dışlanma ya da dışlanma olasılığının ortaya çıkardığı refleksif tepkilerden biri temel ihtiyaçlara yönelik tehdit duygusudur. Dışlanma konusunda çalışan araştırmacılar arasında dışlanmanın ait olma ve olumlu benlik değeri ihtiyaçları için bir tehdit oluşturacağı konusunda görüş birliğinin olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte psikolojik dışlanma modelinin öngördüğü kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarına yönelik tehditler söz konusu olduğunda, bu model çerçevesinde çalışan araştırmacıların dışında kalan araştırmacıların, aksi yönde görüş belirtmeseler de bu iki ihtiyaçtan pek fazla söz etmedikleri görülmektedir. Bunun olası nedenlerinden birisi, yok sayma, görmezden gelme, tepki vermeme gibi süreçleri içermesi nedeniyle psikolojik dışlanmanın doğası gereği kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçları için tehdit oluşturması, bu tür süreçleri içermemeleri nedeniyle diğer dışlama türlerinin bu ihtiyaçlar için tehdit oluşturmayacağı düşünülmesi olabilir.

Temel ihtiyaçlara yönelik tehdit duygusunun hem bir sonuç hem de bir neden olduğu düşünülebilir. Tehdit duygusu, bir dışlanma ya da dışlanma olasılığının gündeme gelmesiyle ortaya çıkar. Bu açıdan bakıldığında, tehdit duygusunun bir sonuç olduğunu söylemek mümkündür. Psikolojik dışlanma modelinin dışlanma olasılığının temel ihtiyaçlara yönelik bir tehdit duygusuna yol açtığı ve diğer refleksif tepkilerin bu duygunun ardından ortaya çıktığı şeklindeki öngörüsü dikkate alındığında ise ihtiyaç tehdidi duygusunun bir neden olduğu öne sürülebilir. Öte yandan, temel ihtiyaçların tehdit edildiği duygusunun hem anlık bir refleksif tepki; hem de dışlanma tehdidinin algılandığı anın ötesine taşan kısa ya da uzun vadeli bir tepki olarak düşünmek mümkündür. Temel

ihtiyaçların tehdit edildiği duygusu, dışlanma tehdidi algısıyla birlikte ortaya çıkan istemsiz bir tepki olması nedeniyle refleksif tepkiler kategorisinde ele alınabilir. Ancak, temel ihtiyaçlara yönelik tehdit duygusu, yine istemsiz olmakla birlikte dışlanma tehdidi gerçeğe dönüştüğü ve dışlanmanın devam ettiği sürece yaşanacağı, yani anlık bir tepki olmanın ötesine geçeceği için kısa ya da uzun vadeli bir tepki olarak da düşünülebilir. Nitekim ilgili araştırmalar incelendiğinde temel ihtiyaçlara yönelik tehdit duygusunun bazen anlık bir tepki, bazen de kısa vadede ortaya çıkan bir tepki olarak ele alındığı görülmektedir.

Dışlanmanın ilk anda dört temel ihtiyaca yönelik bir tehdit duygusu ortaya çıkarıp çıkarmadığını belirlemek amacıyla yürütülen çok sayıda araştırma vardır. Öz değerlendirme ölçümleri kullanılarak gerçekleştirilen bu araştırmalarda genellikle gerçek ya da olası bir dışlanmanın ilk anda bireyin benlik değerinde, ait olma ihtiyacında ve kontrol algısında azalmaya yol açtığını ve varlığının anlamlı olduğuna yönelik inancını sarstığını işaret eden bulgular elde edilmiştir (Bastian ve Haslam, 2010; Bernstein ve ark., 2010; Jones, Carter-Sowell ve Kelly, 2011; Sebastian, Viding, Williams ve Blakemore, 2010; Smith ve Williams, 2004; Stillman, Baumeister, Lambert, Crescioni, DeWall ve Fincham, 2009; Williams ve ark., 2002; Williams, Cheung ve Choi, 2000; Zadro, Williams ve Richardson, 2004, Zadro, Boland ve Richardson, 2006).

Williams ve arkadaşları (2000) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, sanal top paradigması aracılığıyla psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol ve kabul koşulunda bulunan katılımcılara kıyasla kontrol algılarının daha düşük oldukları ve ait olma ihtiyaçlarının daha çok zedelendiği görülmüştür. Bu araştırma internet üzerinden 62 ülkeden 1486 kişinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple araştırmacılar, psikolojik dışlanma karşısında dört temel ihtiyacın tehdit edilme durumunun kültürden bağımsız ve evrensel olduğunu öne sürmüşlerdir.

Dışlanmanın genel olarak yaşamın anlamına ilişkin algılar üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlayan bir araştırmada, dışlanan katılımcıların kontrol koşulunda

bulunan katılımcılara kıyasla yaşamın anlamsız olduğuna dair bir algıya sahip olduklarını gösteren bulgular elde edilmiştir (Stillman ve ark., 2009). Kabul ve kontrol koşulundaki katılımcıların yaşamın anlamına ilişkin algıları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Kabul ve kontrol koşulundaki katılımcılar arasında bir fark bulunmaması, gruba kabul edilmenin yaşamın daha anlamlı olarak değerlendirilmesine katkıda bulunmadığını, ancak gruptan dışlanmanın yaşamın daha anlamsız olarak algılanmasına yol açtığını göstermektedir.

Psikolojik dışlanmanın bireyin dört temel ihtiyacı üzerindeki etkileri sadece sanal top paradigması ile ortaya konmamıştır. Smith ve Williams'ın (2004) fiziksel psikolojik dışlanma ile sosyal psikolojik dışlanmanın birey üzerindeki etkilerinin farklılaşıp farklılaşmadığını görmek amacıyla yürüttükleri bir araştırmada üç kişilik grupların cep telefonları aracılığıyla birbirleriyle belirli bir konu hakkında mesajlaşmaları sağlanmıştır. İlk mesajlaşmalar sırasında katılımcı da sürece dahil edilmiştir ancak daha sonrasında deney koşulunda katılımcının gönderdiği mesajlara cevap verilmemeye başlanmıştır. Araştırmanın sonuçları psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin kontrol koşulundaki bireylere kıyasla daha düşük düzeyde ait olma, kontrol, benlik değeri ve anlamlı varoluş ihtiyacı tatmini rapor ettiklerini ve psikolojik dışlanma süreci başladıktan sonra kendilerine cevap vermeyen diğer katılımcılara daha fazla kızdırma amaçlı mesajlar gönderdiklerini göstermiştir.

Gonsalkorale ve Williams (2007) tarafından yürütülen bir araştırma, nefret edilen bir dış grubun üyeleri tarafından gerçekleştirildiği durumlarda dahi dışlanmanın temel ihtiyaçlara yönelik bir tehdit duygusuna yol açtığını göstermiştir. Bireyin grup üyeliğinden bağımsız olarak psikolojik dışlanmanın temel ihtiyaçları açısından yıkıcı etkilere sahip olduğunu gösteren bulgular başka araştırmacılar tarafından da rapor edilmiştir (örn., Dingwall, 2008). Bu bulgular, bireyin ihtiyaçlarına yönelik tehdit duygusu yaşamasında dışlamayı uygulayan bireyin ya da grubun kimliğinin değil, dışlanmanın kendisinin etkili olduğunu göstermektedir. Yapılan bir araştırmanın dışlanmanın gerçek kişiler yerine bir bilgisayar programı tarafından gerçekleştirildiğinin söylendiği

durumlarda bile dışlanma koşulunda bulunan katılımcıların ihtiyaç tehdidi yaşadıklarını ortaya koyması (Zadro, Williams ve Richardson, 2004), dışlayanın kimliğinin değil dışlanmanın kendisinin önemli olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Son yıllarda yapılan bazı araştırmalar dışlanmanın ihtiyaç tehdidi üzerindeki etkisinin dışlanmanın biçim ve derecesinden de bağımsız olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur. Örneğin, Wirth, Sacco, Hugenberg, ve Williams (2010) tarafından yürütülen bir araştırmada sadece göz temasından kaçınma, Jones, Carter-Sowell ve Kelly (2011) tarafından yürütülen bir başka araştırmada ise sadece bilgi paylaşmama şeklinde gerçekleştirilen dışlanmanın bile temel ihtiyaçlara yönelik tehdit duygusuna yol açtığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, sadece kendisinin değil, bir başkasının dışlanmasına tanık olmanın da temel ihtiyaçları tehdit edebileceğini gösteren araştırma bulguları vardır (Wesselmann, Bagg ve Williams, 2009).

1.4.1.2. Diğer Refleksif Tepkilere İlişkin Araştırmalar

Dışlanmanın ortaya çıkardığı anlık tepkiler öz-değerlendirme ölçekleri ya da fizyolojik ve beyin faaliyetlerine ilişkin ölçümler alınarak incelenmektedir. Değişik türde ölçümlerin kullanıldığı araştırmalardan elde edilen bulgular genellikle birbirlerini destekler yöndedir.

Sanal top paradigması ile psikolojik dışlanmanın gerçekleştirildiği bir araştırmada, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar ile kontrol grubunda yer alan katılımcıların beyin aktiviteleri fonksiyonel manyetik rezonans (fMRI) görüntüleme tekniği aracılığıyla karşılaştırılmıştır (Eisenberger, Lieberman ve Williams, 2003). Psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin beyinlerinin dorsal anterior singulat korteksinde (dACC), sağ ensulada ve sağ ventral prefrontal kortekste faaliyet artışının olduğu görülmüştür. Bu beyin bölgelerinin her birindeki faaliyet artışının fiziksel acı ile ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar

mevcuttur (Petrovic, Petersson, Ghatan, Stone-Elander ve Ingvar, 2000). Dolayısıyla, bireylerin psikolojik dışlanmaya maruz kalmalarının fiziksel acı ile eşleşmiş beyin bölgelerindeki aktivasyon ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar aynı zamanda, sözel olarak aldıkları ve sosyal acıyı yansıttığını düşündükleri ölçümler ile beyin bölgelerinin aktivasyonları arasında bir bağlantının olup olmadığına da bakmışlardır. Sağ ventral prefrontal kortekste ve dACC bölgesinde ortaya çıkan beyin aktivasyonu ile sosyal acı bildirim arasında pozitif yönde korelasyonun olduğu saptanmıştır (Lieberman ve Eisenberger, 2006).

Sanal top paradigması ile psikolojik dışlanma değişimlemesinin gerçekleştirildiği ve fMRI görüntüleme teknikleri ile beyin aktivitelerinin belirlendiği bir başka araştırmada ise; psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar ile kontrol koşulunda yer alan katılımcıların beyinlerinin dorsal anterior singulat korteksinde (dACC) yer alan faaliyetlerde herhangi bir farklılık gözlenmemiş, ancak yukarıda sözü edilen araştırma ile tutarlı olarak, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla beyinlerinin sağ ensula bölgesinde faaliyet artışı görülmüştür (DeWall ve ark., 2012). Önceki araştırmaya ek olarak, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların duyu düzenleme ve sosyal biliş ile ilişkili olduğu bilinen dokuz ayrı bölgede (VLPFC, VTA/SN, DMPFC, Serebellum, Fusiform Girus, Kuneüs, MTG, TPJ/pSTS, Prekuneüs) faaliyet artışı tespit edilmiştir.

Gunther Moor ve arkadaşları (2012) tarafından yürütülen bir araştırmada, psikolojik dışlanmaya bağlı olarak beynin faaliyet düzeyinde ortaya çıkan değişimlerde gelişimsel farklılıkların bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Ergenliğin farklı dönemlerini temsil eden üç ayrı yaş grubu (10-12 yaş grubu; 14-16 yaş grubu; 19-21 yaş grubu) ile yürütülen bu araştırmada ergenliğin bu üç aşamasında bulunan katılımcıların dışlanma karşısında verecekleri tepkilerin farklılaşacağı varsayılmıştır. Sanal top paradigmasının kullanıldığı araştırmadan elde edilen bulgular, yaştan bağımsız olarak, psikolojik dışlanma koşulunda bulunan katılımcılara top gelmemesinin, kontrol koşulunda bulunan katılımcılara

top gelmemesine nazaran sağ ensulada daha fazla kan tutulumuna neden olduğunu göstermiştir. Psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı zaman daha fazla stres rapor eden katılımcılarda sağ ensula faaliyet artışlarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Önceki fMRI araştırmalarıyla tutarlı olarak psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların Mpcf, vACC, lateral PFC, vACC, subgenüal ACC bölgelerinde faaliyet artışı görülmüştür. Her ne kadar psikolojik dışlanmanın tüm yaş grupları açısından olumsuz etkileri olsa da, özellikle erken ergenlik grubunda (10-12 yaş) psikolojik dışlanma sırasında olumsuz duygularla ilişkili olduğu bilinen subgenüal ACC bölgesinde faaliyet artışı rapor edilmiştir.

Bolling ve arkadaşlarına (2012) göre, dışlanan açısından bakıldığında sanal top oyununda bir kural ihlali söz konusudur. Topun tüm oyuncular arasında gidip gelmesi beklenirken kendisine top atılmamaktadır. Yani, sanal top oyununda katılımcıların dışlanmanın yanı sıra kural ihlaline karşı da tepki vermelerinin söz konusu olması mümkündür. Kural ihlalinin de söz konusu olması, dışlanmanın uyardığı beyin bölgelerinin belirlenmesini güçleştiren bir karıştırıcı değişken oluşturmaktadır. Bolling ve arkadaşları (2012) kural ihlalinin etkisinin anlaşılabilmesi için sanal top oyununa benzer bir “cybershape” oyunu geliştirmişlerdir. “Cybershape” temel olarak sanal top oyunu ile aynı olmakla birlikte, topun atılacağı oyuncunun belirlenmesine ilişkin kurallar vardır. Her bir katılımcıdan oyunun başında bilgisayar ekranında görünen seçenekler içerisinde bir eldiven ve şekil seçmeleri istenir. Böylelikle katılımcı ile birlikte oyun oynadığı düşünülen diğer bireylerin de farklı renkte eldivenleri ve seçtikleri şekilleri vardır. Katılımcılardan topu atmadan önce ekranda beliren şekle dikkat etmeleri ve topu o şekli seçmiş katılımcıya fırlatmaları istenir. Araştırmada topun atılma yüzdesinin eşit olduğu ve kural ihlalinin olmadığı koşul, topun atılma yüzdesinin eşit olduğu ve kural ihlalinin olduğu koşul ve son olarak topun atılma yüzdesinin eşit olmadığı ve kural ihlalinin olduğu koşul olmak üzere üç koşul yer almaktadır. Bu araştırmada kural ihlali ile psikolojik dışlanmanın uyardığı beyin bölgelerini ayırt edebilmek amacıyla hem “cybershape” hem de sanal top oyunu ile veri toplanmıştır. Elde edilen bulgular, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılarda, kural ihlaline maruz kalan katılımcılardan farklı olarak ventral

anterior singulat korteks (vACC), ensula, posterior singulat korteks, hippocampi, sol ventrolateral profrontal korteks ve sol orta temporal girusda kan tutulumu olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar bu beyin bölgelerinin psikolojik dışlanmaya karşı verilen ilkel duygusal ve bilişsel tepkiler ile bağlantılı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu araştırma psikolojik dışlanma araştırmalarında ortaya çıkan fizyolojik değişikliklerin kural ihlalinde kaynaklanmadığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Stres düzeyiyle bağlantılı olduğu bilinen kortizol salınımının psikolojik dışlanmaya maruz kalan çocuklarda psikolojik dışlanmaya maruz kalmayan çocuklara kıyasla daha yüksek düzeyde salgılandığını gösteren bulgular da bulunmaktadır (Gunnar, Sebanc, Tout, Donzella ve Van Dulmen, 2003). Okul öncesindeki çocuklarla yürütülen bu araştırmada, çocuklardan sınıf arkadaşlarını “seviyorum” ve “sevmiyorum” şeklinde sınıflamaları istenmiştir. “Seviyorum” sınıflamasında ismi daha az geçmekte olan çocuklardan alınan kortizol ölçümlerinin diğer çocuklardan daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Yetişkinlerde dışlanmanın öncesinde ve sonrasında bireyin salgıladığı kortizol düzeyini araştıran bir başka araştırmada ise, dışlanmanın kadınların kortizol düzeylerinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkardığı, ancak dışlanmaya bağlı bu farklılıkların erkeklerde ortaya çıkmadığı gözlenmiştir (Stroud, Salovey ve Epel, 2002). Sadece erkeklerle yürütülen bir başka araştırmada ise, Stroud ve arkadaşlarının (2002) araştırmasının bulgularını destekler niteliktedir. Geniole, Carre ve McCormick (2011) tarafından yürütülen bu araştırmada, sanal top oyunu ile psikolojik dışlanmaya maruz kalan erkek katılımcıların kortizol ve testosteron düzeyleri ile kontrol koşulunda bulunan katılımcıların kortizol ve testosteron düzeyleri arasında fark olmadığı bulunmuştur. Sadece kadınlarla yürütülen bir başka psikolojik dışlanma araştırmasının (Zöller, Maroof, Weik ve Deinzer 2010) bulguları da bu araştırma ile tutarlıdır.

Sosyal bağ kurma ile ilişkili olduğu bilinen progesteron hormonunun psikolojik dışlanma sırasında azalıp azalmayacağını araştırdığı bir araştırmada (Maner

ve ark., 2010) art arda iki deney yürütülmüştür. Bu deneylerden ilkinde katılımcılardan dışlandıkları bir zamana dair anılarını kaleme almaları istenmiş, ikinci deneyde ise katılımcılar anlaşmalı katılımcılar tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmışlardır. Her iki deneyin sonuçlarına bakıldığında, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin salgıladıkları progesteron hormonunun miktarında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Bu dalgalanmalar araştırmada ele alınmış olan iki düzenleyici değişken ile bağlantılıdır; sosyal kaygı ve reddedilme duyarlılığı. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireylerin progesteron düzeylerinde dramatik bir düşüş görülmüştür. Sosyal kaygı düzeyi yüksek bireyler dışlanma yaşantılarına bağlı olarak daha çok içe çekilme davranışı ortaya koyuyor olabilirler. Böylelikle de dışlanma yaşantısından kaçınıyor olabilirler. Reddedilme duyarlılığı yüksek bireylerde ise durum tam tersidir. Reddedilme duyarlılığı yüksek olan bireylerin progesteron düzeylerinde dramatik bir artma görülmüştür. Reddedilme duyarlılığı yüksek bireyler dışlanmanın ortaya çıkardığı olumsuz yaşantıyı telafi edecek yeni sosyal ilişkiler arayışında olabilirler.

Daha önce de belirtildiği gibi, psikolojik dışlanma modeli dışlanmanın ortaya çıkardığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerden etkilenmediğini varsaymaktadır. Bu varsayım çok sayıda araştırma tarafından desteklenmiştir. Bir çok araştırmacının da paylaştığı bu görüş çeşitli araştırma bulgularıyla desteklenmiştir (Gonsalkorale ve Williams, 2007; Leary, Haupt, Strausser ve Chokel, 1998; Mendes, Major, McCoy ve Blascovich, 2008; Smith ve Williams, 2004; Williams ve ark., 2000; Williams ve Sommer, 1997; Zadro, Boland ve Richardson, 2006). Örneğin, Williams ve Sommer'in (1997) araştırmasında dışlananın cinsiyet ve kişilik özelliklerinin, Gonsalkorale ve Williams'ın, (2007) daha önce sözü edilen araştırmasında dışlayanın iç grup ya da nefret edilen bir dış grup olmasının, Zadro ve arkadaşlarının (2004) daha önce sözü edilen araştırmasında ise dışlayanın insan ya da bilgisayar olmasının anlık tepkilerde bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Ancak, son yıllarda yapılan bazı araştırmalardan aksini gösteren bulgular elde edilmesi nedeniyle, dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal

değişkenlerden etkilenmediği varsayımı sorgulanmaya başlanmıştır (Bernstein ve ark., 2010; Gunther Moor ve ark., 2012; Karremans, Heslenfeld, Van Dillen ve Van Lange, 2011; Maner ve ark., 2010; Wittenbaum, Shulman ve Braz, 2010).

1.4.2. Kısa Vadede Ortaya Çıkan Tepkilere İlişkin Araştırmalar

Psikolojik dışlanmanın yol açtığı kısa vadeli tepkiler, refleksif tepkilerin ardından görünmeye başlar. Bu tepkilerin ortaya çıkıp çıkmayacağını bireyin gerçekten bir dışlanmanın söz konusu olup olmadığı konusunda vereceği karar belirler. Kısa vadede ortaya çıkan tepkilerin bir bölümünü bireyin istemli kontrolünde olan gözlenebilir davranışlar, bir bölümünü de bilişsel düzeyde gerçekleşen tepkiler oluşturur. Bu nedenle, kısa vadede ortaya çıkan tepkiler konusunda yapılan araştırmalar dışlanmanın davranışsal sonuçları ve dışlanmanın yol açtığı bilişsel tepkiler olmak üzere iki başlık altında gözden geçirilecektir. Psikolojik dışlanma modeline göre, refleksif tepkilerin aksine, kısa vadede ortaya çıkan tepkiler bireysel, ortamsal ve durumsal değişkenler tarafından düzenlenebilmektedirler.

1.4.2.1. Dışlanmanın Davranışsal Sonuçlarına İlişkin Araştırmalar

Dışlanmanın davranışsal sonuçları konusunda yapılan araştırmalar dışlanmanın hem olumsuz hem de olumlu sosyal davranışlara yol açabileceğine işaret etmektedir. Dışlanmanın kısa vadede ortaya çıkan davranışsal sonuçlarını tehdit edilen ihtiyaçları giderme çabaları olarak düşünmek mümkündür. Birey, tekrar olumlu bir benlik değerine sahip olabilmek için çabalayabilir; sosyal ilişkilerini güçlendirerek veya yeni ilişkiler kurarak ait olma ihtiyacını yeniden gidermeye çalışabilir. Aynı şekilde birey sosyal çevresi üzerindeki kontrolü yeniden sağlamanın yollarını arayabilir ve anlamlı varoluş algısını devam ettirmeye güdülenebilir. Williams'a (2001,2007a) göre dışlanmanın ne tür bir

davranışsal sonuç ortaya çıkaracağını tehdit edilen ihtiyacın türü ile bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenler belirler.

1.4.2.1.1. Antisosyal Davranışlara İlişkin Araştırmalar

Dışlanmanın en fazla incelenen davranışsal sonuçlarından biri saldırganlıktır. Dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalardan elde edilen bulgular arasında tam bir tutarlılığın olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte saldırganlığın bağımlı değişken olarak ele alındığı araştırmaların büyük bir bölümünde dışlanmanın doğrudan doğruya ya da bazı değişkenler aracılığı ile saldırganlığa yol açtığını gösteren bulguların elde edildiğini söylemek mümkündür (DeWall, Twenge, Gitter ve Baumeister, 2009; Gaertner, Iuzzini ve O'Mara, 2008; Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke, 2001; Twenge ve Campbell, 2003; Warburton, Williams ve Cairns, 2006; Wesselman, Butler, Williams ve Pickett, 2010; Yılmaz-Anatça, 2010).

Yalnız yaşam paradigması kullanılarak yapılan bir araştırmada, Twenge ve arkadaşları (2001) ileride yalnız kalacakları geri bildirim verilen katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla yazdıkları bir kompozisyonu eleştiren bireyleri daha olumsuz değerlendirdiklerini bulmuşlardır (Deney 1). Bu araştırmada aynı zamanda dışlanan katılımcıların kendileriyle herhangi bir biçimde ilgili olmayan kişilere de daha yüksek şiddette itici bir sese maruz bıraktıkları görülmüştür (Deney 5). Yani, dışlanan katılımcılar sadece kendilerini eleştiren kişilere değil, ilgisiz kişilere de saldırganca davranışlarda bulunmuşlardır. Bu bulgular, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin sadece kendilerini dışlayan bireylere karşı değil daha geniş kitleye karşı saldırganca davranabileceklerini göstermesi açısından önem taşımaktadır (Gaertner, Iuzzini ve O'Mara, 2008; Twenge ve Campbell, 2003).

Amerika'da liselerde yaşanan 15 silahlı saldırı olayını inceleyen bir araştırmada, okuldaki akranlarını ve öğretmenlerini silah ile tehdit eden veya silahlı saldırıyı

gerçekleştiren gençlerin bir kısmının akranları tarafından dışlandıkları bilgisi elde edilmiştir (Leary, Kowalski, Smith ve Phillips, 2003). Bu bilgi, psikolojik dışlanmaya maruz kalmanın deneysel ortamdan farklı bir şekilde gerçek yaşamda da saldırganca davranışlara sebep olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Bazı araştırmacılar psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin, dışlama sürecine katılmayan bireylere karşı da saldırgan davranışlar sergilemelerini “düşmanca bilişsel yanlılık” (hostile cognitive bias) kavramı ile açıklamaktadırlar (DeWall ve ark., 2009). Bu araştırmacılar, dışlanma sürecinden sonra bireyin diğerleri tarafından kabul görme ihtiyacının artmasına rağmen, diğerlerinin kabulünden ziyade reddine sebep olacak saldırganlığın ortaya çıkmasının bir paradoks olduğunu ve dolayısıyla psikolojik dışlanma ile saldırganlık arasında düşmanca yüklemelerin aracı rol oynayabileceğini savunmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, reddedilme sürecinin bireyde düşmanca bilişsel yanlılığı tetiklediğini ve düşmanca bilişsel yanlılığın tetiklenmesinin ise saldırgan davranışların artmasını yol açtığını göstermekte ve düşmanca bilişsel yanlılık kavramını desteklemektedir (DeWall ve ark., 2009).

Williams (2007b) dışlanmanın kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarını tehdit ettiği durumlarda anti-sosyal davranışlara yol açma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Williams’a (2007b) göre, bireylerin dışlanma sonucunda sergiledikleri anti-sosyal davranışlar iki amaca hizmet ediyor olabilir. İlk olarak, psikolojik dışlanma bireyin kontrol algısını tehdit ediyorsa, o zaman birey saldırgan davranarak sosyal çevresi üzerinde kaybettiğini düşündüğü kontrolü tekrar elde etmeyi amaçlayabilir. İkinci olarak, diğer insanların kendisini yok saydığı ya da görmezden geldiği durumda, birey davranışının “hoş” ya da “nahış” olmasından bağımsız olarak sadece dikkat çekerek varlığının onanmasını sağlamak istiyor olabilir.

Williams’ın (2001) psikolojik dışlanma ile saldırganlık arasında kontrol algısının aracı değişken olarak rol oynayabileceği şeklindeki görüşü bazı araştırma

bulgularıyla da desteklenmiştir. Warburton, Williams ve Cairns (2006) tarafından yürütülen bir araştırmada kontrol algılarına yönelik herhangi bir geri bildirim verilmeyen ancak psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmış olan katılımcıların kontrol koşulunda yer alan katılımcılara oranla dört kat daha fazla saldırgan davrandıkları, ancak kontrol algılarını yeniden kazanmalarını sağlayacak yönde geri bildirim verilen katılımcıların saldırganlık düzeylerinin kontrol koşulundan farklı olmadığı görülmüştür.

Psikolojik dışlanma ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkide algılanan kontrolün aracı bir rol oynadığı düşünülerek gerçekleştirilen bir başka araştırmada dışlanmanın beklendik olup olmamasının saldırgan davranışları belirlemedeki rolü incelenmiştir (Wesselmann, Butler, Williams ve Pickett, 2010). Araştırmacılar, dışlanmanın beklendik olduğu durumlarda kontrol edilebilir olarak algılanacağını, buna bağlı olarak, beklenmedik olduğu durumlara kıyasla daha az saldırgan davranışa yol açacağını varsaymışlardır. Tanışma paradigmasına benzer bir paradigmanın kullanıldığı araştırmada bir grup katılımcı için anlaşmalı katılımcılar aracılığıyla oldukça arkadaşça ve samimi bir ortam yaratılırken, bir diğer grup katılımcı için soğuk ve mesafeli bir ortam yaratılmıştır. Daha sonra deneyin başında tanıştıkları kişiler tarafından dışlandıklarında, kendilerine samimi ve arkadaşça davranan kişiler tarafından dışlanan katılımcıların kendilerine soğuk ve uzak davranan kişiler tarafından dışlanan katılımcılardan daha fazla saldırgan davranış sergiledikleri gözlenmiştir. Soğuk ve uzak davranılma koşulunda yer almış olan katılımcılar, bir sonraki süreçte dışlanmayı bekledikleri için dışlanma yaşantısı onlar için bir "süpriz" olmamış, dolayısıyla daha az saldırgan davranışlar ortaya koymuşlardır. Dışlanan katılımcıların sergiledikleri saldırgan davranışların miktarı buldukları koşullara bağlı olarak değişmekle birlikte, koşuldan bağımsız olarak dışlanan katılımcıların kontrol koşulunda bulunan katılımcılardan daha fazla saldırgan davranış sergiledikleri bulunmuştur.

Dışlanma-saldırganlık ilişkisinde aracı rolü olup olmadığı tartışılan bir diğer değişken öfke duygusudur. Warburton ve arkadaşları (2006) dışlanmanın öfke

duygusuna yol açtığı durumlarda anti-sosyal tepkilerin ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğunu varsaymaktadır. Bu araştırmacılar duygusal tepkilere ilişkin ölçüm alınan araştırmalarda doğrudan öfke duygusunun ölçülmemesini ya da öfkenin sadece “olumsuz duygular” başlığı altında diğer olumsuz duygularla birlikte ele alınmasını eleştirmekte ve psikolojik dışlanmanın sonucunda ortaya çıkan farklı davranışların temelinde farklı duyguların yer alabileceğini belirterek, dışlanmanın yol açtığı olumsuz duyguları birbirinden ayırmanın önemli olabileceğini vurgulamaktadırlar. Yaptıkları araştırmada, Sanal top oyunu aracılığıyla psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol grubuna kıyasla kendilerini daha “öfkeli” olarak tanımladıkları ve daha saldırgan davrandıkları görülmektedir. Burada önemli olan nokta, kendilerini daha “öfkeli” olarak tanımlayan katılımcılar diğer katılımcılara kıyasla daha fazla saldırgan davranışlarda bulunuyorken, dışlanma ile saldırganlık arasında katılımcının kendisini “üzgün” olarak tanımlamasının aracı rol oynamadığı görülmektedir. Buna karşı bazı araştırmacılar psikolojik dışlanma yaşantısından sonra duygu durumun aracı rol oynamadığını gösterebilirler de (Baumeister, Twenge ve Nuss, 2002; Twenge, Catanese ve Baumeister, 2003; Twenge ve ark., 2001), ilgili araştırmalarda araştırmacılar doğrudan doğruya olumsuz duygu üzerinden ölçüm alınmadığı için olumsuz duygudurumun aracı rolünün gözardı edildiğini düşünmektedirler.

Dışlanmanın saldırgan davranışlara yol açtığını gösteren araştırmaların yanı sıra, bu tür bir bulgunun elde edilmediği araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Geniole, Carre ve McCormick (2011) erkek katılımcıların psikolojik dışlanma karşısında ortaya koydukları tepkileri ele aldıkları başka araştırmada, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar ile kontrol koşulunda yer alan katılımcılar arasında ortaya koydukları saldırgan davranışlar açısından bir farklılık gözlememişlerdir. İki oturum halinde gerçekleştirilen bu araştırmada, katılımcılar önce sanal top oyunu ile dışlanmaya maruz bırakılmış, ikinci oturumda “puan çıkarma saldırganlık paradigması” (Point Subtraction Aggression Paradigm) olarak adlandırılan bir oyun aracılığı ile saldırganlık ölçümleri alınmıştır. Puan çıkarma saldırganlık paradigmasında üç katılımcı

internet aracılığıyla birbirine bağlı bilgisayarlar aracılığı ile oynadıkları bir oyunda belirli tuşlara basarak birbirlerinden daha sonra paraya çevrilebilecek puan çalabilmektedirler. Ancak, katılımcılar puan çalma ya da çalmama konusunda serbesttirler. Diğer oyunculardan puan çalma çabalarının saldırganlık ölçümü olarak kullanıldığı bu araştırmada dışlanmaya maruz kalan grup ile kontrol grubu arasında ilgili ölçüm açısından bir farklılık görülmemiştir.

1.4.2.1.2. Olumlu Sosyal Davranışlara İlişkin Araştırmalar

Dışlanmanın davranışsal sonuçları konusunda yürütülen araştırmaların bir kısmında olumlu sosyal davranışlar üzerinde durulmaktadır. Bu araştırmalar psikolojik dışlanma modelinin, ait olma ihtiyacını tehdit ettiği durumlarda dışlanmanın gruba yeniden dahil olmaya yönelik davranışları tetikleyeceği varsayımından hareketle ya da yeniden bağ kurma hipotezi (social reconnection hypothesis) çerçevesinde yürütülmektedir. Yeniden bağ kurma hipotezine (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007) göre, dışlanma karşısında ait olma ihtiyacını giderebilmek için bireyler yeni grup üyelikleri elde etmeye yönelik davranışlara yönelirler. Dışlanma ile olumlu sosyal davranışlar arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalardan elde edilen bulgular arasında da, dışlanma-saldırganlık ilişkisinde olduğu gibi, tam bir tutarlılık bulunmamaktadır.

Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller (2007) tarafından yürütülen bir araştırmada yeniden bağ kurma hipotezini destekleyen bulgular elde edilmiştir. Buna göre, dışlama koşulunda bulunan katılımcılar, duygudurumdan bağımsız olarak, kontrol koşuluna kıyasla yeni kişilerle daha fazla tanışma isteği göstermiş ve kontrol koşuluna oranla yeni kişileri daha “çekici” ve “arkadaşça” olarak değerlendirmişlerdir. Araştırmada aynı zamanda katılımcıların hem kendilerini dışlayan bireylere yönelik hem de yeni tanıştıkları bireylere yönelik değerlendirmeleri karşılaştırılmış ve katılımcıların kendilerini dışlayanlara karşı daha olumsuz tutuma sahip oldukları görülmüştür. Değerlendirmede rol

oynayan bir diğerk kritik değişken katılımcının değerlendirdiği insanla gelecekte bir etkileşimin olacağına dair beklentisinin olup olmamasıdır. Gelecekte etkileşimin olacağına dair bir beklentinin varlığı, o kişiye karşı olumlu tutumun ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır.

Psikolojik dışlanma ve gruba tekrar dahil olma çabası arasında ilişki olduğunu gösteren bir diğerk araştırmada (Lakin, Chartrand ve Arkin, 2008) katılımcıların sanal top aracılığıyla dışlanmalarının ardından katıldıkları ikinci bir oturumda karşıdaki bireyin (anlaşmalı katılımcı) davranışlarını farkında olmadan taklit edip etmediğini incelemek amacıyla üç deney yürütülmüştür. Bu deneylerden ilkinde; birbirinden bağımsız iki araştırmaya katılacağı söylenen katılımcılar ilk oturumda sanal top oyunu oynamış, ikinci oturumda ise bilgisayar ekranında yer alan fotoğrafları görmeyen bir kişiye tarif etmesi istenmiştir. İkinci oturumda yer alan anlaşmalı katılımcı oturum boyunca aralıklarla bacağını sallamış, kayda alınan oturumlar daha sonra yargıcılar tarafından puanlanmıştır. Deney sonuçları, dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol koşulunda yer alan katılımcılara kıyasla anlaşmalı katılımcının bacak sallama hareketini daha fazla taklit ettiklerini göstermiştir. Araştırmacılar bu bilinçsiz taklit hareketini dışlanma sonrasında gruba tekrar dahil olma isteği ile ilişkili olduğunu belirtmektedirler. İkinci deneyde, birinci deney işlemine ek olarak anlaşmalı katılımcının grup üyeliği değişimlenmiş (iç grup/ dış grup) ve dışlanmaya maruz kalan katılımcıların iç grup üyesi anlaşmalı katılımcıları dış grup üyesi anlaşmalı katılımcılara kıyasla daha fazla taklit ettikleri görülmüştür. Ayrıca, bu araştırmada tehdit edilen ait olma ihtiyacı iç grup üyesini taklit etme davranışını yordamıştır. Dışlanma ile olumlu sosyal davranış arasında ilişki bulunduğuna işaret eden başka araştırma bulguları da vardır (Maier-Rigaud, Martinsson ve Staffiero, 2010; Williams ve Sommer, 1997).

Hillebrandt, Sebastian ve Blakemore (2011) dışlanan bireylerin kendilerini dışlayan grupla tekrar bir arada olma isteklerinin gruba duydukları güvenden etkilenip etkilenmediğini incelemiştir. İlgili araştırmacılar, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin kendilerini dışlayan bireylere karşı hala güven duyup

duymadıklarını araştırmıştır. Sanal top oyunu ile psikolojik dışlanmanın değiştiği bu araştırmada bir grup katılımcının kendilerini dışlayan bireylerle güven oyunu oynaması söz konusuysen, diğer bir grup psikolojik dışlanmaya maruz kaldıktan sonra yeni bir grup ile güven oyunu oynamışlardır. Sanal top oyunu ardı sıra oynanan güven oyununda katılımcılara oyunda iki kişi olacakları ve tesadüfi bir şekilde birinin “gönderici” (güvenen) diğerinin ise “alıcı” (güvenilen) olacağı söylenmiştir. Güven oyununda katılımcı üzerinde herhangi bir talep özelliği yaratmaması açısından “güven” kelimesi kullanılmamıştır. Üç tur oynanan bu oyunda tüm katılımcılar oyuna “gönderici” olarak başlamışlardır. Oyun sırasında kendilerine sembolik miktarda para verilmiştir. Oyun sonucunda ellerinde kalacak olan paranın gerçek para ile değiştirileceği belirtilmiştir. “Gönderici” olarak oyuna başlayan katılımcının iki seçeneği vardır, ya parasının bir kısmını “alıcı”ya gönderecektir ya da pas geçecektir. Burada göndericinin göndermiş olduğu sembolik para miktarı güven duygusunun işlevselleştirilmiş hali olarak düşünülmelidir. Araştırmanın sonucuna bakıldığında, Sanal Top Oyunu’nda gruba dahil edilen katılımcıların psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılara kıyasla karşılarındaki bireylere daha yüksek miktarda para gönderdikleri yani karşılarındakine daha fazla güvendikleri görülmektedir. Bu fark sadece bir önceki oturumda kendilerini dışlayan bireyler karşısında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireyler kendilerini dışlayan bireylere karşı daha ihtiyatlı davranmaktadırlar.

Psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin kendilerini dışlayan bireylere yönelik algılarını inceleyen bir araştırmada (Bourgeois ve Leary, 2001) psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcıların gruba dahil edilen katılımcılara kıyasla kendilerini dışlayan bireyleri daha az “sevimli” ve daha az “güzel” olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca dışlayan bireylerle arkadaş olmayı gruba dahil edilen katılımcılara kıyasla daha az istemişlerdir. Burada önemli olan nokta, araştırmada dışlayıcı bireylere dair herhangi bir kişisel bilgi verilmemesine rağmen kendilerini dışlayan bireyleri dışlanan bireyler gruba dahil edilen bireylere kıyasla daha az “yeterli” olarak betimlemişlerdir.

Bazı araştırma sonuçları göstermektedir ki, dışlanan kişilerin kendilerini dışlayan kişilerle arkadaş olmayı istememelerine paralel olarak, dışlayan kişiler de dışladıkları kişilerle yeniden bağ kurmayı istememektedirler. Zhou, Zheng, Zhou ve Guo (2009) tarafından yapılan bir araştırmada, dışlayan pozisyonunda yer alan bireylerin dışladıkları bireylerle yeniden bağ kurmak istemedikleri bulunmuştur. Özellikle de dışlama davranışının nedenine yönelik herhangi bir yüklemde bulunamayan dışlayıcılar herhangi bir nedene yükleme yapan dışlayıcılara kıyasla dışladıkları kişilerle daha az bağ kurmak istemektedirler.

Dışlanma ile olumlu sosyal davranışlar arasındaki ilişkilerin incelendiği bazı araştırmalarda söz konusu iki değişken arasında ilişki olmadığını ya da dışlanan katılımcıların daha az olumlu sosyal davranışlar sergilediklerini gösteren bulgular elde edilmiştir. Sanal top paradigmasının daha sonra tutuklunun ikileminin kullanıldığı bir araştırma (Twenge, Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Bartels, 2007) psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin olumlu sosyal davranışlarında azalmanın olduğunu ortaya koymuştur. Sanal top oyunu ile psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar daha az para bağışlamakta, kendilerinden bir iyilik istendiğinde bu iyiliği yerine getirme konusunda daha az istekli olmakta ve tutuklunun ikilemi oyununda işbirliği seçeneğini daha az seçmektedirler.

Coyne, Gundersen, Nelson ve Stockdale (2011) dışlanmanın olumlu sosyal davranışlar üzerindeki etkileri konusundaki deneysel araştırmaların çoğunluğunun yetişkinlerle yürütüldüğünü vurgulayarak, dışlanmaya maruz kalan ergenlerin yardım etme davranışı üzerine deneysel bir araştırma tasarlamışlardır. Bu araştırmada dışlanmanın ergenlerin yardım etme davranışı üzerindeki etkisi ile kişiliğin dışlanmaya karşı verilen tepkileri düzenleyici rolü üzerinde durulmuştur. Bu amaçla kendilerinden Beş Faktör Kişilik Ölçeği ile ölçüm alınan ergenlerin bir kısmı sanal top oyunu ile psikolojik dışlanmaya maruz bırakılırken bir kısmı kontrol koşulunda yer almıştır. Daha sonra katılımcılar bilgisayarda gerçekte var olmayan bir katılımcıya karşı bir oyun oynamalarının istendiği ikinci oturuma dahil olmuşlardır. Araştırmanın

sonuçlarına bakıldığında, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol koşulunda yer alan katılımcılara kıyasla daha az yardım etme davranışı gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca, kontrol koşulunda hiçbir kişilik özelliği yardım etme davranışı ile anlamlı korelasyona sahip değilken, psikolojik dışlanma koşulunda beş faktör kişilik testinin açıklık alt boyutu yardım etme davranışı ile pozitif yönde korelasyon göstermektedir. Burada açıklık alt boyutunun psikolojik dışlanmanın yıkıcı etkilerinden bireyi koruyan bir kalkan görevi üstlendiği düşünülebilir.

1.4.2.1.3. Bilişsel Tepkilere İlişkin Araştırmalar

Bilişsel tepkiler bağlamında dışlanmanın dikkat, bellek süreçleri, bilişsel görevlerdeki performans ve benlik düzenlemesi açısından doğurduğu sonuçlar üzerinde durulmaktadır. Dışlanmanın dikkat ve bellek süreçleri üzerindeki etkileri konusunda yürütülen araştırmaları Pickett ve Gardner'ın (2005) sosyal izleme sistemi modeli çerçevesinde ele almak mümkündür. Modele göre bedenimizdeki temel yaşamsal maddelerin eksikliği bizi bu maddelerle ilgili ipuçlarına duyarlı kıldığı gibi, ait olma ihtiyacının tatmin düzeyinin düşmesi de bireyin gruba tekrar dahil olmasını sağlayacak sosyal ipuçlarına duyarlılığı arttırmaktadır.

Dışlanmanın ardından bireylerin sosyal ipuçlarına duyarlılıklarının arttığını gösteren çok sayıda araştırma vardır. Bu araştırmaların sonuçları dışlanmaya maruz kalan bireylerin dışlandıkları sosyal grup dışında daha geniş ölçekli bir topluluğun üyesi olduklarını vurguladıklarını ve “biz” kelimesini daha sık kullandıklarını (Ko, 1994); sosyal olaylara yönelik daha yüksek bellek performansına sahip olduklarını (Gardner, Pickett ve Brewer, 2000; Hess ve Pickett, 2010); kişilerarası ilişkiler bağlamında sözel ve sözel olmayan ipuçlarına karşı daha duyarlı davrandıklarını (Pickett, Gardner ve Knowles, 2004); iç gruba dair bilgileri dış gruba dair bilgilere kıyasla daha iyi hatırladıklarını (Van Bavel, Swencionis, O'Connor ve Cunningham, 2012) ve

örtük sosyal ipuçları olan gerçek gülümsemeler ile sahte gülümsemeleri ayırt etmede kontrol grubuna kıyasla daha başarılı performans sergilediklerini (Bernstein, ve ark., 2008); hatta gerçek gülümsemeye sahip olan bireyleri sahte gülümsemeye sahip olan bireylere kıyasla daha fazla tercih ettiklerini (Bernstein, Sacco, Brown, Young ve Claypool, 2010) göstermektedir. Bir başka araştırmada da psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların sosyal kategorizasyonu daha keskin bir şekilde yapmaya başladıkları, özellikle de bu sosyal kategorizasyonun dış grup üyeleri için geçerli olduğu görülmüştür (Sacco, Wirth, Hugenberg, Chen ve Williams, 2011). DeWall, Maner ve Rouby (2009) tarafından yürütülen bir araştırmada, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların kontrol koşulunda yer alan katılımcılara kıyasla kalabalık içerisinde gülümseyen suratları daha kolay ayırdedebildiklerini, göz izleme görevinde gülümseyen suratlara daha çok dikkat ettikleri ve gülümseyen suratlara nötr ifadeli suratlara kıyasla daha uzun süre baktıkları, gülümseyen suratlardan dikkatlerini çekme konusunda zorlandıkları görülmüştür. Bu araştırmada ilgi çekici olan nokta, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar aynı performansı sosyal nitelikte olmayan ipuçlarında gösterememişlerdir.

Dışlanmanın bilişsel görevlerdeki performans ve benlik düzenlemesi üzerindeki etkileri ile ilgili araştırmalar ise bilişsel yıkım ve benlik düzenlemesinin bozulması hipotezi (Baumeister, DeWall, Ciarocco ve Twenge, 2005) çerçevesine oturtulmaktadır. Bilişsel yıkım, kendisini bilişsel görevlerdeki performansın olumsuz yönde etkilenmesiyle göstermektedir. Baumeister ve DeWall (2005) psikolojik dışlanmanın bilgi işleme süreci üzerindeki etkisinin üç değişik şekilde gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. İlk olarak; psikolojik dışlanma bireyde uyarılmaya sebep olur ve bu uyarılma süreci de dikkatin azalmasını tetikleyebilir. İkinci olarak; psikolojik dışlanma yaşantısı bireyin zihnini meşgul ediyor ve birey sürekli olarak bu deneyimini düşünüyor olabilir. Dolayısıyla birey yeni bir bilgi işleyemez. Son olarak da, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireyler bilişsel kaynaklarını dışlanmanın yarattığı olumsuz duygu durum ile baş etmek için kullanıyor olabilirler ki, bu da yönetici işlevleri meşgul

edecektir. Ayrıca, dışlanmanın kaygı düzeyini arttırıcı bir etkiye sahip olması da bireyde kısa süreli bilişsel bozulmaya neden olduğunu düşündürtebilir.

Yalnız yaşam paradigmasının kullanıldığı bir araştırmada dışlanmaya maruz kalan katılımcıların herhangi bir dışlanma yaşantısından geçmeyen katılımcılara kıyasla bilişsel performanslarında hem hız hem de doğruluk açısından bir düşüşün olduğu görülmüştür (Baumeister, Twenge ve Nuss, 2002). Ayrıca, dışlanan katılımcıların yeni işlenen bilgiyi doğru hatırlama oranlarının da düşük olduğu, dolayısıyla öğrenme ve bellek süreçlerinin de kontrol grubuna göre yavaşladığı gözlenmiştir. Araştırmada yer alan “kazaya yatkınlık, olumsuz geribildirim” koşulunda bulunan katılımcılarda aynı etkinin gözlenmemiş olması, dışlanmanın bilişsel performansta düşmeye yol açmasının sadece olumsuz geri bildirim almakla ilişkili olmadığını da ayrıca ortaya koymaktadır. Dışlanmanın bilişsel performans üzerindeki olumsuz etkileri başka araştırmalarda da gözlenmiştir (Lustenberger ve Jagacinski, 2010; Twenge, Catanese ve Baumeister, 2003).

Psikolojik dışlanmanın yalnızca yetişkinlerin bilişsel performansları üzerinde değil, çocukların bilişsel performansları üzerinde de etkileri olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Abrams, Weick, Thomas, Colbe ve Franklin, 2011; Hawes ve ark., 2012). İlgili araştırmalardan birinde 8-12 yaş aralığında yer alan katılımcılar çocuklar için uyarlanmış sanal top oyunu ile psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmışlar ve çocuklar için çalışma belleği testini (the working memory test battery for children) tamamlamışlardır (Hawes ve ark., 2012). Bu araştırmanın sonucuna bakıldığında, her ne kadar psikolojik dışlanmanın bilişsel performans üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı görülse de cinsiyet ve psikolojik dışlanmanın ortak etkisinin anlamlı olduğu bulgusu elde edilmiştir. Psikolojik dışlanmaya maruz kalan kız çocukları kontrol koşulunda yer alan kız çocuklarına kıyasla daha düşük bilişsel performans sergilerken, erkek çocuklarının bilişsel performansı açısından psikolojik dışlanmanın herhangi bir bozucu etkisi olmadığı görülmüştür.

Psikolojik dışlanmanın sadece bilişsel performans açısından değil, benlik düzenleme (self-regulation) kapasitesi açısından da olumsuz etkilerinin olabileceği belirtilmektedir (Baumeister ve ark., 2005). Benlik düzenlemesi bireyin davranışlarını sosyal olarak belirlenmiş standartlara uygun biçimde düzenleme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Baumeister ve ark., 2005). Dışlanmanın benlik düzenleme kapasitesi üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı görüşü psikolojik dışlanma modelinde de yer almaktadır. Williams'a (2001, 2007a) göre, psikolojik dışlanma bireyin benlik değerini zedelemekte ve birey tüm kaynaklarını düşen benlik değerini telafi etmek amacıyla kullanmaktadır.

Baumeister ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan bir araştırma, dışlanan katılımcıların dışlandıktan sonra benlik düzenlemelerinin gitgide zorlaştığını ve kontrol grubunda yer alan katılımcılara kıyasla dikkat toplama görevinde de daha başarısız olduklarını göstermiştir. Bu araştırmada, aynı zamanda benlik farkındalığının (self-awareness) artırılmasının bireyin kendini düzenleme sürecine katkıda bulunacağını gösteren bulgular elde edilmiştir. Psikolojik dışlanmanın bireyin kendini düzenleme süreci üzerinde olumsuz etkileri olduğunu gösteren başka araştırmalar da mevcuttur (Ciarocco, Sommer ve Baumeister, 2001; Oaten, Williams, Jones ve Zadro, 2008; Twenge, Catanese ve Baumeister, 2003; Vohs ve Schmeichel, 2003). Örneğin, Twenge ve arkadaşları (2003) tarafından düzenlenen bir araştırmada dışlanan bireylerin zaman algılarında bozulmanın ortaya çıktığı görülmüştür. Zaman algılarında ortaya çıkan bu bozulma, bireyin kendini düzenleme sürecinin zorlaşmasıyla bağlantılı olabilir (Vohs ve Schmeichel, 2003). Kaynakların tüketilmesi sonucunda benliğin tükenmesi sadece psikolojik dışlanmaya maruz kalanlar için değil aynı zamanda dışlayan bireyler için de geçerlidir. Ciarocco, Sommer ve Baumeister (2001), psikolojik dışlanmayı gerçekleştiren katılımcıların, dışlama gerçekleştirmeyen katılımcılara kıyasla belirli bir görevi tamamlayabilmek için daha az zaman, enerji harcadıklarını ve daha fazla olumsuz duygu durum yaşadıklarını belirttiklerini bulmuşlardır. Bu araştırma aynı zamanda psikolojik dışlanmaya maruz kalan kurbandan ziyade psikolojik dışlanma uygulayan bireylerin psikolojik süreçlerini incelemesi açısından önem taşımaktadır.

Fiziksel koşulların algılanması sürecinde de psikolojik dışlanmanın etkili olduğunu gösteren araştırmalar vardır. Zhong ve Leonardelli (2008) tarafından yürütülen bir dizi deneyden ilkinde, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcıların psikolojik dışlanmaya maruz kalmayan katılımcılara kıyasla sabit bir ısıya sahip olan oda sıcaklığını daha “soğuk” olarak tanımladıkları gözlenmiştir. Aynı araştırmada yer alan bir diğer deneyde, sanal top paradigması ile psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla sıcak yiyecek ve içecekleri daha fazla tercih ettikleri bulunmuştur. Bu iki deney bir arada ele alındığında, psikolojik dışlanmanın bireyin sadece sosyal ihtiyaçlarını şekillendirmediği, aynı zamanda fiziksel koşullara yönelik algılarını ve fiziksel ihtiyaçlarını da şekillendirdiği söylenebilir.

1.4.3. Uzun Vadeli Tepkilere İlişkin Araştırmalar

Uzun vadede verilen tepkiler, psikolojik dışlanmanın süreğen bir şekilde devam ettiği ve ihtiyaçların sürekli olarak tehdit edildiği durumlarda verilen tepkilerdir. Uzun vadede birey psikolojik dışlanmayla başa çıkabilecek bilişsel ve duygusal kaynaklarını tüketir, birey kendi içine çekilir ve dışlanma sürecini kabullenir. Bu bireyler kendilerini çaresiz ve depresif hissedebilir, değersizlik algısına sahip olabilirler. Her ne kadar psikolojik dışlanmanın uzun vadeli tepkilerini ortaya koyan araştırmalar sınırlı da olsa, boylamsal bazı araştırmalar psikolojik dışlanmaya maruz kalmanın bireylerde depresif duygu durumuna ve azalan öz-kontrole neden olduğunu göstermektedir (DeWall, Gilman, Sharif, Carboni ve Rice, 2012). Ayrıca yapılan analizler göstermiştir ki, psikolojik dışlanmaya maruz kalma ile depresyon arasında öz-kontrol aracı değişken rolü de oynamaktadır.

İnsan olmanın temelinde ait olma ihtiyacının yer aldığını düşünen Bastian ve Haslam (2010) psikolojik dışlanma sonucunda bireylerin toplum ile bağlarının kopabileceğini öne sürmektedirler. Psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin

insana ait olduğu düşünölen özellikler açısından hem kendilerini hem de kendilerini dışlayan bireyleri daha olumsuz niteleyecekleri öne sürölmüştür. Yaptıkları araştırma sonucunda, psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin insan ile bağlantılı olduğu düşünölen özellikler açısından kendilerini ve kendilerini dışlayan bireyleri kontrol koşuluna kıyasla daha olumsuz değerlendirdikleri bilgisi elde edilmiştir. Ayrıca bu araştırma çerçevesinde yürütölen bir başka deneyde, psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar kontrol koşuluna kıyasla kendilerini dışlayan bireylerin onları daha az insanla ilişkili özelliklerle nitelediklerini düşünmektedirler. Bu durumun psikolojik dışlanma sonucunda bireyde uyşukluğun artması, benlik farkındalığının ve atılganlığın azalmasından kaynaklanmış olması mümkündür.

1.5. PSİKOLOJİK DIŞLANMANIN ETKİSİNİ DÜZENLEYEN DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR

Psikolojik dışlanma modelinde, refleksif tepkilerin aksine kısa ve uzun vadede ortaya çıkan tepkilerin durumsal ve bireysel faktörlerden etkilenebileceği öngörülmektedir. Williams (2001, 2007a) “düzenleyici değişkenler” başlığı altında ele aldığı bu faktörleri, bireysel faktörler (dışlananın benlik değerinin düşük ya da yüksek olması gibi) ve durumsal faktörler (dışlayanın iç grup ya da dış grup üyesi olması gibi) olarak iki başlık altında toplanmaktadır.

Psikolojik dışlanmanın birey üzerindeki etkilerini farklılaştıracağı düşünölen düzenleyici değişkenlerden biri, sosyal kaygı düzeyidir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireylerde dışlanmanın etkisinin daha güçlü ve daha uzun süreli olacağı düşünölmektedir. Zadro, Boland ve Richardson, (2006), bu görüşe uygun olarak psikolojik dışlanmaya maruz kalan ve sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojik dışlanmaya maruz kalan ve sosyal kaygı düzeyi düşük olan bireylere kıyasla dört temel ihtiyaçlarının daha çok tehdit edildiğini gösteren bulgular elde etmişlerdir. Dışlanmanın uzun süreli etkisinin de ele alındığı bu araştırmada, yüksek sosyal kaygıya sahip katılımcılarda ihtiyaç tehdidinin

deneiden 45 dakika geçmesine rağmen devam ettiği görülmüştür. Bir bağka arağtırmada ise, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireylerde psikolojik dığlanma karėısında kendini düzenleme süreçlerine yönelik ortaya çıkan bozulmaların daha uzun süreli olduğu bulgusu elde edilmiğtir (Oaten, Williams, Jones ve Zadro, 2008). Bu bulgular sosyal kaygının psikolojik dığlanmanın olumsuz etkisinin daha uzun süreli olarak devam etmesinde rol oynadığını göstermektedir. Sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireyler dğk olan bireylere kıyasla psikolojik dığlanmanın açtığı yaraları daha uzun sürede sarmaktadırlar.

Dığlama sürecinde düzenleyici rol oynayıp oynamadığı incelenen bir diğer değiğken, benlik değeridir. Dğk benlik değerine sahip bireylerin daha fazla dığlanma rapor edecekleri ve yüksek benlik değerine sahip bireylere kıyasla dığlayan bireylerle iliğkilerini sürdürmeye daha fazla istekli olacakları grğn test ettikleri bir arağtırmada, Sommer, Williams, Ciarocco ve Baumeister (2001) dğk benlik değerine sahip katılımcıların daha fazla dığlanma rapor ettiklerini, ancak aynı zamanda daha fazla dığlama uyguladıklarını söylediklerini vurgulamığlardır. Elde edilen bulgular aynı zamanda, benlik değeri dğk bireylerin dığlanmayı bir savunma mekanizması olarak kullanırken, benlik değeri yüksek bireylerin dığlanmayı iliğkiyi sonlandırma amacıyla kullandıklarını gstermiğtir. Benlik değerinin düzenleyici değiğken olarak ele alındığı bağka bir arağtırmada da, dığlanma koğulunda dğk benlik değerine sahip bireylerin aynı koğulda bulunan yüksek benlik değerine sahip bireylere kıyasla kendilerini daha fazla dığlanmığ hissettikleri bulunmuğtur (Nezlek ve ark., 1997).

Bernstein ve arkadaşları (2010) tarafından yürütülen bir arağtırmada dört temel ihtiyaç “iliğkisel ihtiyaçlar” ve “yeterlilik ihtiyaçları” olmak üzere iki bağlık altında toplanmığ ve bu ihtiyaçların psikolojik dığlanma ile bağımlı değiğken arasında herhangi bir düzenleyici rol oynayıp oynamadıkları incelenmiğtir. “iliğkisel ihtiyaçlar” bağlığı altında ait olma ihtiyacı ve benlik değeri yer alırken, “yeterlilik ihtiyaçları” bağlığı altında kontrol algısı ve anlamlı varoluğ yer almaktadır. Yapılan bu arağtırmada, iliğkisel ihtiyaçlara yönelik tehdidin dığlanma ile samimi glğe sahip olan bireylerin tercih edilmesi arasındaki iliğkide aracı bir rol

oynadığını gösteren bulgular elde edilmiştir. Buna karşı yeterlilik ihtiyaçlarına yönelik tehdidin dışlama ile samimi gülüşe sahip olan bireylerin tercih edilmesi arasındaki ilişkide herhangi bir düzenleyici rolünün olmadığı görülmüştür.

Twenge ve Campbell, (2003) narsizmin dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkileri düzenleyici bir rol oynadığını göstermişlerdir. Dışlanmayla baş etme stratejileri ile nevrozizm arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırmada ise nevrozizm puanları yüksek olan bireylerin belirsiz olan ipuçlarını daha olumsuz algılama eğilimleri olduğunu ve bu bireylerin dışlanma karşısında daha duygu temelli ve kaçınan baş etme stratejileri kullandıklarını gösteren bulgular elde edilmiştir (Boyes ve French, 2009).

Dışlanmaya karşı verilen tepkiler üzerinde kişiliğin düzenleyici etkisinin olabileceği görüşünden hareketle, Mcdonald ve Donnellan (2012) 270 kişinin katıldığı geniş örneklem grubuna aralarında Beş Faktör Kişilik Ölçeği, Rosenberg Benlik Değeri, Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nin de bulunduğu çok sayıda ölçek uygulamışlardır. Araştırmacılar, olumlu duygudurum ile ilişkili olduğu düşünülen kişilik özelliklerinin (açıklık, uyumluluk vb.) psikolojik dışlanma karşısında verilen tepkilerde tampon görevi göreceği varsayımından hareketle, olumsuz duygudurum ile ilgili kişilik özelliklerinin (nevrozizm, kaygılı bağlanma vb.) bireyin dışlanmaya karşı olan duyarlılığının artmasına ve daha fazla ihtiyaç tehdidi yaşamasına yol açacağını öne sürmüşlerdir. Sanal top oyunu aracılığıyla dışlanmaya maruz bırakılmalarının ardından katılımcılardan dört temel ihtiyacın tehdidine ilişkin ölçüm alınmıştır. Elde edilen bulgular, psikolojik dışlanmanın yıkıcı etkilerinin kişilik özelliklerinden bağımsız bir şekilde dört temel ihtiyacı tehdit ettiği görülmektedir. Ancak Beş Faktör Kişilik Ölçeği'nin bir alt boyutu olan açıklık boyutundan yüksek puan alan katılımcılar hem kontrol koşulunda hem de psikolojik dışlanma koşulunda daha az ihtiyaç tehdidi rapor etmişlerdir. Ayrıca obsessif-kompulsif kişilik bozukluğu ile ilişkili kişilik özelliklerine sahip katılımcılar her iki koşulda da daha fazla ihtiyaç tehdidi bildirmişlerdir. Araştırmada yer alan diğer kişilik özelliklerinin psikolojik dışlanmaya karşı

verilen tepkilerde bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Bu bulgular psikolojik dışlanmanın güçlü bir yıkıcı etkisi olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Algılanan dışlanma düzeyi ile gerçek dışlanma düzeyinin dışlanmanın yol açtığı tepkiler üzerinde düzenleyici rolünün bulunup bulunmadığını inceleyen bir araştırmada (Jones, Carter-Sowell, Kelly, 2011), algılanan katılım düzeyinin ihtiyaç tehdidi, yeterlik duygusu, gruba yönelik olumlu değerlendirme gibi tepkileri düzenleyici bir rolünün olduğu bulunmuştur. Gerçek dışlanma düzeyinin ise sadece güdü tehdidi üzerinde kısmi bir etkisinin bulunduğu görülmüştür. Dışlanmaya maruz kalan bireylerin ihtiyaç düzeylerinin düşmesi, kendilerini daha az yeterli olarak nitelendirmeleri ve grupta birlikte yer aldıkları diğer bireyleri daha olumsuz olarak değerlendirmeleri gerçekte ne ölçüde dışlandıklarından çok, ne ölçüde dışlandıklarına ilişkin algılarına bağlıdır. Bireyin ne ölçüde dışlanmaya maruz kaldığına ilişkin algısının bireyin ortaya koyacağı tepkileri etkileyebileceğini gösteren başka araştırmalar da mevcuttur (Bourgeois ve Leary, 2001).

Yukarıda gözden geçirilen araştırmalarda ele alınan sosyal kaygı, benlik değeri, nevrotizm gibi değişkenlerin yanı sıra dışlanmanın yol açtığı kısa ve uzun vadeli tepkileri düzenlemede rol oynayabileceği gösterilen bir çok bireysel değişken vardır. Reddedilme duyarlılığı (Ayduk, Downey ve Kim, 2001; Romero-Canyas ve Downey, 2005) ve cinsiyet (Hitlan, Clifton ve DeSoto, 2006; Kandemir, 2011, Ouwerkerk ve ark.,2005) etkisi sıklıkla incelenen değişkenlerden bazılarıdır.

Teng ve Chen (2012) sosyal desteğin dışlanmanın yol açtığı yıkıcı etkiler üzerinde düzenleyici rolünün olup olmadığını incelemiştir. Sosyal desteğin durumsal bir değişken olarak ele alındığı bu araştırmada, bir grup katılımcıya laboratuvara gelirken bir yakınlarını (arkadaş, sevgili, akraba vb.) birlikte getirmeleri yönergesi verilirken, bir grup katılımcı da laboratuvarında tanıştıkları diğer katılımcılar ile eşleştirilmiştir. Oluşturulan ikili katılımcı grupları içerisinden kura ile bir kişi oyuncu bir kişi izleyici konumuna getirilmiş ve daha sonra

oyuncular sanal top oyununu oynarken izleyici konumunda olan katılımcılar oyunu seyretmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular dışlanma esnasında yanında yakını bulunan katılımcıların psikolojik dışlanmanın olumsuz etkilerinden daha az etkilendiklerini göstermiştir. Özellikle yüksek benlik değerine sahip olan bireylerin sosyal desteğin dışlanmanın etkisini azaltıcı işlevinden daha çok yararlandıkları görülmüştür.

Dışlanmanın nedenine ilişkin algılar, dışlanmanın yol açtığı tepkiler üzerinde önemli bir etkisi olduğu gösterilen bir diğer önemli durumsal değişkendir. Yapılan araştırmalar dışlanmanın haksız bir nedenle yapıldığı (Chow, Tiedens & Govan 2008) ve keyfi olduğu (DeSteno, Valdesolo ve Bartlett, 2006) durumlarda daha fazla öfke uyandırdığını ve daha fazla saldırgan davranışa yol açtığını göstermektedir.

Dışlayan grubun niteliklerinin, dışlanmaya karşı verilen tepkileri düzenleyici rol oynadığı çok sayıda araştırma mevcuttur. Bu bağlamda üzerinde en fazla durulan özellik dışlayan grubun iç grup ya da dış grup olmasıdır. Araştırma sonuçları genellikle iç grup tarafından dışlanmanın etkilerinin daha güçlü olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, ırksal kökeni bir değişken olarak ele aldıkları araştırmalarında Bernstein ve arkadaşları (2010) hem iç grup tarafından dışlanmanın hem de iç grup tarafından kabul edilmenin, dış grup tarafından dışlanma ve kabul edilmeye göre, sırasıyla daha fazla ihtiyaç tehdidi ve ihtiyaç tatminine yol açtığını bulmuşlardır. Benzer şekilde araştırma bulguları dışlanan katılımcıların iç gruba dair bilgileri dış gruba dair bilgilere kıyasla daha iyi hatırladıklarını (Van Bavel ve ark., 2012), iç grup üyelerin davranışlarını daha fazla taklit ettiklerini (Lakin, Chartrand & Arkin, 2008) ve dış grup üyelerine karşı daha kesin bir sosyal kategorizasyon gerçekleştirdiklerini göstermiştir (Sacco ve ark., 2011).

Kerr ve arkadaşları (2009), dışlanma tehdidinin grup üyelerinin grup ya da kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme davranışları üzerindeki etkisinin grubun büyüklük ve kompozisyonuna bağlı olarak değişip değişmediğini incelemişlerdir.

Elde edilen bulgular grubun büyüklüğünün ve kendi ya da grup çıkarları doğrultusunda hareket eden grup üyelerinin oranlarının üyelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edip etmeyeceklerini belirlemede önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Grubun büyük ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden üyelerin oranının yüksek olduğu durumlarda dışlanma tehdidinin daha az etkili olduğu görülmektedir.

1.6. SOSYAL ETKİ KURAMI

Sosyal Etki Kuramı (Social Impact Theory), diğer insanların birey üzerindeki etkisini açıklamak amacıyla Latané (1981) tarafından ortaya konmuştur. Latané (1981), sosyal etki kavramını “psikolojik iyilik halinde, nesnel duygularda, bilişlerde, inançlarda, değerlerde, davranışlarda gerçek, hayali veya zımni kişilerin varlığının ortaya çıkardığı değişiklikler” anlamında kullanmaktadır (s.343). Sosyal Etki Kuramı'nın aşağıda belirtilen üç temel önermesi mevcuttur.

- 1- Sosyal etkileşim, bağlamı içinde bireyin hedef ve diğer kişilerin etki kaynağı olduğu durumlarda geçerlidir. Sosyal etkinin miktarı kaynağın gücü (G) (strength), yakınlığı (Y) (immediacy) ile sayısının (S) (number) çarpımının bir fonksiyonudur. Dolayısıyla birey üzerindeki sosyal etkiyi betimleyen bu önerme eşitlik olarak $Etki = G \times Y \times S$ şeklinde gösterilebilir.

Eşitlikte yer alan kavramlar teker teker incelendiğinde; kaynağın gücü, kaynağın belirginliğini, kuvvetini, önemini ve yeğinliğini betimlemektedir. Genellikle bu özellikler kaynağın ekonomik statüsü, yaşı, hedef ile önceki ilişki düzeyi veya gelecekte hedef ile sahip olacağı ilişkiye yönelik beklenti tarafından belirlenmektedir. Etki kaynağının yakınlığı ile kastedilen; hedef ile kaynağın zaman ve mekan içinde birbirlerine yakın olmaları ve aralarında herhangi bir engelin bulunmamasıdır. Etki kaynağının sayısı ile vurgulanan ise kaynağı oluşturan grup içerisinde yer alan kişi sayısıdır. Latané (1981), kaynakta yer alan kişi sayısına ayrıca önem vermekte ve ikinci önermeyi bu

kişi sayısına bağlı olarak ortaya koymaktadır. Genel olarak bakıldığında, kaynak ne kadar güçlüyse; hedef ile kaynak birbirine ne kadar yakınsa ve kaynağın sayısı ne kadar çoksa kaynağın hedefi etkileme olasılığı o kadar yüksektir. Latané, Sosyal Etki Kuramı'nı yüzeye yansıyan ışığa benzetmektedir. Yüzeye yansıyan ışığın toplam miktarı sahip olunan ampul sayısına, her bir ampulün sağladığı voltaja ve ampullerin yüzeye yakınlığına bağlı olarak değişmektedir (Spears, Peplau, Freedman ve Taylor, 1988).

- 2- Sosyal etki kuramı, gruptaki kişi sayısının önemli olduğunu vurgular. Ancak bu önem sanıldığı kadar aksine sadece gruptaki kişi sayısının artması ile etkinin artacağı yönünde değildir. Latané (1981), sosyal etkileşimde bulunulan n. kişinin hedef üzerindeki etkisinin (n-1). kişinin etkisinden daha az olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin gruba katılan dördüncü kişinin hedef üzerindeki etkisi gruba katılan üçüncü kişinin etkisinden azdır. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa kaynak sayısı arttıkça eklenen her kaynağın toplam etkiye yaptığı katkı daha az olacaktır.
- 3- Üçüncü önerme, sosyal etkinin bölünebilirliği ile ilgilidir. Latané (1981), kaynak karşısında birden fazla hedef olduğu zaman bireyin tek başına hedef olduğu duruma kıyasla kaynaktan daha az etkileneceğini, yani etkinin bölüneceğini vurgular.

Sosyal etki kuramına dayalı olarak farklı sosyal psikoloji konularında pek çok görgül araştırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir (Crandall, 1988; Darley ve Latané, 1968; Fishbein ve ark., 1993; Gerard, Wilhelmy ve Conolley, 1968; Latané, Williams ve Harkins, 1979). Örneğin, sosyal kaytarma konusunu sosyal etki kuramı çerçevesinde ele alan Latané, Williams ve Harkins (1979) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcılardan tezahürat yaparak ya da alkış tutarak çıkarabildikleri kadar çok ses çıkarmaları istenmiştir. Her katılımcı tek başına, ikili, dörtlü ve altılı gruplar halinde aynı görevi yerine getirmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, gruptaki kişi sayısının artmasına bağlı olarak birey tarafından üretilen gürültü miktarının doğrusal olarak azaldığı

görülmektedir. Aynı araştırma grubunun gerçekleştirdiği başka bir araştırmada, katılımcıların diğerlerinin kendileriyle beraber aynı görevde yer aldıkları “algısı”nın bile sosyal kaytarma için yeterli olduğu görülmektedir (Harkins, Latané ve Williams, 1980). Bu deneyde katılımcılar karşılıklı sandalyelere oturtulmuş ancak ses geçirmemesi için kulaklık takmaları istenmiştir. Katılımcılardan, diğer deneyde olduğu gibi, olabildiği kadar çok gürültü yapmaları istenmiştir. Ne kendi seslerini ne de diğer katılımcıların seslerini duyan katılımcıların diğer bireylerin varlığında yine sosyal kaytarma yoluna başvurdukları görülmektedir.

Sosyal etki kuramının önermelerinin test edildiği araştırmalar gözden geçirildiğinde genellikle bu önermeleri destekleyen bulguların elde edildiği görülmektedir. Crandall, (1988) tarafından yapılan bir araştırmada kaynağın önemi ve bireye yakınlığı arttıkça, kuramın ilk önermesine uygun olarak, bireyin gruba uyma davranışını arttırdığı bulunmuştur. Bir başka araştırmada, AIDS farkındalığının yüksek olduğu bir çevrede yaşayan eşcinsellerin, farkındalığın düşük olduğu bir çevrede yaşayan eşcinsellere kıyasla daha az riskli cinsel ilişkilere girdikleri rapor edilmiştir (Fishbein ve ark., 1993). Wolf ve Latané (1983) bireylerin yaptıkları seçimlerin kaynağın gücüne ve sayısına bağlı olarak farklılaştığını gösteren bulgular elde etmişlerdir. Uyma davranışı (Gerard, Wilhelmy ve Conolley, 1968) ve hatta yardım etme davranışı (Darley ve Latané, 1968; Latané ve Darley, 1969) gibi çeşitli sosyal davranışlar üzerinde yapılan görgül çalışmaların bulguları da kuramı desteklemektedir.

Sosyal etki kuramının önermelerinin genel olarak görgül araştırma bulgularıyla desteklenmesine rağmen bu önermelerin doğruluğunu sorgulayan bazı araştırmacılar vardır. Örneğin, Mullen (1985), yürüttüğü bir meta-analiz çalışmasında, sosyal etki kuramının önermelerini test etmek amacıyla gerçekleştirilen deneyleri katılımcıların kişisel beyanına ve davranışlarına dayalı ölçümlerin alındığı araştırmalar olmak üzere iki başlık altında ele almıştır. Mullen (1985), kaynağın güç ve yakınlık etkilerinin sadece katılımcının kişisel beyanına dayanan deneylerde gözlemlendiğine işaret etmekte ve bu etkilerin talep

özellikleri sonucunda ortaya çıkmış olabileceğini savunmaktadır. Buna karşın, Sedikides ve Jackson (1990), Mullen'in (1985) kaynağın güç ve yakınlığı etkilerinin davranışsal ölçümler alınan araştırmalarda gözlenmediği yolundaki bulgusunun meta analize kattığı davranışsal araştırmaların sayıca az olmasından kaynaklanabileceğini öne sürmüşler ve kaynağın bu etkilerini davranışsal olarak göstermeyi amaçlayan bir çalışma yürütmüşlerdir. Araştırmacılar, bu çalışmada aynı zamanda hedef sayısını da değişimleyerek , eklenen her hedefin ortaya çıkan sosyal etki miktarında azalmaya yol açacağı şeklindeki önermeyi de test etmişlerdir. Bronx Hayvanat Bahçesi'ndeki Kuş Gözlem Evi'nde gerçekleşen araştırmada, katılımcılar parmaklıklara yaslanmamaları yönünde uyarılmışlardır. Uyarı esnasında kaynağın gücü mesajın katı veya yumuşak bir ses tonu ile verilmesiyle değişimlenirken, kaynağın yakınlığı zamansal yakınlık olarak ele alınmıştır. Böylece katılımcıların parmaklıklara yaslanmamaları gerektiğine dair verilen mesaj ile ilgili davranış yapıp yapmadıkları, mesaj verilmeden önce (temel düzey ölçümü), mesaj verildikten hemen sonra (yüksek yakınlık), deneyci gittikten sonra (orta düzey yakınlık) ve başka bir odaya geçildiğinde (düşük yakınlık) olmak üzere dört farklı zamanda gözlenmiştir. Araştırmanın sonuçları; katılımcıların sergiledikleri uyma davranışlarının kaynağın gücü ve yakınlığına bağlı olarak değiştiğini, yani kuramın önermesinin desteklendiğini göstermiştir. Ancak bu araştırmada sosyal etki kuramının üçüncü önermesinin desteklenmediği, bireylerin davranış gerçekleştirme sıklıklarının hedef sayısının artmasına bağlı olarak azalmadığı görülmüştür.

Sosyal etki kuramının önermelerinin sınındığı bir başka araştırmada, sahne korkusunun izleyici sayısının, izleyicilerin statüsünün ve oyuncu sayısının bir işlevi olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir (Jackson ve Latané, 1981). Araştırmacılar, izleyici sayısının ve statüsünün arttığı ancak oyuncu sayısının azaldığı koşulda sahne korkusunun artacağını varsaymışlardır. Bu araştırma kapsamında yürüttükleri ilk çalışmada, katılımcılara izleyici ve oyuncu sayısının farklılaştığı fotoğraflar gösterilip kendilerini bu izleyicilerin önünde ulusal marşı söylerken hayal etmeleri ve ne kadar gergin olacaklarını belirtmeleri istenmiştir.

Burada ayrıca izleyicilerin statüleri de değişimlenmiştir; katılımcılara iki farklı tür izleyici grubu fotoğrafı gösterilmiştir; izleyici statüsünün yüksek olduğu koşulda profesörler ve müzik bölümü öğrencilerinin fotoğrafları yer alırken, izleyici statüsünün düşük olduğu koşulda müzik kulağı olup olmadığı tam bilinmeyen öğrencilerin fotoğrafları yer almıştır. Bulgular, sosyal etki kuramında öngörüldüğü gibi, katılımcıların rapor ettikleri gerginlik düzeyinde izleyicilerin sayısı ve statüsündeki artışa bağlı olarak doğrusal bir artış olduğunu göstermiştir. Ayrıca katılımcılar, yalnız olduklarını düşündükleri zaman grup içinde olduklarını düşündükleri zamana kıyasla daha fazla gerginlik yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın kapsamında yer alan diğer çalışmada, sahne sanatları ile uğraşan katılımcıların gerginlik düzeyleri ile kendileriyle beraber performans sergileyen kişilerin sayısı arasında, sosyal etki kuramının öngördüğü gibi, negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

DeWall, Twenge, Bushman, Im ve Williams (2010), sosyal etki kuramının ikinci önermesini dışlanma bağlamında ele almışlardır. Araştırmacılar, kuramın kaynak sayısı arttıkça eklenen her kaynağın toplam etkiye yaptığı katkının azalacağı şeklindeki önermesinden hareketle, gruba kendisini kabul eden bir kişinin (kaynağın) katılmasının bireyin sergilediği saldırgan davranışların azalmasına yol açacağı, ancak eklenen her yeni kaynağın (kabul eden kişinin) saldırgan davranışların azalmasına yaptığı katkı miktarının bir önceki kişiden az olacağını öngörmüşlerdir. Araştırma çerçevesinde yürütülen iki deneyin sonuçları katılımcıyı kabul eden kişi sayısı arttıkça negatif duygu durumun ve saldırganlığın azaldığını göstermiştir. Bu araştırma psikolojik dışlanma ile sosyal etki kuramı arasında sadece kaynak sayısının değiştiği bir araştırmadır. Ancak kuramın önemli olan diğer önermelerini psikolojik dışlanma açısından sınındığını gösteren herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

1.7. ARAŞTIRMANIN AMACI

Evrım süreci içinde gelişen bir dışlanmayı sezme mekanizmasının tetiklediği uyarı sinyalleri olduklarının varsayılması nedeniyle, dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin evrensel oldukları ve dolayısıyla tür ve şiddetlerinin belirlenmesinde bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerin herhangi bir düzenleyici (moderator) rolünün bulunmadığı ileri sürülmüştür (Williams, 2001, 2007a; Williams ve Zadro, 2005). Dikkate değer sayıda araştırmanın dışlanmanın yol açtığı anlık tepkiler arasında yer alan acı duygusu, dört temel ihtiyaca yönelik tehdit algısı, olumsuz duygulanım gibi tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal etkiler tarafından etkilenmediğini göstermesi sonucunda, bu görüş dışlanma konusunda çalışan araştırmacıların önemli bir bölümü tarafından benimsenir hale gelmiştir.

Son yıllarda değişik araştırmacılar tarafından dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerden etkilenmeyeceği görüşünün aksi yönde bulgular rapor edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu bulguların bazıları doğrudan doğruya söz konusu görüşü test etmek amacıyla yürütülen (örn., Bernstein ve ark., 2010), bazıları ise farklı amaçlarla yürütülen (örn., Karremans ve ark., 2011; Wittenbaum ve ark., 2010) araştırmalardan elde edilmiştir. Örneğin, Bernstein ve arkadaşları (2010) dışlanmanın yol açtığı ihtiyaç tehdidinin dışlayan grubun iç ya da dış grup olmasına bağlı olarak değişmediği yolundaki bulguları sorguladıkları bir araştırmada, iç grup tarafından gerçekleştirilen dışlanmanın yol açtığı tehdidin daha güçlü olduğunu gösteren bulgular elde etmişlerdir. Diğer yandan, DeWall ve arkadaşları (2012) tarafından dışlanma karşısında verilen tepkilerin bağlanma stillerine bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülen bir araştırmada, dışlanmanın değişik bağlanma stiline sahip katılımcıların farklı beyin bölgelerinde farklı türde faaliyetlere yol açtığı gözlenmiştir. Yakınlık kurmaya yönelik aşırı istek ve reddedilme duyarlılığı yüksek olduğu düşünülen kaçınan

bağlanma stili sahibi katılımcılarda sağ ensulada ve dorsal anterior singulat kortekste faaliyet artışı görülürken, otonomi ve öz-yeterliğe öncelik veren kayıtsız bağlanma stili sahibi katılımcılarda sol ensulada faaliyette azalma gözlenmiştir. Dışlanma karşısında verilen anlık tepkilerin kişilik özelliklerine bağlı olarak değişebileceğini gösteren bu ve benzeri bulgular, bu tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenler tarafından düzenlenip düzenlenmediğinin, bir düzenleme söz konusu ise ne tür değişkenler tarafından düzenlendiğinin belirlenmesini gündeme getirmiştir.

Latané (1981), sosyal etkiyi “psikolojik iyilik halinde, nesnel duygularda, bilişlerde, inançlarda, değerlerde, davranışlarda gerçek, hayali veya zımni kişilerin varlığının ortaya çıkardığı değişiklikler” olarak tanımlamaktadır (s. 343). Bu tanım çerçevesinde düşünüldüğünde dışlanmanın yol açtığı tepkileri bir sosyal etkinin sonucu olarak görmek mümkündür. Diğer yandan, sosyal etki kuramı sosyal etkinin miktarının kaynağın gücü, yakınlığı ve sayısının bir işlevi olduğunu (ilk önerme), ayrıca bir kaynağın ortaya çıkardığı etki miktarının hedef sayısı ile ters orantılı olduğunu (üçüncü önerme) öne sürmektedir. Dolayısıyla, dışlanmanın yol açtığı tepkilerin şiddetinin dışlayan kaynağın sayısına bağlı olarak artacağını ve bir kaynağın dışladığı kişi sayısı arttıkça dışlanmanın yol açtığı tepkilerin şiddetinin azalacağını düşünmek mümkündür. Bir başka anlatımla, dışlayan ve dışlanan kişi sayılarının dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerin şiddetini düzenleyen (moderatör) değişkenler olma olasılığı oldukça yüksektir.

DeWall ve arkadaşları (2010) tarafından sosyal etki kuramı çerçevesinde yürütülen ve iki deneyden oluşan bir araştırmada grup içerisindeki üyelerden en az birinin katılımcıyı dışlamadığı, dolayısıyla grup üyelerinden birinin “kabul edici” olduğu koşulda bireyde ortaya çıkan olumsuz duygulanım ile saldırganlık düzeyinin azaldığı ortaya konmuştur. Bu araştırmada, ayrıca kabul eden üye sayısı (ilk deneyde 0-3; ikinci deneyde 0-4) arttıkça ortaya çıkan olumsuz duygulanım ve saldırganlık düzeyinde bir azalma olduğu gözlenmiştir

Üç deneyden oluşan bu araştırmanın ilk deneyi sosyal etki kuramı ile DeWall ve arkadaşlarının (2010) yukarıda sözü edilen araştırması, üçüncü deney ise sosyal etki kuramı temel alınarak planlanmıştır. İlk deneyde sosyal etki kuramının birinci önermesinden hareketle bir grupta dışlayan üye (kaynak) sayısındaki artışın dışlananın yol açtığı anlık tepkiler arasında yer alan dört temel ihtiyaca yönelik tehdit ile duygusal tepkilerin düzeylerinde paralel değişimlere yol açıp açmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Üçüncü deneyde ise sosyal etki kuramının üçüncü önermesinden hareketle dışlanan (hedef) üye sayısındaki artışın söz konusu tepkilerde paralel değişimler ortaya çıkarıp çıkarmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Buna ek olarak her üç deneyde de, dışlanmanın ortaya çıkardığı anlık tepkilerin yanı sıra, dışlanmanın yol açtığı kısa vadeli tepkiler arasında yer alan anti-sosyal ve olumlu sosyal davranışlarda da dışlayan (kaynak) ve dışlanan (hedef) üye sayısına bağlı paralel değişimlerin olup olmadığının da incelenmesi amaçlanmıştır.

Birinci deney kısmen DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırması temel alınarak planlanmış olmakla birlikte, bu araştırmadan çeşitli açılardan farklılık göstermektedir. İlk olarak, DeWall ve arkadaşlarının deneyleri sosyal reddetme ile değişimlenirken bu araştırmada yürütülen deneyler ise psikolojik dışlanma değişimlenerek gerçekleştirilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi, Williams (2001, 2007b) yok saymayı, dikkate almamayı ve tepki vermemeyi içermesi nedeniyle psikolojik dışlanmanın diğer dışlanma türlerinden farklı olduğunu, yine bu nedenlerden dolayı diğer dışlanma türlerine göre baş edilmesi daha güç bir durum ortaya çıkardığını belirtmektedir. İkinci olarak DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırmasında kullanılan iki paradigmada da dışlayan ve dışlanan arasında yüz yüze bir etkileşim bulunmamaktadır. Bu da sosyal etki kuramının ilk önermesinde yer alan kaynak ile hedef arasındaki yakınlığın dikkate alınmadığı anlamına gelmektedir. Bu araştırmada yürütülen deneylerde kullanılan paradigmada ise dışlanma kaynak ile hedefin yüz yüze etkileşimde bulunduğu bir ortamda gerçekleşmektedir. Üçüncü olarak, DeWall ve arkadaşlarının araştırmasında kabul eden kişi sayısının bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi incelenirken, bu deneyde dışlayan kişi sayısındaki

değişmelerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Son olarak, bu araştırmada, DeWall ve arkadaşlarının deneylerinden farklı olarak dört temel ihtiyaca yönelik tehdit de bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Ayrıca, genel olarak bakıldığında DeWall ve arkadaşlarının araştırması sosyal etki kuramının sadece ilk önermesinin test edilmesiyle sınırlı kalırken bu araştırmanın üçüncü deneyinde sosyal etki kuramının üçüncü önermesi de psikolojik dışlanma bağlamında test edilmiştir.

Sosyal etki kuramı sosyal etki miktarını belirleyen etkenlerden birinin kaynak sayısı olduğunu belirtmekte ve eklenen her yeni kaynağın toplam etkiye yaptığı katkı giderek azalsa da sosyal etki miktarının kaynak sayısına bağlı olarak artacağını öngörmektedir. Buna karşı Asch (1951), yürüttüğü bir dizi uyma deneyinin sonuçlarına dayanarak 3-4 kişilik bir grubun uyma davranışı göstermesi için bireye en üst düzeyde baskı yapabileceğini, bundan sonra gruba eklenen yeni üyelerin uyma davranışı gösteren bireylerin sayısında anlamlı bir artışa yol açmadığını dile getirmektedir. Bu bulgu psikolojik dışlamanın dışlayan kişi sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal nokta olup olmadığı, bu optimal sayıya ulaşıldıktan sonra eklenen her bir kişinin psikolojik dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerin düzeyinde anlamlı bir artışa yol açıp açmayacağı sorusunu akla getirmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın amacı, bireye (hedefe) psikolojik dışlanma uygulayan kaynağın optimal bir sayısının olup olamayacağını, kaynağın optimal bir sayıya ulaştıktan sonra psikolojik dışlanmanın birey üzerindeki olumsuz etkilerinin azalıp azalmayacağını test edilmesini içermektedir.

Sosyal etki kuramı sosyal etki miktarını belirleyen etkenlerden birinin kaynak sayısı olduğunu belirtmekte ve eklenen her yeni kaynağın toplam etkiye yaptığı katkı giderek azalsa da sosyal etki miktarının kaynak sayısına bağlı olarak artacağını öngörmektedir. Buna karşı Asch (1951), yürüttüğü bir dizi uyma deneyin sonuçlarına dayanarak 3-4 kişilik bir grubun uyma davranışı göstermesi için bireye en üst düzeyde baskı yapabileceğini, bundan sonra gruba eklenen yeni üyelerin uyma davranışı gösteren bireylerin sayısında anlamlı bir artışa yol

açmadığını belirtmektedir. Bu bulgu psikolojik dışlamanın dışlayan üye sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı, bundan sonra eklenen üyelerin psikolojik dışlamanın ortaya çıkardığı tepkilerde anlamlı bir artışa yol açmadığı optimal bir nokta olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Araştırmada yer alan ikinci deney bu soruya yanıt bulmak amacıyla yürütülmüştür. Bağımlı değişken olarak, diğer iki deneyde olduğu gibi, ihtiyaç tehdidi, duygulanım, anti sosyal ve olumlu sosyal davranışların kullanıldığı bu deneyin bir anlamda sosyal etki kuramının ilk önermesi ile Asch'ın deney sonuçlarına dayanarak öne sürdüğü görüşün dolaylı olarak karşılaştırılmasına da olanak tanıdığını söylemek mümkündür. Bu noktada sosyal etki kuramının kaynak sayısına ilişkin önermesi ile Asch'ın bulgularının karşılaştırılmasının tam anlamıyla birbirlerini dışlaması nedeniyle değil, ayrıntıda farklılık bulunması nedeniyle yapılmadığını belirtmekte yarar vardır. Sosyal etki kuramının kaynak sayısı arttıkça eklenen yeni kaynakların toplam etkiye yapacağı katkının azalacağı şeklindeki öngörüsünün bir anlamda Asch'ın bulgularıyla uyduğunu söylemek mümkündür.

Özet olarak üç deneyden oluşan bu araştırmanın ilk deneyinde dışlayan, üçüncü deneyinde dışlanan üye sayısındaki artışın dört temel ihtiyaca yönelik tehdit duygusu, duygusal tepki, anti sosyal ve olumlu sosyal davranışlar olarak işevuruk hale getirilen anlık ve kısa vadeli tepkilerde paralel artışlara yol açıp açmadığı incelenmiştir. İkinci deneyde ise dışlanmanın dışlayan üye sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal nokta olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Bu deneylerin hipotezleri rapor edildikleri bölümlerde verilmektedir.

BÖLÜM II

DENEY I

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Dışlayan üye sayısındaki artışın dışlanan üyenin ihtiyaç tatmin düzeyi ve duygusal tepkileri ile anti sosyal ve olumlu sosyal davranışlarında paralel değişmelere yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla yürütülen bu deneyin hipotezleri şu şekilde kurulmuştur:

- **Hipotez 1:** Grup içinde bireyi psikolojik olarak dışlayan üye sayısı arttıkça, bireyin tehdit edilen ihtiyaçlarının (ait olma, benlik değeri, anlamlı varoluş, algılanan kontrol) tatmin düzeyi giderek azalacaktır.
- **Hipotez 2:** Grup içinde bireyi psikolojik olarak dışlayan üye sayısı arttıkça bireyin olumsuz duygusal tepkileri giderek artacaktır.
- **Hipotez 3:** Grup içinde bireyi psikolojik olarak dışlayan üye sayısı arttıkça bireyin olumlu duygusal tepkileri giderek azalacaktır.
- **Hipotez 4:** Grup içinde bireyi psikolojik olarak dışlayan üye sayısı arttıkça bireyin saldırganlık düzeyi giderek artacaktır.
- **Hipotez 5:** Grup içinde bireyi psikolojik olarak dışlayan üye sayısı arttıkça bireyin olumlu sosyal davranış düzeyi giderek azalacaktır.

2.2. YÖNTEM

2.2.1. Örneklem

Deney örneklemini, Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan ve "Psikolojiye Giriş" dersini almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Deney 1 kapsamında toplam 84 oturum gerçekleştirilmiş ancak katılımcıların bazılarının deneyin asıl amacını önceden fark etmeleri veya değişimlemeyi anlamamaları gibi nedenlere bağlı olarak 9 oturum iptal edilmiştir. Her koşulda 15 kişi olacak şekilde araştırmada 62'si kadın (%82.7) ve 13'ü erkek (%17.3) toplam 75 kişi yer almıştır. Araştırmada "Deneysel Sosyal Psikoloji" dersine devam etmekte olan üçüncü sınıf psikoloji öğrencileri anlaşmalı katılımcı olarak görev almışlardır. Deney oturumları biri gerçek diğerleri anlaşmalı katılımcı olmak üzere aynı cinsiyetten beş kişilik gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Cinsiyetin olası karıştırıcı etkisini kontrol etmek amacıyla bu gruplarda yer alan anlaşmalı katılımcıların katılımcı ile aynı cinsiyete sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Anlaşmalı katılımcılar, deney oturumlarına katılmadan önce Sosyal Psikoloji Laboratuvarı'nda anlaşmalı katılımcılarla yürütülen psikolojik dışlanma deneylerini izlemiş ve psikolojik dışlanma değişimlemesinin başarılı olabilmesi için gerekli eğitimden geçmişlerdir.

2.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler

Araştırmanın bağımsız değişkeni, katılımcıyı psikolojik olarak dışlayan üye sayısıdır. Araştırmada bağımsız değişkenin beş düzeyi mevcuttur. Bunlar;

- a) 0 dışlayanın olduğu grup (0 dışlayan/4 kabul eden koşulu)
- b) 1 dışlayanın olduğu grup (1 dışlayan/3 kabul eden koşulu)
- c) 2 dışlayanın olduğu grup (2dışlayan/2 kabul edenkoşulu)

- d) 3 dışlayanın olduğu grup (3 dışlayan/1 kabul eden koşulu)
- e) 4 dışlayanın olduğu grup (4 dışlayan/ 0 kabul eden koşulu)

Dışlanan katılımcıların ait olma, anlamlı varoluş, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarının tatmin düzeyleri, olumlu ve olumsuz duygusal tepki düzeyleri, öykülerdeki kişiye yönelik olarak dolaylı saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarda bulunma olasılıkları ise araştırmanın bağımlı değişkenleridir.

2.2.3. Veri Toplama Araçları

2.2.3.1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği

İhtiyaç Tehdidi Ölçeği (Need Threat Scale) Van Beest ve Williams (2006) tarafından psikolojik dışlanmanın katılımcıların temel ihtiyaçları üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. İç tutarlık katsayısı .92 olarak rapor edilen ölçek psikolojik dışlanma sırasında katılımcıların ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının düzeylerinde meydana gelmesi beklenen düşüşün belirlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Dört temel ihtiyaçla bağlantılı olarak ölçeğin dört alt boyutu vardır. Her bir alt boyutta beş madde yer almaktadır. Toplam 20 madde olan ölçek yedi basamaklı Likert tipi bir ölçektir. Alt ölçeklerden alınan puanın yüksek olması ilgili ihtiyacın tatmin düzeyinin de yüksek olduğu ve dolayısıyla bu ihtiyaca yönelik daha az tehdit algılandığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Hacettepe Üniversitesi Sosyal Psikoloji Laboratuvarı Araştırma Grubu tarafından 109K094 nolu "Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalmanın Bilişsel, Duygusal ve Davranışsal Sonuçları" başlıklı TÜBİTAK Projesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Aydın ve Şahin, 2011). Ölçeğin iç tutarlık katsayıları ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçları alt boyutları için sırasıyla .91, .86, .84 ve .88'dir.

2.2.3.2. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği

Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilen ve 10 olumlu, 10 olumsuz duyguyu yansıtan 20 sözcükten oluşan 5 basamaklı Likert tipi Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması Gençöz (2000) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili araştırmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı pozitif ve negatif duygu alt ölçekleri için sırasıyla .83 ve .86'dır. Bu araştırmada ölçekten alınan toplam puanlar, bağımlı değişken ölçümü olarak kullanılmıştır. Katılımcılara deney başlamadan önce PANAS verilmiş ve doldurmaları istenmiş; deney bitiminde ise ikinci bir araştırmanın gereği olarak katılımcılar PANAS'ın bazı maddelerini tekrar doldurmuşlardır.

2.2.3.3. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Öyküleri

Araştırmada kullanılan saldırganlık öyküleri Bushman ve Anderson (2002) tarafından geliştirilen saldırganlık öyküleri arasından seçilmiştir. Araştırmada iki öykünün yer alması gerektiğine karar verilmiş ve bu öyküler araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Yirmi katılımcı ile gerçekleştirilen ön çalışmada katılımcılardan bu öyküleri okumaları ve bu senaryolar karşısında ortaya konabilecek olası olumlu ve olumsuz davranışları yazmaları istenmiştir. Sonuçta birinci öykü ile ilgili dört olumlu sosyal, sekiz saldırgan davranışın; ikinci öykü ile ilgili ise üç olumlu sosyal altı saldırgan davranışın bu araştırmada kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmada katılımcılardan öykü kahramanının belirtilen davranışları gerçekleştirme olasılıklarını beş basamaklı Likert tipi bir ölçek üzerinde işaretlemeleri istenmiştir (%0 ile %100 arası). Ayrıca her iki öyküden sonra katılımcılardan öykü kahramanının PANAS Ölçeği'nden seçilen 4 olumlu ve 4 olumsuz duyguyu hissetme olasılıklarını daire içine almaları istenmiştir. Birinci öykü için seçilen olumlu sosyal davranışlar "diğer sürücüyü iyi olup olmadığını sormak", "hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmek", "diğer

sürücüye ‘geçmiş olsun’ demek”, “el sıkışıp anlaşmaya varmak” tümcelerini içerirken, saldırgan davranışlar “küfür etmek”, “diğer sürücüye bağırarak”, “diğer sürücüye dövmek”, “diğer arabanın lastiğine tekme atmak”, “kaportayı yumruklamak”, “ ‘ehliyeti pazardan mı aldın?’ diye sormak” olarak listelenmektedir. İkinci öykü için seçilen olumlu sosyal davranışlar “oturup yemeğini yemek”, “garsona yumuşak bir sesle daha dikkatli olmasını söylemek”, “garsonu ‘olur böyle şeyler’ diyerek teselli etmek” olarak sıralanırken, saldırgan davranışlar “söylenmek”, “müdür ile konuyu sert bir biçimde konuşmak”, “müdüre garsonu şikayet etmek”, “restoranı terk etmek”, “yemeği geri göndermek”, “garsonu azarlamak” ve “garsona ters ters bakmak” maddelerini içermektedir (bkz.Ek 8).

2.2.4 Deneysel İşlem

Bu deney, araştırmacı tarafından, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nde yer alan Sosyal Psikoloji Laboratuvarı’nda Kasım 2010 ile Şubat 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. “Psikolojiye Giriş” dersini almakta olan ve ders kapsamında “ekstra puan” almak isteyen öğrenciler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Deney oturumları 4 anlaşmalı ve bir gerçek katılımcıdan oluşan beş kişilik gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Anlaşmalı katılımcılardan önceden belirlenmiş olan katılımcıyla bir şekilde tanışıklıklarının olup olmadığını kontrol etmeleri istenmiştir. Laboratuvara gelen beş katılımcıdan, kendilerine herhangi bir bilgilendirme yapılmadan önce PANAS Ölçeği’ni doldurmaları istenmiştir (bkz.Ek 1). Daha sonra, anlaşmalı katılımcıların gerçek katılımcı olmadıkları yolunda bir kuşku uyanmasını önlemek amacıyla, tüm katılımcılara okudukları bölüm ve sınıflar sorulmuş, anlaşmalı katılımcıların birbirlerini önceden tanıdıkları yolunda bir düşünce oluşmaması için anlaşmalı katılımcılar farklı bölüm ve sınıf isimleri söylemişlerdir.

Bu işlemler tamamlandıktan sonra katılımcılara araştırmanın “Bireylerin başkaları hakkında beş dakikalık bir sohbete dayanarak nasıl izlenim

oluşturduklarının incelenmesi amacıyla yürütülen bir sosyal algı araştırması” olduğu şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Bu amaçla katılımcılara Sedikides ve ark. (1999) tarafından grup etkileşimlerinde kullanılmak üzere geliştirilen soru listesi temel alınarak hazırlanan bir soru listesi verilmiştir (bkz.Ek 3, Ek 4, Ek 5). Katılımcılara sohbet sürecinin başlaması ve sürmesi için soru listesinden seçtikleri soruları istedikleri bir grup üyesine yöneltmeleri gerektiği söylenmiştir. Deneyci ayrıca sohbet sürecinin “sohbet esnasında bir sonraki soruyu sorma hakkı soru yöneltilen kişiye geçer” ve “kendisine soru yöneltilmedikçe kimse konuşmalara müdahale etmez” şeklinde iki kuralının olduğunu ve herkesin bu kurallara uyması gerektiğini belirtmiştir. Deneyci katılımcılara sohbetin bu iki kurala uygun biçimde yürümesini beklediğini, oturum sonunda kendilerinden yaşamış oldukları grup etkileşiminin uyandırdığı izlenimi verilen formlar üzerinde dikkatli ve eksiksiz bir biçimde doldurmalarının isteneceğini söyleyerek açıklamalarını tamamlamıştır.

Deneyci sözel yönergeyi verdikten sonra her katılımcıdan önlerinde bulunan yazılı yönergeyi okumalarını ve imzalamalarını istemiştir (bkz.Ek 2).Daha sonra deneyci, beş dakikalık süreyi başlatmaya hazır olduğunu ve ilk olarak kim başlamak isterse onun başlayabileceğini vurgulamıştır. Tüm koşullarda ilk olarak katılımcının başlamasına dikkat edilmiştir. Katılımcı gönüllü olmadığında ise deneyci sanki rasgele seçiyormuş gibi davranarak katılımcıyı seçmiştir. Beş dakikalık sohbet boyunca deneyci, sohbet sürecini kameradan izlemiştir. Araştırmanın beş koşuluna bağlı olarak, 0 dışlayanın olduğu koşulda, katılımcıyı kimse dışlamamış; herkes ona soru sormuş ve onunla göz teması kurmuştur. Katılımcının grubun diğer üyelerinin hiçbiri tarafından dışlanmadığı bu koşul aslında araştırmanın kontrol koşuludur; bu koşulda tüm katılımcılar birbirlerine soru sormuşlardır. Bir dışlayanın olduğu koşulda anlaşmalı katılımcılardan sadece biri, katılımcı ile göz teması kurmamış ve ona soru yöneltmemiştir; ancak diğer üç anlaşmalı katılımcı onunla konuşmuştur. İki dışlayanın olduğu koşulda, anlaşmalı katılımcılardan ikisi katılımcıyla hiçbir biçimde göz teması kurmamış ve onunla konuşmamış; diğer ikisi ise katılımcı ile göz teması kurmuş ve onunla konuşmuştur. Üç dışlayanın olduğu koşulda, katılımcı ile gruptan

sadece biri konuşmuş, diğer üçü de göz teması kurmamış ve ona soru sormamıştır. Dört dışlayanın olduğu koşulda katılımcı, tüm grup tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmıştır; anlaşmalı katılımcılardan hiçbiri onunla göz teması kurmamış ve ona soru sormamıştır. Tüm koşullarda dışlamayı hangi üye ya da üyelerin gerçekleştireceği önceden belirlenmiştir. Beş dakikalık sohbet süresi dolduktan sonra deneyci laboratuvara gelip katılımcılara doldurmaları için İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'ni vermiştir (bkz.Ek 6). Ölçeğin doldurulması tamamlandıktan sonra tüm katılımcılara teşekkür edilmiş ve bir yüksek lisans öğrencisinin tezine de katkıda bulunmaları istenmiştir. Araştırmanın bu kısmını farklı bir deneyci yürütmüştür. Bu yüksek lisans tezinin amacı ise "günlük yaşamda karşılaşılabilen aksaklıklar karşısında bireyin verebileceği duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkiler hakkında bilgi toplamak"tır (bkz.Ek 7). Katılımcılardan iki ayrı öyküyü okumaları ve her öyküdeki kahramanın listelenen olumlu ve olumsuz duyguları hissetme ve davranışları gerçekleştirme olasılıklarını daire içine almaları istenmiştir (bkz.Ek 8, Ek 9). Bu işlem tamamlandıktan sonra katılımcıya deneyci tarafından sorulan standart sorular ile değişimlemenin kontrolü gerçekleştirilmiş, katılımcıya araştırmanın asıl amacı açıklanmış ve kendisine araştırmaya katıldığından dolayı teşekkür edilmiştir (bkz.Ek 10).

2.3. BULGULAR

Dışlayan kişi sayısındaki artışın dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerde doğrusal farklılaşmalara yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla temel ihtiyaç tehdidi puanları ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranış puanlarına eğilim analizi yapılmış, PANAS ve duygu sözcükleriyle elde edilen olumlu ve olumsuz duygusal tepki puanlarına ise 5 (dışlayan kişi sayısı) x 2 (ön test-son test) faktörlü son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA uygulanmıştır.

2.3.1.Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Tehdit Edilen İhtiyaç Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

İhtiyaçların tehdit düzeyi puanlarının ortalamaları ile standart sapmaları Tablo 1. 'de gösterilmektedir. Dışlayan kişi sayısındaki artışın dört temel ihtiyacın tehdit edilme düzeylerinde paralel artışlara yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının tehdit düzeylerine ilişkin puanlara uygulanan analizlerin sonuçları ayrı başlıklar altında aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 1)

Bağımlı Değişken	Psikolojik Dışlanma Koşulları				
	0D/4K	1D/3K	2D/2K	3D/1K	4D/0K
Ait Olma İhtiyacı	6.20 (.92)*	5.84 (.48)	5.61 (.73)	4.69 (1.13)	3.23 (1.34)
Anlamlı Varoluş	5.90 (.65)	5.30 (.72)	5.94 (.41)	5.32 (1.22)	4.09 (1.35)
Benlik Değeri	6.45 (.49)	6.14 (.86)	6.11 (.64)	5.84 (1.15)	5.36 (1.48)
Algılanan Kontrol	4.74 (.99)	4.31 (.91)	4.45 (1.01)	3.96 (.91)	2.72 (1.18)

*Not: Standart sapma değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

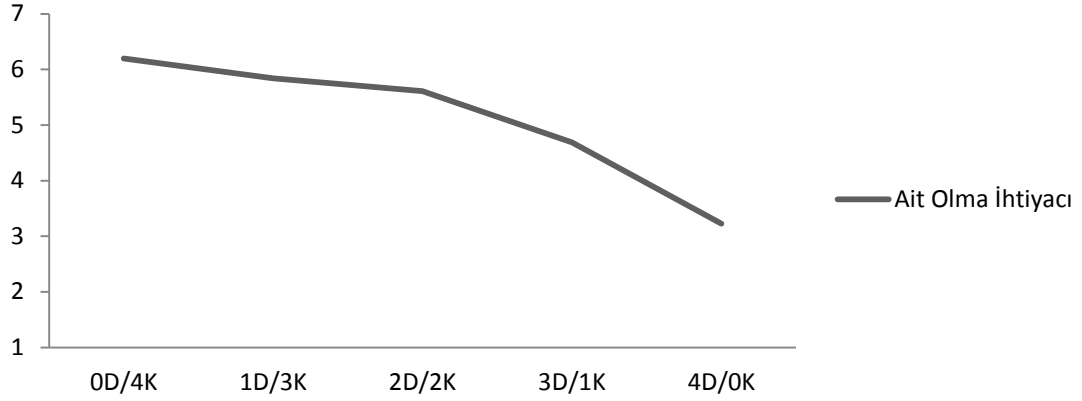
D: Dışlayan

K: Kabul eden

2.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular

Ait olma ihtiyacının tatmin düzeyinin dışlayan kişi sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, koşullar arasında doğrusal bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 79.491, p < .001, \eta^2 = .497$). Bu farklılaşma dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcıların kendilerini gruba daha az ait hissettiklerine, yani

ait olma ihtiyaçlarına yönelik tehdit algılarının arttığına işaret eden yöndedir. Koşullar arasındaki doğrusal ilişki Şekil 2.'de gösterilmiştir.



Şekil 2.Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Ait Olma İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1)

Eğilim analizinin anlamlı çıkması nedeniyle değişik dışlanma koşullarında bulunan katılımcıların ait olma ihtiyacı tehdit düzeylerine ilişkin ortalamalar arasında Bonferroni testi ile çoklu karşılaştırmalar yapılmıştır. Çoklu karşılaştırmaların sonuçları Tablo 2.'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Ait Olma İhtiyacı Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları¹ (Deney 1)

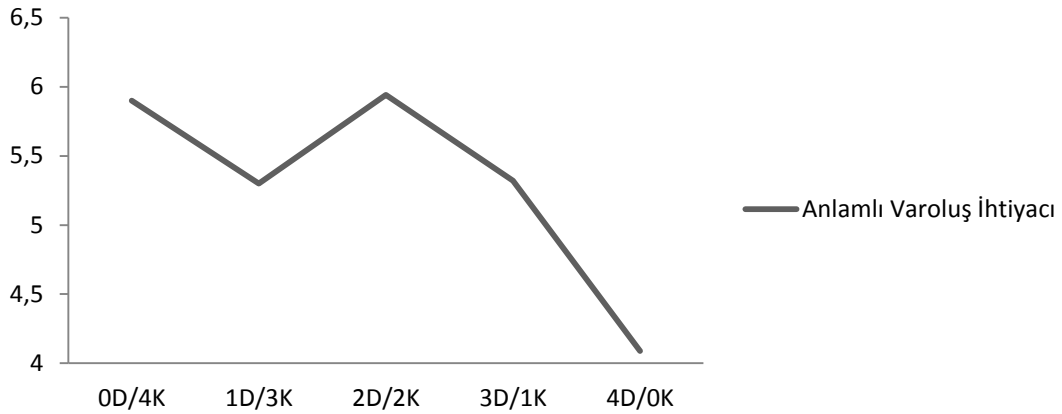
Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Ait Olma	0 D/4 K	1D/3K	.36	.35
		2D/2K	.59	.35
		3D/1K	1.51*	.35
		4D/0K	2.96*	.35
	1D/3K	0D/4K	-.36	.35
		2D/2K	.22	.35
		3D/1K	1.14*	.35
		4D/0K	2.60*	.35
	2D/2K	0D/4K	-.59	.35
		1D/3K	-.23	.35
		3D/1K	.92	.35
		4D/0K	2.38*	.35
	3D/1K	0D/4K	-1.51*	.35
		1D/3K	-1.15*	.35
		2D/2K	-.92	.35
		4D/0K	1.46*	.35
	4D/0K	0D/4K	-2.96*	.35
		1D/3K	-2.60*	.35
		2D/2K	-2.37*	.35
		3D/1K	-1.46*	.35

¹Tablo'da, grup içinde dışlayan kişi D ve kabul eden kişi ise K harfleri ile gösterilmiştir.

Bonferroni testi ile yapılan çoklu karşılaştırmaların sonuçları, dışlayan kişi sayısına bağlı olarak ihtiyaç tehdidi düzeylerinde doğrusal bir değişiklik olsa da, sadece bazı koşullar arasındaki farkların anlamlı olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlara göre, 3 dışlanma/1 kabul koşulunda yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 4.69$, $SS = 1.13$) 0 dışlanma/4 kabul koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 6.20$, $SS = .92$) kıyasla kendilerini gruba daha az ait hissetmişlerdir. Benzer şekilde, 4 dışlanma/0 kabul koşulunda yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 3.23$, $SS = 1.34$) 0 dışlanma/4 kabul koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 6.20$, $SS = .92$) kıyasla kendilerini gruba daha az ait hissetmişlerdir. Öte yandan 1 dışlanma/3 kabul koşulunda yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 5.84$, $SS = .48$) hem 3 dışlanma/1 kabul ($\bar{X} = 4.69$, $SS = 1.13$) hem de 4 dışlanma/0 kabul koşullarındaki katılımcılara kıyasla ($\bar{X} = 3.23$, $SS = 1.34$) kendilerini gruba daha fazla ait hissettiklerini belirtmişlerdir. İki dışlanma/2 kabul koşulundaki katılımcılar ise ($\bar{X} = 5.61$, $SS = .73$) 4 dışlanma/0 kabul koşulundaki katılımcılara oranla ($\bar{X} = 3.23$, $SS = 1.34$) kendilerini gruba daha fazla ait hissetmişlerdir. Son olarak, 3 dışlanma/1 kabul koşulunda yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 4.69$, $SS = 1.13$), 4 dışlanma/0 kabul koşulundaki katılımcılardan ($\bar{X} = 3.23$, $SS = 1.34$) daha fazla kendilerini grubun bir parçası olarak görmüşlerdir.

2.3.1.2. Anlamlı Varoluş İhtiyacına İlişkin Bulgular

Anlamlı varoluşun dışlayan kişi sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, koşullar arasındaki farklılaşmanın doğrusal olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 21.932$, $p < .001$, $\eta^2 = .203$). Diğer bir deyişle dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcıların rapor ettikleri anlamlı varoluş hissi azalmaktadır. Koşullar arasındaki doğrusal ilişki Şekil 3.'de gösterilmiştir.



Şekil 3.Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamlı Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1)

Anlamlı varoluş ihtiyacına ilişkin çoklu karşılaştırmaların sonuçları Tablo 3.'de gösterilmiştir. Tablodan da görülebileceği gibi, 0 dışlanma/4 kabul koşulunda yer alan katılımcıların ($\bar{X} = 5.90$, $SS = .65$) 4 dışlanma/0 kabul koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 4.09$, $SS = 1.35$) oranla anlamlı varoluş ihtiyaçlarının anlamlı düzeyde daha fazla tatmin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda 4 dışlanma/0 kabul koşulundaki katılımcıların anlamlı varoluş ihtiyaçlarının 1 dışlanma/3 kabul ($\bar{X} = 5.30$, $SS = .72$), 2 dışlanma/2 kabul ($\bar{X} = 5.94$, $SS = .41$) ve 3 dışlanma/1 kabul koşulundaki katılımcılara ($\bar{X} = 5.32$, $SS = 1.22$) kıyasla anlamlı düzeyde daha az tatmin olduğu gözlenmiştir.

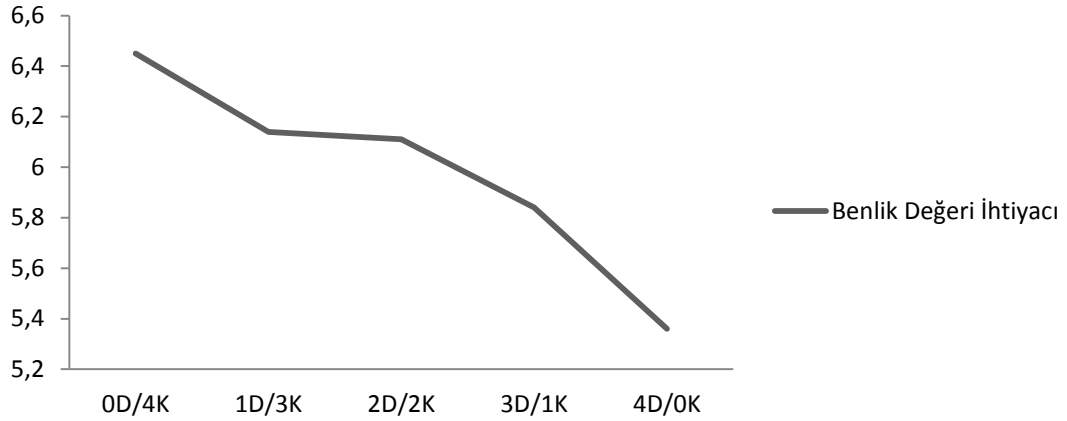
Tablo 3. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Anlamlı Varoluş Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları¹ (Deney 1)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Anlamlı Varoluş	0 D/4 K	1D/3K	.60	.34
		2D/2K	-.04	.34
		3D/1K	.58	.34
		4D/0K	1.81*	.34
1D/3K	0D/4K	0D/4K	-.60	.34
		2D/2K	-.64	.34
		3D/1K	-.01	.34
		4D/0K	1.21*	.34
2D/2K	0D/4K	0D/4K	.04	.34
		1D/3K	.64	.34
		3D/1K	.62	.34
		4D/0K	1.85*	.34
3D/1K	0D/4K	0D/4K	-.58	.34
		1D/3K	.02	.34
		2D/2K	-.62	.34
		4D/0K	1.22*	.34
4D/0K	0D/4K	0D/4K	-1.81*	.34
		1D/3K	-1.21*	.34
		2D/2K	-1.85*	.34
		3D/1K	-1.22*	.34

¹Tablo'da, grup içinde dışlayan kişi D ve kabul eden kişi ise K harfleri ile gösterilmiştir.

2.3.1.3. Benlik Değeri İhtiyacına İlişkin Bulgular

Bir diğer temel ihtiyaç olarak benlik değerinin dışlayan kişi sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, koşullar arasındaki farklılaşmanın doğrusal olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 9.403, p < .01, \eta^2 = .117$). Diğer bir deyişle dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcıların rapor ettikleri benlik değeri ihtiyacının tatmin düzeyi azalmaktadır. Koşullar arasındaki doğrusal ilişki Şekil 4.'de gösterilmiştir.



Şekil 4. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Benlik Değeri İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 1)

Benlik değerine ilişkin çoklu karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında, 4 dışlanma/0 kabul koşulunda yer alan katılımcıların ($\bar{X} = 5.36$, $SS = 1.48$) 0 dışlanma/4 kabul koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 6.45$, $SS = .49$) kıyasla daha düşük benlik değeri rapor ettikleri görülmektedir. Benlik değerine ilişkin çoklu karşılaştırmaların sonuçları Tablo 4.'de gösterilmiştir.

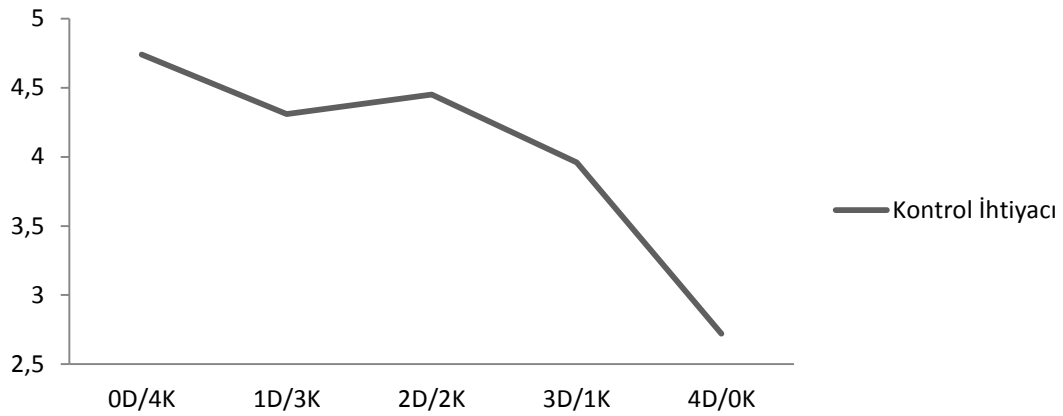
Tablo 4. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Benlik Değeri Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları¹ (Deney 1)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Benlik Değeri	0 D/4 K	1D/3K	.31	.36
		2D/2K	.34	.36
		3D/1K	.61	.36
		4D/0K	1.09*	.36
	1D/3K	0D/4K	-.31	.36
		2D/2K	.03	.36
		3D/1K	.30	.36
		4D/0K	.78	.36
	2D/2K	0D/4K	-.34	.36
		1D/3K	-.03	.36
		3D/1K	.26	.36
		4D/0K	.75	.36
	3D/1K	0D/4K	-.61	.36
		1D/3K	-.30	.36
		2D/2K	-.26	.36
		4D/0K	.48	.36
	4D/0K	0D/4K	-1.09*	.36
		1D/3K	-.78	.36
		2D/2K	-.75	.36
		3D/1K	-.48	.36

¹ Tablo'da, grup içinde dışlayan kişi D ve kabul eden kişi ise K harfleri ile gösterilmiştir.

2.3.1.4. Kontrol İhtiyacına İlişkin Bulgular

Kontrol algısının dışlayan kişi sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, koşullar arasındaki farklılaşmanın doğrusal olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 28,493$ $p < .001$, $\eta^2 = .267$). Diğer bir deyişle dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcıların rapor ettikleri kontrol algısı da azalmaktadır. Koşullar arasındaki doğrusal ilişki Şekil 5.'de gösterilmiştir.



Şekil 5. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Kontrol Algısı Ortalamaları (Deney 1)

Kontrol ihtiyacına ilişkin ortalamalar arası karşılaştırmaların sonuçlarına göre, 4 dışlanma/0 kabul koşulunda yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 2.72$, $SS = 1.18$) 0 dışlanma/4 kabul ($\bar{X} = 4.75$, $SS = .99$); 1 dışlanma/3 kabul ($\bar{X} = 6.15$, $SS = .86$); 2 dışlanma/2 kabul ($\bar{X} = 4.45$, $SS = 1.01$) ve 3 dışlanma/1 kabul koşullarındaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.96$, $SS = .91$) kıyasla anlamlı düzeyde süreç üzerinde daha az kontrolleri olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği'nin Kontrol Alt Boyutunda Dışlayan Kişi Sayısına Göre Koşullar Arası Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Sonuçları* (Deney 1)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Algılanan Kontrol	0 D/4K	1D/3K	.44	.37
		2D/2K	.29	.37
		3D/1K	.79	.37
		4D/0K	2.02*	.37
1D/3K	0D/4K	1D/3K	-.44	.37
		2D/2K	-.15	.37
		3D/1K	.35	.37
		4D/0K	1.58*	.37
2D/2K	0D/4K	0D/4K	-.29	.37
		1D/3K	.15	.37
		3D/1K	.49	.37
		4D/0K	1.73*	.37
3D/1K	0D/4K	0D/4K	-.79	.37
		1D/3K	-.35	.37
		2D/2K	-.49	.37
		4D/0K	1.24*	.37
4D/0K	0D/4K	0D/4K	-2.02*	.37
		1D/3K	-1.59*	.37
		2D/2K	-1.73*	.37
		3/1K	-1.24*	.37

*Tablo'da, grup içindedışlayan kişi D ve kabul eden kişi ise K harfleri ile gösterilmiştir.

2.3.2. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Deneyisel işlem öncesinde katılımcılara uygulanan Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PANAS) ile ikinci oturumda verilen iki öyküdeki karakterlerin duygularına ilişkin değerlendirmelerden elde edilen olumlu ve olumsuz duygu puanlarının ortalama ve standart sapmaları (bkz.Ek 13) gösterilmiştir.

Dışlayan kişi sayısındaki artışın olumlu duygusal tepkilerde paralel bir düşmeye yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla iki öykü için ayrı ayrı uygulanan 5 (dışlayan kişi sayısı) x 2 (ön test-son test) faktörlü son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA sonuçları ne birinci ne de ikinci öyküde ön test ile puanları arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermiştir sırasıyla $F(4,70) = 1.140$, $p > .05$, kısmi $\eta^2 = .061$ ve $F(4,70) = 1.098$, $p > .05$, kısmi $\eta^2 = .059$. Benzer şekilde, olumsuz duygular için yapılan analizlerde de, ne birinci ne de ikinci

öyküde, ön test son test puanları arasında dışlayan kişi sayısına bağlı herhangi bir anlamlı artışın olduğu görülmüştür, sırasıyla $F(4,70) = .109$, $p > .05$, kısmi $\eta^2 = .006$ ve $F(4,70) = .109$, $p > .05$, kısmi $\eta^2 = .006$.

2.3.3. Dışlayan Kişi Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Dışlayan kişi sayısındaki artışın saldırgan tepkilerde paralel bir artışa iki ayrı öyküden elde edilen saldırganlık puanlarına uygulanan eğilim analizi sonuçları hem birinci ($F(1, 74) = .050$, $p > .05$, $\eta^2 = .0007$). hem de ikinci öyküden ($F(1, 74) = 2.290$, $p > .05$, $\eta^2 = .030$) elde edilen puanlarda doğrusal bir farklılaşmanın olmadığını göstermiştir. Benzer şekilde, olumlu sosyal davranışlar için yapılan eğilim analizlerinde de hem birinci ($F(1, 74) = .016$, $p > .05$, $\eta^2 = .0002$) hem de ikinci öyküden elde edilen puanlarda $F(1, 74) = 3.680$, $p > .05$, $\eta^2 = .046$) herhangi bir doğrusal farklılaşma gözlenmemiştir.

2.4.TARTIŞMA

Bu deney temel olarak, psikolojik dışlanmanın dört temel ihtiyaç, duygusal tepkiler, anti sosyal ve sosyal davranışlar üzerindeki etkisinin dışlayan üye sayısına bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yürütülmüştür. Analiz sonuçlarına bakıldığında, bu deney bağlamında sınanan hipotezlerden sadece birinin desteklendiği (Hipotez 1) diğerlerinin ise (Hipotez 2, Hipotez 3, Hipotez 4 ve Hipotez 5) desteklenmediği ortaya konmuştur.

Bulgular, grup içinde bireyi dışlayan kişi sayısının artmasına bağlı olarak bireyin tehdit edilen ihtiyaçlarının (ait olma, benlik değeri, anlamlı varoluş ve algılanan kontrol) tatmin düzeyinin azalacağına yönelik hipotezin (Hipotez 1) desteklendiğini göstermektedir. Psikolojik dışlanma esnasında grup içindeki bireyi kabul eden kişi sayısı arttıkça tehdit edilen ihtiyaç düzeyi sistematik olarak

farklılaşmaktadır. Her bir ihtiyacın tatmin edilme düzeyi grup içinde bireyi dışlayan kişi sayısının artmasına bağlı olarak doğrusal bir şekilde azalmıştır. Bireyi dışlayan kişi sayısının artışına bağlı olarak beş koşulda bulunan deneklerin rapor ettikleri tehdit edilen ihtiyaç düzeyleri arasındaki doğrusal azalış sosyal etki kuramının hedef üzerinde kaynağın etkisinin kaynağın sayısı ile bağlantılı olacağı sayısının çarpımsal bir fonksiyonu olacağı varsayımını destekler yöndedir.

Ait olma ihtiyacına ilişkin eğilim analizi sonuçları bu ihtiyacın tehdit düzeyinin dışlayan üye sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde arttığına işaret etmekle birlikte, ortalamalar arasında yapılan karşılaştırmalar yalnızca 4 dışlayan/0 kabul koşulunun diğer dört koşuldan anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermiştir. Üç dışlayan/1 kabul koşulu ise yalnızca 0 dışlayan/4 kabul ve 1 dışlayan/3 kabul koşullarından anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bu bulgu grubun çoğunluğu tarafından dışlanmanın bireyin ait olma ihtiyacını için ciddi bir tehdit oluşturduğu anlamına gelmektedir. Bu bulgunun aynı zamanda Chernyak ve Zayas (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Bireylerin üç kişilik grupta sanal top oyunu aracılığıyla iki kişi tarafından veya bir kişi tarafından dışlandığı koşullar ile herkes tarafından kabul edildiği koşulun yer aldığı ilgili çalışmada da 2 kişi tarafından dışlanan katılımcılar kabul koşulundaki katılımcılara kıyasla kendilerini gruba daha az ait hissettiklerini rapor etmişlerdir. Chernyak ve Zayas (2010) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada koşullar birbirlerinden sadece ait olma ölçümleri açısından farklılaşmış; ancak, diğer tehdit edilen ihtiyaç düzeyleri açısından koşullar arasında bir fark elde edilmemiştir.

Ait olma ihtiyacına ilişkin analizlerin ortaya koyduğu bir diğer ilginç bulgu, 4 dışlayan/0 kabul ile 3 dışlayan/1 kabul koşulları arasında ait olma ölçümleri açısından anlamlı bir farkın oluşmasıdır. Bu bulgu, katılımcıların temel ihtiyaç tatmin düzeylerinin bir kişinin kendilerini kabul ettikleri durumda bile hızlıca yükseldiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, bu bulgu, sosyal etki kuramının ikinci önermesi olan “gruptaki n. kişinin hedef üzerindeki etkisi (n-1).

kişinin etkisinden azdır” önermesini de desteklemektedir. 3 dışlayan/1 kabul koşulunda katılımcıların beyan ettikleri ait olma ortalamaları ile 4 dışlayan/0 kabul koşulundaki ait olma ortalamaları arasındaki farkın 2 dışlayan/2 kabul koşulundaki ortalamalar ile 3 dışlayan/1 kabul koşulundaki ortalamalar arasındaki farktan büyük ve anlamlı olması katılımcıyı kabul eden birinci kişinin (n-1) etkisinin ikinci kişinin (n) etkisinden fazla olacağı yönündeki önerme ile tutarlıdır (ortalamalar için bkz. Tablo 2.).

Benlik değeri ile ilgili bulgular, grupta dışlayan kişi sayısına bağlı olarak doğrusal bir farklılaşma olduğunu göstermektedir. Ancak çoklu karşılaştırma sonuçları sadece 4 red/0 kabul koşulu ile 0 red/4 kabul koşulu arasında anlamlı farklılığın olduğuna işaret etmektedir. Bu, sadece tüm grup üyeleri tarafından dışlandığı durumda bireyin benlik değerinde anlamlı bir düşme olacağına işaret etmektedir. Bu bulguyu benlik değerine hizmet eden yanlılık çerçevesinde açıklamak olası gibi görünmektedir. Bilindiği gibi, benlik değerinin tehdit altına girdiği durumlarda bir savunma mekanizması olarak benlik değerine hizmet eden yanlılık devreye girmekte ve bireyin mevcut durumu gerçekte olduğundan farklı bir biçimde algılamasını ya da yorumlamasını sağlayarak benlik değerinin zedelenmesini engellemektedir (Greenberg, Pyszczynski, Burling ve Tibbs, 1992; Miller ve Ross, 1975; Shepperd, Malone ve Sweeny, 2008). Bazı durumlar gerçeğin farklı bir biçimde yorumlanmasını güçleştirmektedir. Grubun tüm üyeleri tarafından dışlanmanın böyle bir yanlılığı devreye sokma ihtimali yüksektir. Buna karşı, bir kişi tarafından kabul edilmesi bile bireye diğer üyelerin önemini azaltma, aslında diğer üyelerin de kendisini dışlamadığını düşünme ve benzeri gibi birçok alternatif yükleme yapma olanağı vermektedir. Gerçekte olan bir dışlanmanın yokmuş gibi algılanması halinde benlik değerinde bir düşme olmaması ya da benlik değerine yönelik bir tehdit algılanmaması doğaldır.

Dışlayan kişi sayısına bağlı olarak algılanan kontrol ölçümlerinde doğrusal bir farklılaşma olduğu; yani katılımcıyı dışlayan kişi sayısı arttıkça algıladığı kontrolün doğrusal bir şekilde azaldığı görülmektedir. Çoklu karşılaştırma sonuçları, anlamlı varoluş ölçümlerinde olduğu gibi, yalnızca 4 dışlayan/0 kabul

koşulunun diğer koşullardan anlamlı düzeyde farklılaştığı yönündedir. Bu bulgu, bireylerin bir kişi tarafından bile gruba kabul edilmelerinin grup süreci üzerinde kontrolleri olduğunu düşünmesini sağladığını göstermektedir. Bir kişi tarafından kendisine soru yöneltilen katılımcı, bir sonraki soruyu kendisi seçip dilediği katılımcıya yönelttiği için süreç üzerinde kontrolü varmış gibi hissetmiş olabilir. Ancak kendisine hiç soru yöneltilmemiş olan ve sürecin başında sadece bir kere soru sormuş olan katılımcılar (4 dışlayan/0 kabul koşulu) 5 dakika boyunca hiçbir şekilde konuşmadıkları için sohbet üzerinde kontrolleri olmadığını düşünmüşlerdir. Bir kişi tarafından kendisine soru yöneltilen katılımcının, bir sonraki soruyu kendisi seçip dilediği katılımcıya yönelttiği için süreç üzerinde kontrolü varmış gibi hissetmiş olması yukarıda benlik değerine hizmet eden yanlılıkla ilgili tartışmanın doğru olduğunun bir kanıtı olabilir. Kontrol ve benlik değeri farklı ihtiyaçlar olarak ele alınsa da aslında birbirlerinden bağımsız olarak var olan ihtiyaçlar değildir. Kontrol algısının yitilmesinin bireyin benlik değeri için bir tehdit oluşturduğu ya da benlik değerinde düşmeye yol açtığı bilinmektedir (Seligman, 1975). Bu da kontrol algısına yönelik bir tehdidin dolaylı olarak da olsa benlik değeri için de bir tehdit oluşturacağı anlamına gelmektedir. Kontrol ihtiyacına yönelik bir tehdidin aynı zamanda benlik değerini de tehdit edeceği savı doğru kabul edilirse, kontrol ihtiyacının tehdit edildiği durumlarda da bir savunma mekanizması olarak benlik değerine hizmet eden yanlılığın devreye girerek gerçeğin olduğundan farklı algılanmasını sağlaması doğaldır.

Anlamlı varoluş ile ilgili bulgulara bakıldığında, grupta dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcının grup içindeki varlığını daha az anlamlı olarak rapor ettiği görülmektedir. Ancak çoklu karşılaştırma sonuçları sadece 4 dışlayan/0 kabul koşulunun diğer dört koşuldaki katılımcıların anlamlı varoluş ortalamaları birbirlerinden farklılaşmamaktadır. Grupta yer alan anlaşmalı katılımcıların tümünün birden katılımcıyı psikolojik olarak dışladıkları koşulun diğer koşullardan farklılaşması dikkat çekicidir. Bu bulgunun olası bir açıklaması yine bir savunma mekanizması olarak benlik değerine hizmet eden yanlılık

çerçevesinde yapılabilir. Anlamli varoluş temel olarak dehşet yönetimi kuramına özgü bir kavramdır (Greenberg ve ark. 1992). Bu kurama göre, benlik değeri bireyin yaşamının bir anlamı olduğuna ilişkin inancını pekiştirerek ölümlülüğün farkında olmanın yarattığı kaygıyla başa çıkmasını sağlayan önemli yapılardan biridir (Pyszczynski ve ark., 2004). Dolayısıyla, anlamli varoluş ihtiyacına yönelik her tehdit dolaylı olarak benlik değerini de tehdit etmektedir. Buradan hareketle, anlamli varoluş ihtiyacına yönelik bir tehdidin benlik değerini koruma ve savunma mekanizmalarını harekete geçireceğini savunmak mümkündür.

Öte yandan, 4 dışlayan/0 kabul koşulundaki katılımcıların anlamli varoluş ortalamaları ile 3 dışlayan/1 kabul koşulu ortalamaları arasındaki farkın anlamli olması ancak 3 dışlayan/1 kabul koşulu ile 2 dışlayan/2 kabul ortalamaları arasındaki farkın anlamsız olması birinci kişinin (n-1) etkisinin ikinci kişinin (n) etkisinden fazla olduğu önermesinin anlamli varoluş ortalamaları açısından da geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Dışlayan kişi sayısına bağlı olarak duygudurum ve saldırganlık ile olumlu sosyal davranış düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında, koşullar arasında ne duygu durum ortalamaları açısından ne de saldırganlık ve olumlu sosyal davranış ortalamaları açısından farklılık olduğu görülmektedir. Bu bulgular alanyazında rastlanan tek benzer araştırma olan DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırma bulguları ile uyuşmamaktadır. DeWall ve arkadaşlarının yürüttüğü her iki deneyde de kabul eden kişi sayısına bağlı olarak saldırganlığın azalmakta olduğu görülmektedir. Her ne kadar anlaşmalı katılımcıların ve deneycinin gözlemleri özellikle 4 dışlayan/0 kabul ve 3 dışlayan/1 kabul koşulundaki deneklerin öfkelenildiği yönünde olsa da duygu ölçümlerinde gruplar arası bir fark gözlenmemiştir. Burada katılımcıların gerek anlaşmalı katılımcıların deney esnasındaki gözlemlerinden gerekse deneklerin geri bildirim esnasında belirttiklerine dayanarak öfkelendiklerini ancak bu öfkelerini kağıt kalem ölçümüne yansıtmadıkları söylenebilir. Öte yandan, DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırmalarına bakıldığında, grup içerisindeki

kabul edici kişi sayısının artmasının olumlu duygular üzerinde bir değişikliğe sebep olmadığı görülmektedir. Bu bulgu Deney 1 ile tutarlılık göstermektedir.

Dışlanmanın duygusal ve davranışsal tepkiler üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını gösteren bulguların olası bir açıklaması duygusal donukluk (emotional numbness) hipotezi (Baumeister, Brewer, Tice ve Twenge, 2007; Gerber ve Wheeler, 2009) çerçevesinde yapılabilir. Fiziksel ve psikolojik acının aynı beden sistemi tarafından denetlendiği görüşü üzerine temellendirilmiş olan duygusal donukluk hipotezine göre, bazı durumlarda bireyler bir duygusal donukluk durumuna girerek dışlanmanın neden olduğu acıyla başa çıkmaktadırlar. Dışlanmanın duygusal tepkiler üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını gösteren bulguların bir diğer olası açıklaması deney süreci ile ilgili olabilir. Deneyin başlangıcında uygulanan Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği'nin (PANAS) tekrar uygulanmasının kuşku doğurabileceği düşüncesiyle, duygu ve davranış ölçümleri katılımcılardan okudukları öykülerdeki karakterlerin ne hissettiklerini ve nasıl davranacaklarını belirtmeleri istenerek alınmıştır. Katılımcılardan elde edilen geri bildirimler, katılımcıların öykülerde belirtilen kişilerin yerine kendilerini koymadıklarını, ölçekleri karakterlerin nasıl davranacaklarını düşünerek işaretlediklerini ima etmektedir. Bu durum da katılımcıların öyküler karşısında kendi davranışlarını değil de sosyal istenirliğe uygun, ideal davranışları rapor ettikleri ihtimalini güçlendirmektedir.

Bu bulguların dışlanmanın duygu ve davranışlar üzerinde bir etkisinin olmamasından da kaynaklanmış olması mümkündür. Dışlama araştırmaları gözden geçirildiğinde dışlanmanın olumlu/olumsuz duygulara ve anti sosyal/olumlu sosyal davranışlara yol açtığını gösteren araştırmaların yanı sıra, bu tür duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkarmadığını gösteren araştırmaların da olduğu görülmektedir (Geller, Goodstein, Silver ve Sternberg, 1974; Twenge ve ark., 2001; Zadro, Williams ve Richardson, 2004).Ayrıca, Türkiye'de gerçekleştirilmiş ve Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü-Sosyal Psikoloji Laboratuvarı Çalışma Grubu'nun yürütmüş olduğu bir çalışma (Aydın ve ark., 2010) ile aynı bölümde gerçekleştirilmiş bir başka doktora tezinde de

(Kaya, 2012) psikolojik dışlanmanın olumsuz duygu durum üzerinde herhangi anlamlı etkisinin olmadığını gösteren bulgular elde edilmiştir. Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan çalışmalar arasındaki bu tutarlılık dikkat çekicidir; bu durumun kültürel bir özellikten kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenebilmesi amacıyla araştırılması alanyazına katkı sağlayacaktır.

Hatırlanacağı gibi, bu araştırmanın amaçlarından biri son yıllarda yapılan araştırmaların tartışılır hale getirdiği dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenler tarafından etkilenmediği görüşünün test edilmesi idi. Anlık tepkiler arasında yer alan duygusal tepkilerin ve ihtiyaç tehdidi düzeyinin dışlayan üye sayısı tarafından düzenlendiği yargısına varabilmek ve dolayısıyla test edilen görüşün yanlışlandığını söyleyebilmek için dışlanmanın olmadığı koşul dışındaki koşullarda yaşanan ihtiyaç tehdidi ve duygusal tepki düzeylerinin kendi aralarında anlamlı farklılıklar göstermesi gerekirdi. Bir başka anlatımla 4 üyenin dışladığı koşulda yaşanan ihtiyaç tehdidi ve duygusal tepki düzeyinin, 3, 2 ve 1 üyenin dışladığı koşullarından, 3 dışlama koşulunda yaşanan ihtiyaç tehdidi ve duygusal tepki düzeyinin 2 ve 1 dışlama koşullarından, 2 dışlama koşulunda yaşanan ihtiyaç tehdidi ve duygusal tepki düzeyinin 1 dışlama koşulundan daha yüksek olması beklenirdi. Duygusal tepkilerde dışlama koşullarının kendi aralarında farklılık bulunmamasının ötesinde, dışlanmanın olmadığı koşul ile dışlama koşulları arasında bir fark bulunmadığı da görülmüştür. Dolayısıyla, duygusal tepkiler bağlamında sözü edilen görüşü test edebilmek mümkün olmamıştır.

İhtiyaç tehdidine ilişkin bulgular dört ihtiyacın tehdit düzeyinde de dışlayan kişi sayısına bağlı olarak anlamlı bir doğrusal artma eğiliminin olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, ait olma ihtiyacındaki üç karşılaştırma dışında farklı dışlama koşulları arasında ihtiyaç tehdidi düzeyi açısından anlamlı herhangi bir farkın bulunmadığı görülmüştür. Dolayısıyla deneyden elde edilen bulguların durumsal bir değişken olan dışlayan üye sayısının anlık tepkiler arasında sayılan ihtiyaç tehdidi üzerinde bir etkisinin olduğunu söyleyebilmek için yeterli olmadığı düşünülebilir. Ancak, bazı dışlanma koşulları arasında

farklılıkların olması, bu konuda kesin bir yargıya varılmasına yardımcı olabilecek araştırmalara olan gereksinimin devam ettiği anlamına gelmektedir.

BÖLÜM III

DENEY 2

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Psikolojik dışlanmanın dışlayan üye sayısına bağlı olarak artması beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı, bundan sonra eklenen üyelerin psikolojik dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerde anlamlı bir artışa yol açmadığı optimal bir grup üyesi sayısının olup olmadığını belirlemek amacıyla yürütülen bu deneyin hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

- **Hipotez 1:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi olacaktır.
- **Hipotez 2:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi var ise, bu düzey ile diğer düzeyler arasında psikolojik dışlanma sonucunda tehdit edilen ihtiyaç düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşma olacaktır.
- **Hipotez 3:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi var ise, bu düzey ile diğer düzeyler arasında psikolojik dışlanma sonucunda artan olumsuz duygu durum açısından anlamlı bir farklılaşma olacaktır.
- **Hipotez 4:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi var ise, bu düzey ile diğer düzeyler arasında psikolojik dışlanma sonucunda azalan olumlu duygu durum açısından anlamlı bir farklılaşma olacaktır.
- **Hipotez 5:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi var ise, bu düzey ile diğer düzeyler

arasında psikolojik dışlanma sonucunda artan saldırganlık davranışları açısından anlamlı bir farklılaşma olacaktır.

- **Hipotez 6:** Psikolojik dışlanmayı uygulayan gruptaki kişi sayısının (etki kaynağının) optimal bir düzeyi var ise, bu düzey ile diğer düzeyler arasında psikolojik dışlanma sonucunda azalan olumlu sosyal davranış açısından anlamlı bir farklılaşma olacaktır.

3.2. YÖNTEM

3.2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan ve "Psikolojiye Giriş" dersini almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Deneysel 2 kapsamında toplam 95 oturum gerçekleştirilmiş ancak katılımcıların bazılarının deneyin asıl amacını önceden fark etmeleri, manipülasyonu fark etmemeleri gibi nedenlere bağlı olarak 20 oturum iptal edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada her koşulda 15 kişi olacak şekilde 62'si kadın (%82.7) 13'ü erkek (%17.3) toplamda 75 kişi yer almıştır. Araştırmada birinci dönem "Deneysel Sosyal Psikoloji" dersini almış ve bu tez çalışmasının birinci deneyinde görev almış olan üçüncü sınıf psikoloji öğrencileri anlaşmalı katılımcı olarak görev almışlardır. Her deney oturumunda oluşturulan gruplarda yer alan anlaşmalı katılımcıların, gerçek katılımcı ile aynı cinsiyette olmasına dikkat edilmiştir.

3.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler

Araştırmanın bağımsız değişkeni, psikolojik dışlanma uygulayan grubun üye sayısıdır. Araştırma dört kişilik grup koşulundan başlayıp sekiz kişilik grup koşuluna kadar devam etmiştir. Dolayısıyla bağımsız değişkenin beş düzeyi mevcuttur. Bunlar;

- a) 4 kişinin yer aldığı grup (4 kişi koşulu)
- b) 5 kişinin yer aldığı grup (5 kişi koşulu)
- c) 6 kişinin yer aldığı grup (6 kişi koşulu)
- d) 7 kişinin yer aldığı grup (7 kişi koşulu)
- e) 8 kişinin yer aldığı grup (8 kişi koşulu)

Dışlanan katılımcıların ait olma, anlamlı varoluş, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarının tatmin düzeyleri, olumlu ve olumsuz duygusal tepki düzeyleri, hedef kişiye yönelik olarak dolaylı saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarda bulunma olasılıkları ise araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Bu deneyde katılımcılar öykülerdeki karakterlerin ne hissettikleri ve nasıl davranacakları konusunda değerlendirme yapmanın yanı sıra, ilk deneyden farklı olarak, aynı durumda kendileri olsaydı ne hissedeceklerine ve nasıl davranacaklarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

3.2.3. Veri Toplama Araçları

Deney l'de kullanılan İhtiyaç Tehdidi Ölçeği, PANAS, saldırganlık ve olumlu sosyal davranışta bulunma olasılığını yansıtan öyküler veri toplama araçları olarak bu deneyde de kullanılmıştır. Bu araçlarla ilgili bilgiler Deney I bağlamında verildiği için aynı bilgilere burada tekrar yer verilmemiştir.

3.2.4. Deneysel İşlem

Bu deney, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde yer alan Sosyal Psikoloji Laboratuvarı'nda araştırmacı tarafından Şubat 2011 ve Mayıs 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu deneyde de, ilk deneyde anlatılan aynı işlem uygulanmıştır. Ancak, birinci deneyden farklı olarak gruptaki tüm bireyler, gerçek katılımcıyı psikolojik olarak dışlamışlardır. Burada değişimlenen sadece gruptaki dışlayan kişi sayısıdır. Bir başka deyişle, etki kaynağını oluşturan grubun

büyüklüğü değişimlenmiştir. Gruptaki kişi sayısı, dörtten başlayarak giderek artırılmış ve sekiz kişi oluncaya kadar sürdürülmüştür.

3.3. BULGULAR

Dışlanmanın üye sayısının artmasına bağlı olarak güçlenmesi beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal nokta olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla temel ihtiyaç tehdidi puanları ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranış puanlarına eğilim analizi yapılmış, olumlu ve olumsuz tepki puanlarına ise 5 (grup büyüklüğü) x 2 (ön test-son test) faktörlü son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA uygulanmıştır.

3.3.1. Dışlayan Grubun Üye Sayısına (Kaynak Sayısı) Bağlı Olarak İhtiyaç Tehdidi Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

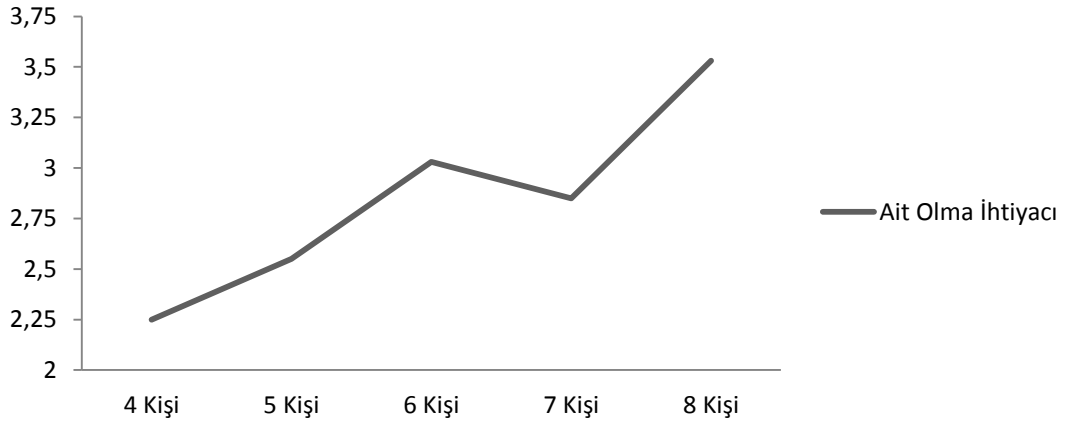
Dört temel ihtiyacın tehdit düzeylerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6.'da gösterilmektedir. Ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının tehdit düzeylerine ilişkin ölçümlere uygulanan analizlerinin sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 6. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 2)

Bağımlı Değişken	Psikolojik Dışlanma Koşulları				
	4 Kişi	5 Kişi	6 Kişi	7 Kişi	8 Kişi
Ait Olma İhtiyacı	2.25 (.78)	2.55 (1.28)	3.03 (1.36)	2.85 (1.00)	3.53 (1.34)
Anlamlı Varoluş	3.35 (.97)	2.81 (1.43)	3.60 (1.38)	4.15 (1.24)	4.35 (1.35)
Benlik Değeri	4.76 (1.68)	4.61 (.99)	5.27 (1.27)	5.79 (1.02)	5.03 (1.38)
Algılanan Kontrol	2.31 (.79)	2.13 (.93)	2.48 (1.10)	2.51 (.74)	2.83 (1.25)

3.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular

Ait olma ihtiyacı tatmin düzeyinin dışlayan grubun üye sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçları farkların doğrusal olduğunu göstermektedir ($F(1,74)= 8.937$, $p<.05, \eta^2=.111$). Ancak, analiz sonuçları beklentilerin aksine grubun büyüklüğü arttıkça katılımcıların rapor ettikleri kendilerini gruba ait hissetme düzeylerinin arttığına işaret etmektedir. Bir başka anlatımla, dışlayan grubun büyüklüğü arttıkça ait olma ihtiyacına yönelik tehdit algısı da azalmaktadır. Koşullar arasındaki bu doğrusal ilişki Şekil 6.'da gösterilmiştir.



Şekil 6. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Ait Olma İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 2)

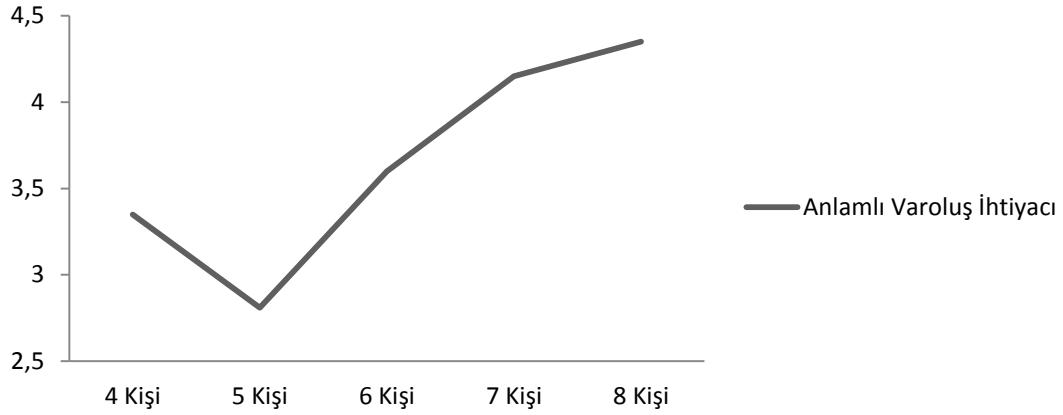
Ait olma ihtiyacının tehdit düzeyinde dışlayan grubun büyüklüğüne bağlı olarak doğrusal farklılıklar bulunması nedeniyle yapılan Bonferroni çoklu karşılaştırma testlerinin sonuçları, sadece bazı dışlanma koşulları arasındaki farkların anlamlı olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlara göre 8 kişilik grup tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcılar ($\bar{X} = 3.53$, $SS = 1.34$) 4 kişilik grup tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcılara ($\bar{X} = 2.25$, $SS = .78$) kıyasla kendilerini gruba daha fazla ait hissetmektedirler; yani ait olma ihtiyaçlarına yönelik daha az tehdit algılamaktadırlar. Diğer üç koşul açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ait olma ihtiyacına ilişkin ortalamalar arası karşılaştırmaların sonuçları Tablo 7.'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Göre Ait Olma Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 2)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Ait Olma	4 KİŞİ	5 KİŞİ	-.29	.43
		6 KİŞİ	-.77	.43
		7 KİŞİ	-.60	.43
		8 KİŞİ	-1.28*	.43
	5 KİŞİ	4 KİŞİ	.29	.43
		6 KİŞİ	-.48	.43
		7 KİŞİ	-.31	.43
		8 KİŞİ	-.99	.43
	6 KİŞİ	4 KİŞİ	.77	.43
		5 KİŞİ	.48	.43
		7 KİŞİ	.17	.43
		8 KİŞİ	-.51	.43
	7 KİŞİ	4 KİŞİ	.60	.43
		5 KİŞİ	.31	.43
		6 KİŞİ	-.17	.43
		8 KİŞİ	-.68	.43
8 KİŞİ	4 KİŞİ	1.28*	.43	
	5 KİŞİ	.98	.43	
	6 KİŞİ	.51	.43	
	7 KİŞİ	.68	.43	

3.3.1.2. Anlamlı Varoluş İhtiyacına İlişkin Bulgular

Anlamlı varoluşun gruptaki üye sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, dışlayan gruptaki üye sayısına bağlı olarak farklılaşan koşullar arasındaki farkın doğrusal olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 10.083$, $p < .05$, $\eta^2 = .120$). Analiz sonuçlarına göre, ait olma ihtiyacında olduğu gibi, grup büyüdükçe ve dolayısıyla dışlayan üye sayısı arttıkça anlamlı varoluş ihtiyacının tatmin düzeyi de yükselmektedir. Dışlayan üye sayısı arttıkça anlamlı varoluş ihtiyacının tatmin düzeyinin artması da beklentilerin aksi yöndedir. Koşullar arasındaki doğrusal ilişki Şekil 7.'de gösterilmiştir.



Şekil 7. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Anlamlı Varoluş İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 2)

Anlamlı varoluş açısından çoklu karşılaştırma sonuçlarına bakıldığında; 8 kişilik grup tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcıların ($\bar{X} = 4.35$, $SS = 1.35$) 5 kişilik grup tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcılara ($\bar{X} = 2.81$, $SS = 1.43$) oranla daha yüksek anlamlı varoluş düzeyi rapor ettikleri görülmektedir. Diğer üç koşul açısından gruplar arasındaki farklar anlamlı değildir. Ortalamalar arası çoklu karşılaştırmaların sonuçları Tablo 8.'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Göre Anlamlı Varoluş Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 2)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Anlamlı Varoluş	4 KİŞİ	5 KİŞİ	.54	.47
		6 KİŞİ	-.25	.47
		7 KİŞİ	-.80	.47
		8 KİŞİ	-1.00	.47
	5 KİŞİ	4 KİŞİ	-.54	.47
		6 KİŞİ	-.79	.47
		7 KİŞİ	-1.34	.47
		8 KİŞİ	-1.54*	.47
	6 KİŞİ	4 KİŞİ	.25	.47
		5 KİŞİ	.79	.47
		7 KİŞİ	-.55	.47
		8 KİŞİ	-.75	.47
7 KİŞİ	4 KİŞİ	.80	.47	
	5 KİŞİ	1.34	.47	
	6 KİŞİ	.55	.47	
	8 KİŞİ	-.20	.47	
8 KİŞİ	4 KİŞİ	1.00	.47	
	5 KİŞİ	1.54*	.47	
	6 KİŞİ	.75	.47	
	7 KİŞİ	.20	.47	

Benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarına ilişkin analizlerin sonuçları psikolojik dışlanmayı gerçekleştiren gruptaki üye sayısına bağlı olarak benlik değeri ortalamaları ve algılanan kontrol ortalamaları açısından bir farklılaşma olmadığını ortaya koymaktadır, sırasıyla ($F(1, 74) = 3.906, p > .05, \eta^2 = .050$) ve ($F(1, 74) = 3.203, p > .05, \eta^2 = .043$).

3.3.2. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Koşullara bağlı olarak katılımcının olumlu duygudurumunda bir değişiklik olup olmadığını göstermek amacıyla yapılan analizin sonuçlarına bakıldığında; hem birinci öyküde hem de ikinci öyküde ön ölçüm ile son ölçüm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark elde edilememiştir, sırasıyla $F(4,70) = .448, p > .05$, kısmi $\eta^2 = .025$ ve $F(4,70) = .931, p > .05$, kısmi $\eta^2 = .051$. Benzer şekilde, olumsuz duygulara ilişkin analizler de hem birinci öyküde hem de ikinci öyküde ön ölçüm ile son ölçüm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır, sırasıyla $F(4,70) = .833, p > .05$, kısmi $\eta^2 = .045$ ve $F(4,70) = .833, p > .05$, kısmi $\eta^2 = .045$.

3.3.3. Dışlayan Grubun Üye Sayısına Bağlı Olarak Sergilenen Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlara ilişkin ortalama ile standart sapma değerleri Tablo 9.'da listelenmiştir. Dışlanmanın üye sayısının artmasına bağlı olarak güçlenmesi beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal nokta olup olmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla saldırganlık puanlarına uygulanan eğilim analizlerin sonuçları gerek birinci ($F(1, 74) = 1.225, p > .05, \eta^2 = .017$) gerekse ikinci ($F(1,74) = .044, p > .05, \eta^2 = .0006$) öyküden alınan

puanların ortalamaları arasında dışlanmayı uygulayan grubun üye sayısına bağlı olarak bir farklılaşmanın olmadığını göstermiştir.

Katılımcıların kendilerini öykülerdeki karakterlerin yerine koyarak verdikleri saldırgan tepkilerin ortalamaları arasında de dışlayan grubun üye sayısına bağlı olarak birinci ($F(1, 74) = .780, p > .05, \eta^2 = .010$) öyküde de, ikinci öyküde de ($F(1, 74) = .905, p > .05, \eta^2 = .012$) anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Olumlu sosyal davranışlara uygulanan eğilim analizlerinin sonuçları gerek birinci ($F(1,74) = .200, p > .05, \eta^2 = .002$). gerekse ikinci ($F(1, 74) = 1.225, p > .05, \eta^2 = .017$) öyküden elde edilen olumlu sosyal davranış puanlarının ortalamaları arasında herhangi bir anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur. Aynı durum katılımcıların kendilerini öyküdeki karakterlerin yerine koyduklarında sergiledikleri olumlu sosyal davranışlar için de geçerlidir (birinci öykü, ($F(1, 74) = .262, p > .05, \eta^2 = .009$); ikinci öykü ($F(1, 74) = .994, p > .05, \eta^2 = .013$).

Tablo 9. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranışlar için Ortalama, Standart Sapma Değerleri (Deney 2)

Psikolojik Dışlanma Koşulları					
Bağımlı Değişken	4 Kişi	5 Kişi	6 Kişi	7 Kişi	8 Kişi
Saldırganlık (I.Öykü)	2.31(.98)	2.49(.89)	2.82(.55)	2.89(.52)	2.78(.57)
Olumlu Sosyal Davranış (I.Öykü)	2.57(.71)	2.63(.65)	2.67(.76)	2.63(.75)	2.57(.78)
Saldırganlık (II.Öykü)	3.34(.71)	3.36(.53)	3.35(.67)	3.41(.41)	3.26(.68)
Olumlu Sosyal Davranış (II.Öykü)	2.49(.73)	2.51(.43)	2.55(.80)	2.55(.48)	2.60(.66)
Saldırganlık (I.Öykü-Kahramanın yerine koyma)	1.63(.62)	1.84(.69)	1.52(.57)	1.91(.53)	1.83(.89)
Olumlu Sosyal Davranış (I.Öykü-Kahramanın yerine koyma)	2.73(.62)	2.63(.63)	2.88(.62)	2.91(.75)	2.83(.94)
Saldırganlık (II.Öykü-Kahramanın yerine koyma)	2.92(.96)	3.02(.86)	2.96(.96)	2.80(.68)	2.69(.84)
Olumlu Sosyal Davranış (II.Öykü-Kahramanın yerine koyma)	2.42(.89)	2.15(.79)	2.55(1.17)	2.69(.71)	2.53(1.00)

3.4. TARTIŞMA

Hatırlanacağı gibi bu deney temel olarak dışlanmanın dışlayan üye sayısının artmasına bağlı olarak güçlenmesi beklenen etkisinin en üst düzeye ulaştığı bir optimal noktanın bulunup bulunmadığı sorusuna yanıt aramaktı. Bu amaçla toplanan verilere ihtiyaç tehdit düzeyi ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlar için eğilim analizleri yapılmış, duygusal tepkilerde ise ön test son test puanları varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları bu deney bağlamında ortaya konmuş olan hipotezlerden hiçbirini desteklememiştir. Ait olma ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarında dışlayan üye sayısına bağlı olarak anlamlı bir doğrusal eğilim gözlenmiş olmakla birlikte, bu eğilim beklentilerin aksi yöndedir. Ayrıca, her iki ihtiyaç için de geçerli olmak üzere sadece iki dışlanma koşulu arasındaki farkın anlamlı olması nedeniyle dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerin en üst düzeye çıktığı ya da en alt düzeye indiği optimal bir noktadan söz etmek mümkün değildir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, analiz sonuçları, beklentinin tam aksine, dışlayan kişi sayısı arttıkça katılımcıların kendilerini gruba daha fazla ait hissettiklerini, yani ait olma ihtiyaçlarının tatmin düzeylerinin de arttığını işaret etmiştir. Ancak, yapılan karşılaştırmaların sonuçları sadece 4 ve 8 kişilik grupların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu, 8 kişilik gruplar tarafından dışlanan katılımcıların daha az ihtiyaç tehdidi yaşadıklarını göstermiştir. Bu bulgunun hem psikolojik dışlanma alanyazını ile hem de sosyal etki kuramı ile ters düştüğü söylenebilir. Bu sürecin deney işlemi ile bağlantılı olduğu düşünülebilir. Deney oturumlarının süresi gruptaki üye sayısından bağımsız olarak sabit tutulmuştur. Bu nedenle en üst sayı olan 8 kişilik gruplarda yer alan katılımcıların kendilerine soru sorulmamasını ve kendileriyle göz teması kurulmamasını grupta bulunan üye sayısının çokluğuna bağlamış olmaları, bu nedenle de 4 kişilik gruplarda bulunan katılımcılara kıyasla grup aidiyetini daha az sorgulamış olmaları mümkündür. Yani daha küçük bir grup tarafından

dışlanan katılımcıların dışlanmayı kendilerine yönelik bir grup davranışı olarak görürken, büyük gruplar tarafından dışlanan katılımcıların dışlanma nedenlerini grubun özelliklerine yükleme olasılığı bulunmaktadır.

Ait olma ihtiyacına ilişkin bulguların bir diğer olası açıklaması yeniden bağ kurma hipotezi çerçevesinde yapılabilir (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007). Yeniden bağ kurma hipotezine göre dışlanma bazı durumlarda bireyde gruba yeniden kabul edilmeye yönelik tepki ve davranışlar ortaya çıkarabilmektedir. Bireyin gruba tekrar kabul edilmeye yönelik davranışlarda bulunmasının öncüllerinden bir tanesi de kendisini dışlayan grubun bir parçası olarak görmesidir. Daha önce de belirtildiği gibi, 8 kişilik gruplar tarafından dışlanan bireylerin dışlanma nedenlerini grubun büyüklüğüne yükleme olasılıkları vardır. Eğer bu durumun gerçeği yansıttığı kabul edilirse, bu kişilerin kendilerini hala grubun üyesi olarak görmeye ve grupla olan psikoloji bağlarını devam ettirmeye çalışmaları akla yakın bir olasılık gibi görünmektedir. Bu bulguya yönelik ortaya konabilecek bir başka açıklamada Taylor'un (1981) ortaya koyduğu "karşılaştırılabilir ayırt edicilik" (comparative distinctiveness) kavramı ile ilişkilidir. Taylor (1981) grup içerisinde bireyin kişisel özelliklerinin belirginliğinin gruptaki diğer bireylerin sayısı ile ters orantılı olduğunu varsaymaktadır. Yani grup büyüklüğü arttıkça tek tek üyelerin özellikleri belirginliğini yitirmekte ve grup içerisinde kaybolmaktadır. Taylor'un (1981) karşılaştırılabilir ayırt edicilik kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, büyük gruplarda bireylerin kişisel özelliklerini geri plana iterek kendilerini grubun bir parçası olarak gördüklerini, bunun bir sonucu olarak da kişisel olarak kendilerine yönelik bir dışlama algılamadıkları söylenebilir.

Anlamli varoluş ihtiyacında da, beklentilerin aksine dışlayan grubun büyümesine paralel olarak bu ihtiyacın tatmin düzeyinin artma eğilimi gösterdiği gözlenmiştir. Ancak, ait olma ihtiyacında olduğu gibi bu ihtiyaca ilişkin analizler de sadece iki koşul arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermiştir. Ait olma ihtiyacından farklı olarak, 5 kişilik gruplar tarafından dışlanan katılımcılar, 8 kişilik gruplar tarafından dışlanan katılımcılardan daha fazla ihtiyaç tehdidi rapor etmişlerdir.

Ait olma ihtiyacına ilişkin bulgular için önerilen açıklamalar anlamlı varoluş ihtiyacı için de geçerlidir. Daha küçük bir grup içinde dışlanan katılımcıların, dışlandıklarını fark etmeleri, dışlanmayı kendilerine yönelik bir davranış olarak algılamaları ve kişisel özelliklerinin daha belirgin olması gibi nedenlerden dolayı anlamlı varoluş ihtiyaçlarına yönelik daha fazla tehdit hissetmiş olabilirler.

Grubun büyüklüğünün artmasına bağlı olarak katılımcıların rapor ettikleri benlik değeri ve algılanan kontrol düzeylerinde herhangi bir farklılaşmanın olmadığı; yani grubun büyüklüğünün katılımcının deneyimlediği dışlanma yaşantısı üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir. Her bir koşul için elde edilmiş olan benlik değeri ve algılanan kontrol ortalamalarına bakıldığında (bkz. Tablo 6.), tüm koşullar için benlik değeri ortalamalarının yüksek ve algılanan kontrol ortalamalarının düşük olduğu görülmektedir. Yani, benlik değeri puanlarının ortalamalarının sola, kontrol puanlarının ortalamalarının sağa doğru kayışlı olduğu görülmektedir. Benlik değeri puan ortalamalarının tüm koşullarda yüksek olması katılımcıların her birinin psikolojik dışlanmadan etkilendikleri ancak tepkisel davrandıkları için benlik değeri puanlarını olduğundan daha yüksek göstermeye gayret ettikleri şeklinde açıklanabilir.

Algılanan kontrol ortalamalarındaki sağa doğru kayışlık ise psikolojik dışlanma değişimlemesinin doğası ile tutarlıdır. Bu araştırmada yer alan tüm koşullarda katılımcılar tüm grup üyeleri tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar. Deneyde ilk soruyu katılımcılar yöneltmiş ancak daha sonra psikolojik dışlanma değişimlemesinin gereği olarak katılımcıya hiç soru yöneltilmemiştir. Dolayısıyla tüm koşullarda algılanan kontrol ortalamaları düşük çıkmış ve aralarında istatistiksel bir fark bulunamamıştır. Bu açıklama Williams'ın (2001, 2007a, 2007b) psikolojik dışlanmanın kontrol algısı üzerinde diğer dışlanma türlerinden daha fazla yıkıcı etkisinin olduğu şeklindeki savı ile de tutarlıdır. Williams'a (2001, 2007a, 2007b) göre yok sayılmayı ve tepki verilmemeyi içermesi nedeniyle psikolojik dışlanmaya hedef olan bireyin kendisini dışlayan kaynak ile olan etkileşimini kontrol etme şansı bulunmamaktadır.

Gruptaki birey sayısına bağılı olarak olumlu ve olumsuz duygular ve saldırganlık ile olumlu sosyal davranış düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan analiz sonuçları, koşullar arasında ne duygusal tepkiler açısından ne de saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlar açısından anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermiştir. Değişik büyüklükteki gruplar tarafından dışlanan katılımcıların olumlu ve olumsuz duygusal tepkiler ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranış puanlarının ortalamalarının (bkz. Tablo 8.) birbirlerine çok yakın oldukları ve cevaplarının % 50'nin altında olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların, hem olumlu ve olumsuz duygular hem de saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlar açısından “nötr” bir konuma sahip olduklarını akla getirebilir. Diğer yandan, birinci deneye ilişkin bulgular tartışılırken de belirtildiği gibi, duygusal donukluk hipotezi psikolojik dışlanma karşısında bireyin ortaya koyduğu ilk tepkinin hissizlik olduğunu öngörmektedir (Baumeister, Brewer, Tice ve Twenge, 2007; Gerber ve Wheeler, 2009). Bu hissizlikten dolayı psikolojik dışlanma sonucunda duygudurumlarda bir değişiklik görülüyor ve katılımcı “nötr” bir tepki verme eğilimi gösteriyor olabilir.

BÖLÜM IV

DENEY 3

4.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Sosyal etki kuramının üçüncü önermesinden hareketle yürütülen bu deneyde kendisiyle birlikte dışlanmaya hedef olan üyelerin sayısındaki artışın bireyin ihtiyaç tatmin düzeyi ve duygusal tepkileri ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarında değişmelere yol açıp açmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Deney hipotezleri şu şekilde kurulmuştur:

- **Hipotez 1:** Grup içinde kendisiyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça bireyin dört temel ihtiyacına (ait olma, benlik değeri, anlamlı varoluş, algılanan kontrol) yönelik tehdit düzeyi azalacaktır.
- **Hipotez 2:** Grup içinde kendisiyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça dışlanma bireyin olumlu duygu durumunda daha az azalmaya yol açacaktır.
- **Hipotez 3:** Grup içinde kendisiyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça bireyin dışlanma karşısında verdiği olumsuz tepkilerin düzeyi azalacaktır.
- **Hipotez 4:** Grup içinde kendisiyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça bireyin dışlanma karşısında sergilediği saldırgan davranışların miktarı azalacaktır.
- **Hipotez 5:** Grup içinde kendisiyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça dışlanma karşısında bireyin sergilediği olumlu sosyal davranışların miktarı artacaktır.

4.2. YÖNTEM

4.2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Hacettepe Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan ve "Psikolojiye Giriş" dersi almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Üçüncü deney kapsamında toplam 91 oturum gerçekleştirilmiş ancak katılımcıların bazılarının deneyin asıl amacını önceden fark etmeleri bazılarının ise deneysel değişimlemeyi fark etmemeleri gibi nedenlere bağlı olarak 16 oturum iptal edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada her koşulda 15 kişi olacak şekilde 55'i kadın (%73.3), 20'si erkek (%26.7) toplamda 75 kişi yer almıştır. Araştırmada "Deneysel Sosyal Psikoloji" dersini bir yıl önce almış olan dördüncü sınıf psikoloji öğrencileri ile dersi yeni almakta olan üçüncü sınıf psikoloji öğrencileri anlaşmalı katılımcı olarak görev almışlardır. Her bir deney oturumunda beş kişilik gruplar oluşturulmuştur. Gruplarda yer alan anlaşmalı katılımcıların katılımcı ile aynı cinsiyetten olmasına dikkat edilmiştir.

4.2.2. Araştırmada Yer Alan Değişkenler

Araştırmanın bağımsız değişkeni, psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi (hedef) sayısıdır. Araştırma sadece katılımcının psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı koşuldan başlayıp katılımcı ile birlikte üç kişinin daha psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı koşula kadar devam etmektedir. Dolayısıyla bağımsız değişkenin beş düzeyi mevcuttur. Bunlar;

- a) Sadece katılımcının dışlandığı grup (denek koşulu)
- b) Katılımcı ile beraber 1 anlaşmalı katılımcının dışlandığı grup (Denek+1 koşulu)

- c) Katılımcı ile beraber 2 anlaşmalı katılımcının dışlandığı grup (Denek+2 koşulu)
- d) Katılımcı ile beraber 3 anlaşmalı katılımcının dışlandığı grup (Denek+3 koşulu)
- e) Kimsenin dışlanmadığı grup (Kontrol koşulu)

Dışlanan katılımcıların ait olma, anlamlı varoluş, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarına yönelik tehdit düzeyleri, olumlu ve olumsuz duygusal tepki düzeyleri, hedef kişiye yönelik olarak dolaylı saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarda bulunma olasılıkları ise araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Bu deneyde de, ikinci deneyde olduğu gibi katılımcılar öykülerdeki karakterlerin ne hissettikleri ve nasıl davranacakları konusunda değerlendirme yapmanın yanı sıra aynı durumda kendileri olsaydı ne hissedeceklerine ve nasıl davranacaklarına ilişkin değerlendirmeler de yapmışlardır.

4.2.3. Veri Toplama Araçları

Deney 1’de kullanılan İhtiyaç Tehdidi Ölçeği, PANAS, saldırganlık ve olumlu sosyal davranışta bulunma olasılığını yansıtan öyküler veri toplama araçları olarak bu deneyde de kullanılmıştır. Bu araçlarla ilgili bilgiler Deney 1 bağlamında verildiği için aynı bilgilere burada tekrar yer verilmemiştir.

4.2.4 İşlem

Bu deney, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nde yer alan Sosyal Psikoloji Laboratuvarı’nda araştırmacı tarafından Nisan 2011 ve Kasım 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu deneyde de birinci ve ikinci deney ile aynı işlem kullanılmıştır. Ancak, üçüncü deneyde, diğer deneylerden farklı olarak psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi (hedef) sayısı değişimlenmiştir. Grupta yer alan anlaşmalı katılımcılardan bir kısmı, giderek artan sayıda, katılımcı ile

birlikte psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmıştır. Koşul sayısı arttıkça psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan hedef sayısı da arttırılmıştır.

4.3 BULGULAR

Katılımcı ile birlikte dışlanan üye sayısındaki artışın dışlanmanın ortaya çıkardığı tepkilerde paralel farklılaşmalara yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla temel ihtiyaç tehdidi puanları ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranış puanlarına eğilim analizi yapılmış, olumlu ve olumsuz tepki puanlarına ise 5 (grup büyüklüğü) x 2 (ön test-son test) faktörlü son faktörde tekrar ölçümlü ANOVA uygulanmıştır.

4.3.1. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak İhtiyaç Tehdidi Düzeylerinin Karşılaştırılmasının İlişkin Bulgular

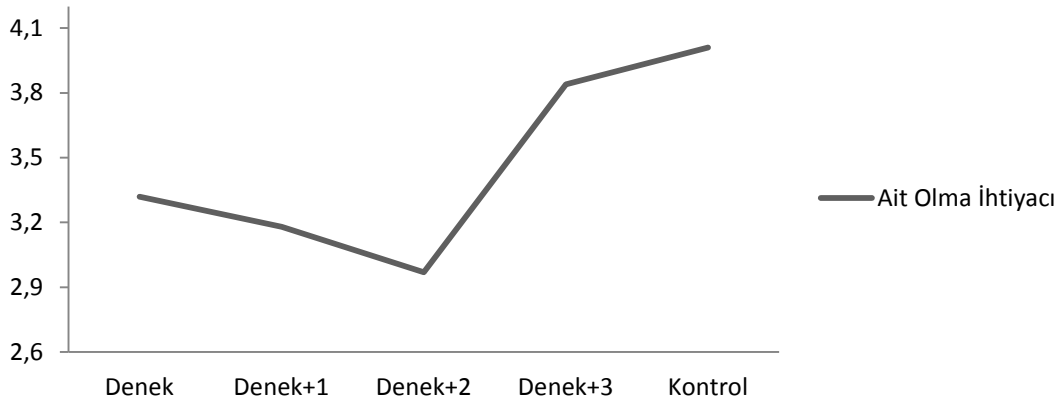
İhtiyaçların tehdit düzeyi puanlarının ortalamaları ile standart sapmaları Tablo 10.'da gösterilmektedir. Dışlayan kişi sayısındaki artışın dört temel ihtiyacın tehdit edilme düzeylerinde paralel artışlara yol açıp açmadığını belirlemek amacıyla ait olma, benlik değeri, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçlarının tehdit düzeylerine ilişkin puanlara uygulanan analizlerin sonuçları ayrı başlıklar altında aşağıda verilmiştir.

Tablo 10. İhtiyaç Tehdidi Ölçeği Alt Boyutları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3)

Bağımlı Değişken	Psikolojik Dışlanma Koşulları				
	Denek	Denek+1	Denek+2	Denek+3	Kontrol
Ait Olma İhtiyacı	3.32 (.67)	3.18 (.76)	2.97 (.58)	3.84 (.60)	4.01 (.81)
Anlamlı Varoluş	3.47 (1.12)	3.77 (.86)	3.53 (1.04)	3.36 (.42)	3.28 (.58)
Benlik Değeri	3.16 (.99)	3.01 (1.19)	2.64 (.87)	2.41 (.34)	2.54 (.65)
Algılanan Kontrol	2.81 (.78)	2.80 (1.04)	2.69 (.71)	4.12 (1.03)	4.19 (1.19)

4.3.1.1. Ait Olma İhtiyacına İlişkin Bulgular

Ait olma ihtiyacı düzeyinin gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçları hedef sayısına bağlı olarak doğrusal bir farklılaşmanın olduğunu göstermiştir, ($F(1, 74)= 13.073$, $p<.001$, $\eta^2= 0.138$). Buna göre, kendisiyle birlikte dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça katılımcı kendini gruba daha fazla ait hissetmekte; yani ihtiyacın tehdit düzeyi azalmaktadır. Ancak Şekil 8.'de de görüldüğü üzere ait olma ortalamalarındaki artışın Denek+2 koşulunda bir düşme gösterdiği görülmektedir.



Şekil 8. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Ait Olma İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 3)

Katılımcıların ihtiyaç tehdidi düzeylerinde dışlanan üye sayısına bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir doğrusal farklılaşma olmakla birlikte Bonferroni çoklu karşılaştırma testlerinin sonuçları tüm koşulların ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlara göre kendileriyle birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan bir kişinin daha olduğu koşulda (denek+1) yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 3.18$, $SS = .76$) hiç kimsenin dışlanmadığı kontrol koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 4.01$, $SS = .81$) göre kendilerini gruba daha az ait hissetmekte, yani ait olma ihtiyaçlarına yönelik daha fazla tehdit

algılamaktadırlar. Grupta kendileriyle beraber psikolojik dışlanmaya maruz kalan iki kişinin daha olduğu koşulda (denek +2) yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 2.97$, $SS = .58$) ise kontrol koşulunda ($\bar{X} = 4.01$, $SS = .81$) yer alan katılımcılara kıyasla kendilerini gruba daha az ait hissetmişlerdir. Ayrıca denek+2 koşulunda yer alan katılımcıların ($\bar{X} = 2.97$, $SS = .58$), kendileriyle beraber psikolojik dışlanmaya maruz kalan üç kişinin daha olduğu koşulda (denek+3) yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 3.84$, $SS = .60$) oranla da ait olma ortalamalarının düşük olduğu görülmektedir. Diğer koşullar açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ortalamalar arası karşılaştırmaların sonuçları Tablo 11.'de özetlenmiştir.

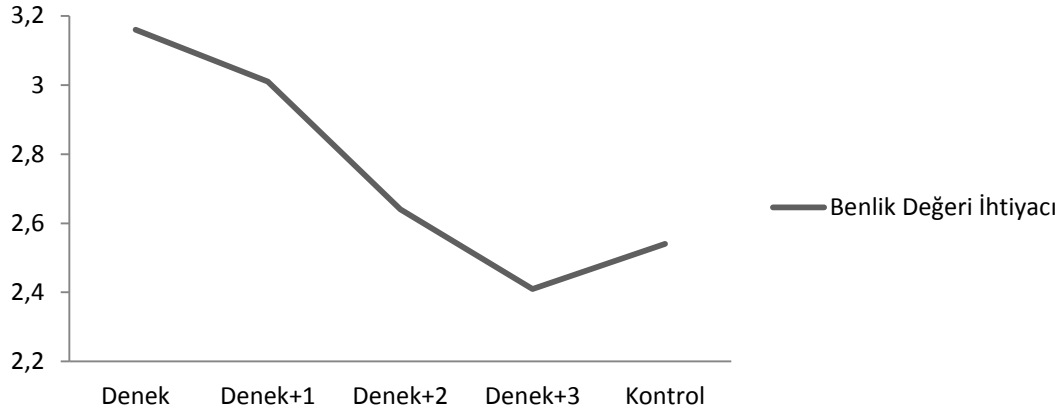
Tablo 11. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Ait Olma Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Ait Olma	Denek	Denek+1	.13	.25
		Denek+2	.35	.25
		Denek+3	-.52	.25
		Kontrol	-.69	.25
	Denek+1	Denek	-.13	.25
		Denek+2	.21	.25
		Denek+3	-.65	.25
		Kontrol	-.83*	.25
	Denek+2	Denek	-.35	.25
		Denek+1	-.21	.25
		Denek+3	-.87*	.25
		Kontrol	-1.04*	.25
	Denek+3	Denek	.52	.25
		Denek+1	.65	.25
		Denek+2	.87*	.25
		Kontrol	-.17	.25
	Kontrol	Denek	.69	.25
		Denek+1	.83*	.25
		Denek+2	1.04*	.25
		Denek+3	.17	.25

4.3.1.2. Benlik Değeri İhtiyacına İlişkin Bulgular

Benlik değerinin gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, hedef sayısına bağlı olarak

koşulların farklılaşmasının doğrusal nitelikte olduğu görülür, ($F(1, 74) = 6.746$, $p < .01$, $\eta^2 = .086$). Bu doğrusal farklılaşmanın gösterildiği Şekil 9.'dan da izlenebileceği gibi, beklentilerin aksine kendileriyle birlikte dışlanan üye sayısı arttıkça katılımcıların benlik değerinde bir düşme olduğu görülmektedir.



Şekil 9. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Benlik Değeri İhtiyacının Tatmin Düzeyi Ortalamaları (Deney 3)

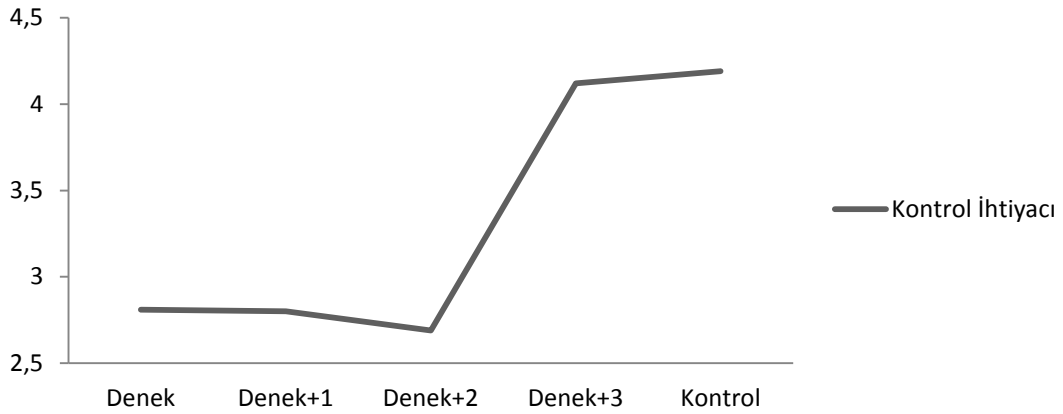
Katılımcıların benlik değeri düzeylerinde dışlanan üye sayısına bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir doğrusal farklılaşma olmakla birlikte Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, değişik dışlanma koşullarında bulunan katılımcıların benlik değeri ortalamaları arasındaki farklardan hiçbiri anlamlı değildir, (bkz. Tablo 12.).

Tablo 12. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Benlik Değeri Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata	
Benlik Değeri	Denek	Denek+1	.14	.31	
		Denek+2	.52	.31	
		Denek+3	.75	.31	
		Kontrol	.61	.31	
	Denek+1	Denek	Denek	-.14	.31
			Denek+2	.37	.31
			Denek+3	.60	.31
			Kontrol	.47	.31
	Denek+2	Denek	Denek	-.52	.31
			Denek+1	-.37	.31
			Denek+3	.23	.31
			Kontrol	.09	.31
	Denek+3	Denek	Denek	-.75	.31
			Denek+1	-.60	.31
			Denek+2	-.22	.31
			Kontrol	-.13	.31
	Kontrol	Denek	Denek	-.61	.31
			Denek+1	-.47	.31
			Denek+2	-.09	.31
			Denek+3	.13	.31

4.3.1.3. Kontrol İhtiyacına İlişkin Bulgular

Algılanan kontrolün gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey sayısına bağlı olarak farklılaşan koşullar arasındaki farkın doğrusal olduğu görülmektedir, ($F(1, 74) = 26.646, p < .001, \eta^2 = .248$). Şekil 10.'da da görülebileceği gibi, grup içinde psikolojik dışlanmaya maruz kalan üye sayısı arttıkça katılımcı tarafından rapor edilen algılanan kontrol düzeyi de artmaktadır.



Şekil 10. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Bağlı Olarak Farklılaşan Koşullar Açısından Algılanan Kontrol Ortalamaları (Deney 3)

Değişik dışlanma koşullarında bulunan katılımcıların kontrol ihtiyacı puanlarının ortalamaları arasında yapılan karşılaştırmaların sonuçları Tablo 13.'de gösterilmiştir. Bu karşılaştırmaların sonuçlarına bakıldığında tek başına psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar ($\bar{X} = 2.81$, $SS = .78$) kontrol koşulunda yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 4.19$, $SS = 1.19$) kıyasla beş dakikalık sohbet üzerinde daha az kontrolleri olduğunu rapor ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde, tek başlarına psikolojik dışlanmaya maruz kalan katılımcılar ($\bar{X} = 2.81$, $SS = .78$) kendileriyle beraber psikolojik dışlanmaya maruz kalan üç kişinin daha olduğu koşulda (denek+3) yer alan katılımcılara ($\bar{X} = 4.12$, $SS = 1.03$) oranla beş dakikalık sohbet üzerinde daha az kontrolleri olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, grupta katılımcı dışında bir kişinin daha psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı koşulda (denek+1) yer alan katılımcılar ($\bar{X} = 2.80$, $SS = 1.04$) hem kontrol koşulunda yer alan katılımcılardan ($\bar{X} = 4.19$, $SS = 1.19$) hem de denek+3 koşulunda yer alan katılımcılardan ($\bar{X} = 4.12$, $SS = 1.03$) daha düşük kontrol algılamışlardır. Diğer yandan katılımcı dışında iki kişinin daha psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı koşulda (denek+2) yer alan katılımcıların ($\bar{X} = 2.69$, $SS = .71$) algılanan kontrol ortalamaları da, hem kontrol koşulunda yer alan katılımcılardan ($\bar{X} = 4.19$, $SS = 1.19$) hem de denek+3

koşulunda yer alan katılımcılardan ($\bar{X} = 4.12$, $SS = 1.03$) daha düşüktür. Diğer koşullar açısından gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 13. Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalan Birey Sayısına Göre Kontrol Alt Boyutu Bonferroni Çoklu Karşılaştırma Testleri Sonuçları (Deney 3)

Alt Boyutlar	Koşul (I)	Koşul (J)	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	Standart Hata
Algılanan Kontrol	Denek	Denek+1	.01	.35
		Denek+2	.12	.35
		Denek+3	-1.31*	.35
		Kontrol	-1.37*	.35
	Denek+1	Denek	-.01	.35
		Denek+2	.11	.35
		Denek+3	-1.32*	.35
		Kontrol	-1.39*	.35
	Denek+2	Denek	-.12	.35
		Denek+1	.,11	.35
		Denek+3	-1.43*	.35
		Kontrol	-1.49*	.35
Denek+3	Denek	-1.31*	.35	
	Denek+1	1.32*	.35	
	Denek+2	1.43*	.35	
	Kontrol	-.07	.35	
Kontrol	Denek	1.37*	.35	
	Denek+1	1.39*	.35	
	Denek+2	1.49*	.35	
	Denek+3	.06	.35	

Anlamlı varoluş ihtiyacının gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, koşulların birbirlerinden doğrusal olarak farklılaşmadıkları görülür, ($F(1, 74) = 1.331$, $p > .05$, $= .018$). Diğer bir deyişle gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi sayısı arttıkça katılımcıların rapor ettikleri anlamlı varoluş düzeyinde doğrusal değişiklik anlamlı değildir.

4.3.2. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak Duygusal Tepki Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Farklı dışlanma koşullarında bulunan katılımcının olumlu duygusal tepkilerinde kendileriyle birlikte dışlanan üye sayısına bağlı olarak bir farklılaşma olup olmadığını incelemek amacıyla uygulanan varyans analizi sonuçları hem birinci

öyküde hem de ikinci öyküde ön test ile son test ölçümleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığını göstermiştir, sırasıyla $F(4,70) = .521$, $p > .05$, $\eta^2 = .029$ ve $F(4,70) = 1.967$, $p > .05$, $\eta^2 = .101$. Benzer şekilde olumsuz duygusal tepkiler için yapılan varyans analizi sonuçları da hem birinci hem de ikinci öyküde ön test ile son test ölçümleri arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığına işaret etmiştir, sırasıyla $F(4,70) = .347$, $p > .05$, $\eta^2 = .019$ ve $F(4,70) = 1.331$, $p > .05$, $\eta^2 = .071$.

4.3.3. Psikolojik Dışlanmaya Hedef Olan Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların saldırganlık ve olumlu sosyal davranış değerlendirmelerinin ortalama ve standart sapmaları Tablo 14.' de verilmiştir. Psikolojik dışlanmaya hedef olan üye sayısına bağlı olarak katılımcıların saldırganlık ve olumlu sosyal davranış düzeylerinde bir farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan eğilim analizlerinin hiçbirinde söz konusu davranışlarda dışlanan üye sayısına bağlı doğrusal bir farklılaşmanın olduğuna işaret eden bir sonuç elde edilmemiştir. Bu eğilim analizlerinden elde edilen sonuçlar, birinci öyküde katılımcıların öyküdeki karakterin ne ölçüde saldırgan davranışta bulunacağına ilişkin değerlendirmeleri hedef sayısına bağlı olarak farklılaşmamaktadır, $F(1, 74) = 1.752$, $p > .05$, $\eta^2 = .023$. İkinci öyküdeki değerlendirmelerde de hedef sayısına bağlı olarak farklılaşma görülmemektedir, $F(1, 74) = 2.882$, $p > .05$, $\eta^2 = .038$. Katılımcıların kendilerini öyküdeki karakterlerin yerine koyarak yaptıkları saldırgan davranış değerlendirmelerine bakıldığında ise hedef sayısına bağlı olarak ilgili değerlendirmelerde birinci ve ikinci öyküde bir farklılaşma görülmemektedir, sırasıyla $F(1, 74) = 1.752$, $p > .05$, $\eta^2 = .023$, $F(1, 74) = 2.882$, $p > .05$, $\eta^2 = .060$.

Birinci öyküye bağlı olarak katılımcıların öyküdeki karakterden bekledikleri olumlu sosyal davranışlara ilişkin eğilim analizi sonucu $F(1, 74) = .011$, $p > .05$,

$\eta^2 = .0001$, ikinci öyküde ise $F(1, 74) = .116$, $p > .05$, $\eta^2 = .001$ olarak bulunmuştur. Katılımcıların kendilerini öyküdeki karakterlerin yerine koyarak yaptıkları olumlu sosyal davranış değerlendirmelerine ilişkin sonuçlar ise birinci öyküde $F(1, 74) = .004$, $p > .05$, $\eta^2 = .0006$, ikinci öyküde $F(1, 74) = .385$, $p > .05$, $\eta^2 = .006$ şeklindedir.

Tablo 14. Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3)

Psikolojik Dışlanma Koşulları					
Bağımlı Değişken	Denek	Denek+1	Denek+2	Denek+3	Kontrol
Saldırganlık (I.Öykü)	2.36(.92)	2.32(.73)	2.29(.73)	2.30(.78)	2.79(.70)
Olumlu Sosyal Davranış (I.Öykü)	2.67(.90)	2.77(.82)	2.68(.74)	2.87(.75)	2.65(.63)
Saldırganlık (II.Öykü)	2.99(.79)	3.18(.94)	2.99(.56)	3.10(.52)	3.50(.50)
Olumlu Sosyal Davranış (II.Öykü)	2.71(1.00)	2.60(.74)	2.60(.47)	2.89(.50)	2.47(.75)
Saldırganlık (I.Öykü- Kahramanın yerine koyma)	2.36(.91)	2.32(.73)	2.29(.73)	2.03(.78)	2.79(.75)
Olumlu Sosyal Davranış (I.Öykü- Kahramanın yerine koyma)	2.76(.83)	2.93(.83)	2.78(.81)	2.97(.68)	2.82(.78)
Saldırganlık (II.Öykü- Kahramanın yerine koyma)	2.59(.95)	2.18(.93)	2.39(1.11)	2.78(.81)	3.11(.72)
Olumlu Sosyal Davranış (II.Öykü- Kahramanın yerine koyma)	2.73(1.30)	2.82(.75)	2.60(.98)	2.78(.96)	2.49(.78)

4.4. TARTIŞMA

Bu deneyde kendisiyle birlikte dışlanmaya hedef olan üyelerin sayısındaki artışın bireyin ihtiyaç tatmin düzeyi ve olumlu ve olumsuz duygusal tepkileri ile saldırganlık ve olumlu sosyal davranışlarında paralel değişmelere yol açıp açmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Analiz sonuçları bu deney bağlamında ortaya konmuş olan hipotezlerin sadece birinin kısmen desteklendiğini (Hipotez

1) ancak diğerklerinin desteklenmediğini (Hipotez 2, Hipotez 3, Hipotez 4 ve Hipotez 5, Hipotez 6) göstermiştir.

Ait olma ihtiyacına ilişkin eğilim analizi sonuçlarına bakıldığında, grup içinde psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey sayısının artmasına bağlı olarak katılımcıların rapor ettikleri ait olma ortalamalarının doğrusal olarak farklılaştığı görülmektedir. Tüm koşullar arasında beklendiği yönde anlamlı fark bulunmamakla birlikte, Şekil 8.'den izlenebileceği gibi, katılımcı ile birlikte iki üyenin dışlandığı koşuldaki ani düşme dışında, katılımcıların kendilerini gruba ait hissetme düzeyi kendileriyle birlikte dışlanan kişilerin sayısına bağlı olarak artmaktadır. Bu bulgu kısmen de olsa sosyal etki kuramının sosyal etkinin gücünün hedef sayısı ile ters orantılı olduğu yolundaki üçüncü önermesini destekler niteliktedir. Denek+2 koşulunda görülen ait olma ihtiyacının tatmin düzeyindeki ani düşme, araştırmacının beklentilerine uymadığı gibi koşullar arasındaki genel yükselme eğilimine de uymamaktadır. Bu durumun deney süreci ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Gerek anlaşmalı katılımcıların geri bildirimleri, gerek araştırmacının gözlemleri gerekse deney sonunda katılımcılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler denek+2 koşulunun diğer koşullardan farklı olarak katılımcının dışlanmayı "en net" biçimde algıladığı koşul olduğunu göstermektedir. Katılımcılarla yapılan deney sonrası görüşmede denek+2 koşulunda yer alan katılımcıların süreçte sıkıntı yaşadığını ve bu sıkıntının deneydeki iki kişiden kaynaklandığını dile getirdikleri ("Sohbetin işleyişinde sorun oldu. Beş kişilik bir gruptuk sadece iki kişi sohbet etti"-Denek No:42); bu iki kişiyi diğer deney koşullarındaki bireylere göre daha sert bir biçimde değerlendirdikleri (Gruptaki diğer iki kişi sessiz tatlıydı. Çaresiz bakmalarına üzüldüm. Gereksiz kendini beğenmişlik bu yaptıkları..."-Denek No:45) görülmektedir. Gruptaki kişi sayısının 5 olduğu göz önüne alınacak olursa, katılımcı ile beraber iki anlaşmalı katılımcının daha psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı bu koşulun doğası gereği "dışlayan" görevinde olan iki anlaşmalı katılımcı sürekli birbirleriyle sohbet halindedirler. Tüm deney koşullarında olduğu gibi bu koşulda da ilk soruyu katılımcı sormuştur ancak onun dışında ne katılımcı ile ne de geriye kalan iki anlaşmalı katılımcı ile konuşulmuştur. İki

anlaşmalı katılımcının sadece birbirlerine soru yöneltmeleri psikolojik dışlanmanın oldukça belirgin olmasını sağlamıştır. Deneylerden önce anlaşmalı katılımcılar ile yapılan provalarda “dışlanan” rolünde yer alan anlaşmalı katılımcıların deney 1 ve deney 2’de gözlemledikleri katılımcıların sıkılma tepkilerine benzer tepkiler vermeleri gerektiği konuşulmuş, anlaşmalı katılımcılar psikolojik dışlanma karşısında tepkisiz kalmamaları gerektiği konusunda uyarılmıştır. Katılımcıların davranışsal olarak da en fazla bu koşulda tepki verdikleri, “beş dakikalık sohbet esnasında soru sorulan kişi dışında kimsenin konuşmaması gerektiği”ne dair kurala rağmen en fazla bu koşulda sürece müdahale ettikleri görülmektedir.

Ait olma ihtiyacı ile ilgili bulgularda dikkat çeken bir diğer nokta, sadece katılımcının psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı grupta (denek koşulu) yer alan katılımcıların ait olma ortalamalarının diğer gruplarından anlamlı düzeyde farklılaşmaması ve hatta kontrol grubunda yer alan bireylerin ait olma ortalamalarına yakın olmasıdır. Psikolojik dışlanma alanyazını özetlenirken değinildiği gibi, psikolojik dışlanmaya maruz kalma bazı bireyleri gruba tekrar dahil olmaya güdülemektedir (Maner ve ark., 2007). Denek koşulunda bulunan katılımcıların ait olma ortalamalarının yüksek olmasının bu güdüden kaynaklanmış olması mümkündür. Kendisiyle birlikte dışlanan kişi ya da kişilerin olduğu durumlarda katılımcıların birlikte oldukları, kendilerini ait hissettikleri biri ya da birleri vardır; dolayısıyla grubun bütününe ait olmak için daha az güdülmeleri doğaldır. Denek koşulunda yer alan bireyler ise deney ortamında kendilerini sadece grubun bütününe ait hissedebilirler.

Benlik değeri ortalamaları açısından bakıldığında, grup içerisinde psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak benlik değeri ortalamalarının doğrusal olarak farklılaştığı görülmekle beraber Bonferroni çoklu karşılaştırma sonuçları gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığını göstermektedir (bkz. Tablo 11.). Her ne kadar gruplar arasındaki fark anlamlı düzeyde olmasa da Şekil 9.’a bakıldığında grupların benlik değeri ortalamalarının beklenenin tam aksine bir örüntü sergilediği

görülmektedir. Özellikle sadece kendisinin psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı grupta yer alan katılımcıların benlik değeri ortalamalarının yüksek olması katılımcıların psikolojik dışlanmaya karşı verdikleri bir tepki olarak düşünülebilir. Keza gruptaki dışlanan birey sayısı arttıkça benlik değeri ortalamalarının düşmeye başladığı görülmektedir. Başkalarıyla beraber psikolojik dışlanmaya maruz kalanlar tek başına psikolojik dışlanmaya maruz kalanlar gibi benlik değerlerinin zedelenmediğini “kanıtlamaya” çalışmıyor olmaları bu düşüşün olası nedenlerinden biri olabilir. Bir başka açıklama da, psikolojik dışlanmaya maruz kalma ile başkalarının psikolojik dışlanmaya maruz kalıyor olmasına tanık olmanın birikimsel etkisi çerçevesinde yapılabilir. Psikolojik dışlanma alanyazınında yer alan bazı çalışmalar, bireylerin başkalarının maruz kaldığı psikolojik dışlanma sürecine tanık olmalarının da dört temel ihtiyacın tatmin düzeyinde düşmeye neden olan stres verici bir yaşantı olduğunu göstermektedir (Coyne, Nelson, Robinson ve Gundersen, 2011; Wessermann, Bagg ve Williams, 2009). Dolayısıyla, hedef sayısına bağlı olarak benlik değerinin düşmesi ve dolayısıyla benlik değerine yönelik tehdit düzeyinin artması katılımcıların hem kendilerinin dışlanmaya maruz kalmalarının hem de diğerlerinin dışlanmasına tanık olmalarının birikimli etkisi olabilir.

Grup içinde psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak algılanan kontrolün de doğrusal olarak farklılaştığı görülmektedir. Sadece katılımcının psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı grupta (denek koşulu) yer alan katılımcıların kontrol ihtiyacı ortalamalarının hem katılımcı ile beraber üç anlaşmalı katılımcının psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı gruptan (denek+3 koşulu) hem de kontrol grubundan düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda denek+1 ve denek+2 koşulunda yer alan katılımcıların da kontrol ihtiyacı ortalamaları denek+3 ve kontrol koşulundan düşüktür. Ancak denek+3 koşulu ile kontrol koşulundaki katılımcıların kontrol ihtiyacı ortalamaları birbirlerinden istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır. Bu sürecin diğer ihtiyaçlara yönelik ölçümler için de geçerli olduğu görülmektedir. Denek+3 koşulunda sadece tek bir anlaşmalı katılımcı gruptaki diğer bireyleri dışlamaktadır. “Dışlayan” kişinin

azınlık konumuna düştüğü bu durumun kontrol koşulundan farklılaşmaması makul görünmektedir.

Koşullar arasında anlamlı varoluş ortalamaları istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır. Psikolojik dışlanma karşısında anlamlı varoluş ihtiyacının tehdit edildiğini gösteren pek çok çalışma mevcuttur (Sommer, Williams, Ciarocco, & Baumeister, 2001; Van Beest & Williams, 2006; Williams, Cheung, & Choi, 2000; Zadro, Williams, & Richardson, 2004). Ancak bazı araştırmacılar “anlamlı varoluş”un beş dakikalık bir ölçümden ziyade daha temel ve genel olarak anlamlılığı temsil ettiğini düşünmektedir (Stillman ve ark., 2009). İhtiyaç Tehdidi Ölçeği’nde “Anlamlı Varoluş” alt boyutunda yer alan maddelere bakıldığında bireyin tüm yaşamına yaygınlaştırılmış bir anlamlı varoluşu temsil etmediği görülmektedir. Stillman ve arkadaşlarının (2009) ilgili araştırmada da ortaya koyduğu gibi anlamlı varoluş ihtiyacı daha genel bir “anlamlılığı” temsil eden bir ölçüme ihtiyaç duyuyor olabilir.

Gruptaki psikolojik dışlanmaya maruz kalan birey (hedef) sayısına bağlı olarak olumlu ile olumsuz duygular ve saldırganlık ile olumlu sosyal davranış düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan analiz sonuçları, koşullar arasında ne duygu ortalamaları açısından ne de saldırganlık ve olumlu sosyal davranış ortalamaları açısından farklılaşma görülmektedir. Deney 1 ve Deney 2 ile tutarlı olan bu bulgular saldırganlık ve olumlu sosyal davranış ölçümlerinin gözden geçirilmesi gerektiğini akla getirmektedir. Girişte de özetlendiği gibi, psikolojik dışlanmaya maruz kalmanın sonucunda saldırgan davranışlarda artış olduğunu ortaya koyan çalışmalar olduğu gibi olumlu sosyal davranışlarda artış olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Buckley, Winkel ve Leary, 2004; Gardner, Pickett ve Brewer, 2000; Warburton, Williams ve Cairns, 2006, Pickett, Gardner ve Knowles, 2004). Ancak psikolojik dışlanma ile reddetmenin farklı kültürel tepkilerle bağlantılı olduğu varsayımına dayanan bir grup araştırmacı toplulukçu kültürlerde psikolojik dışlanmaya maruz kalma ile reddedilme sonucunda ortaya konan tepkilerin bireyci kültürlerde ortaya konan tepkilerden farklılaştığını öne sürmektedir (Lee ve Shrum, 2012). Lee ve Shrum’un (2012) Koreli ve Amerikalı çalışanlarla yaptıkları deneylerin bulguları, toplulukçu

kültürde yetişmiş olan bireylerin psikolojik dışlanmanın olduğu koşulda reddedilmenin olduğu koşula kıyasla daha fazla yardım etme davranışı gösterdiklerine işaret etmektedir. Toplulukçu kültüre daha yakın olduğu bilinen (Hofstede, 2001) Türkiye’de yapılmış olan bu deneyler ilgili kültürel sonuçtan hareketle irdelenebilir. Türkiye’de de bireyler psikolojik dışlanmaya maruz kaldıklarında saldırganlıktan ziyade yardım etme davranışını ortaya koyuyor olabilir. Her ne kadar üç deneyde de “olumlu sosyal davranış” başlığı altında yardım etme davranışına yönelik ölçümler elde edilmiş de olsa katılımcıların okudukları öykülerin olumlu sosyal davranışı gölgeleyebileceği düşünülen ortak bir özelliği dikkat çekmektedir. Her iki öyküde de katılımcılar günlük hayatta karşılaşılması olası aksaklıklara örnek teşkil edecek olayları okumuşlar ve bu olaylar karşısında hem kendilerinin hem de olay kahramanının ortaya koymaları muhtemel tepkilerini belirtmişlerdir. Burada yer alan olaylar katılımcının “hakça” olarak değerlendirmedikleri yaşam olayları olabilir. Keza Chow, Tiedens ve Govan (2008) hakça olmayan bir şekilde psikolojik dışlanmaya maruz bırakılan katılımcıların psikolojik dışlanmaya hakça maruz bırakılan bireylere kıyasla daha fazla saldırganca davranış ortaya koyduklarını belirtmişlerdir. Her üç deneyde de yer alan öykülerde katılımcılar hakça olmayan bir durumu okumuş, dolayısıyla ilgili senaryolardan elde edilmesi beklenen olumlu sosyal davranış ölçümü gölgelenmiş olabilir. Dolayısıyla bireylerden “psikolojik dışlanma artı günlük hayatta karşılaşılan hakça olmayan olaylar” bağlamında ölçüm alınmış olabilir.

Araştırmanın amaçlarından biri olan anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerden etkilenmediği görüşünün doğrulanma ya da yanlışlanması açısından değerlendirildiğinde, bu deneyden elde edilen bulguların, birinci deneyin bulguları gibi, kesin bir yargıya varmaya olanak tanıyacak nitelikte olmadığını söylemek mümkündür. Anlık tepkiler arasında yer aldığı belirtilen duygusal tepkiler açısından ne dışlanma koşullarının kendi aralarında ne de dışlanmanın olmadığı koşul ile değişik dışlanma koşulları arasında herhangi bir fark gözlenmiştir. İhtiyaç tehdidi düzeyi açısından bakıldığında ise dışlayan kişi sayısı ile ihtiyaç tehdidi düzeyi arasında birinci

deneiden elde edilen bulgulara benzer bulgular elde edilmiştir. Dolayısıyla, bu deneiden elde edilen sonuçlara dayanarak söz konusu görüşün doğrulandığı ya da yanlışlandığı konusunda bir görüş bildirmek mümkün değildir.

BÖLÜM V

GENEL TARTIŞMA

Bu araştırmanın genel amacı, insanoğlu için yıkıcı sonuçları ortaya koyduğu bilinen psikolojik dışlanma sürecinin sosyal etki kuramının temel önermeleri çerçevesinde incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda yürütülen deneylerde arka planda da dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bir durumsal değişken olan dışlayan ve kabul eden üye sayısı tarafından etkilenip etkilenmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu genel amaca bağlı olarak, her birinde grubun başka bir yapısal özelliğinin değiştiği üç deney yürütülmüştür. İlk deneyde, sosyal etki kuramının etki kaynağının sayısına yönelik ortaya koyduğu önerme ve DeWall ve arkadaşlarının (2010) çalışması göz önüne alınarak, gruptaki dışlayan/kabul eden birey oranı değişimlenmiş, katılımcıların duygusal tepkileri ve ihtiyaç tehdidi düzeyleri ile saldırgan ve olumlu sosyal davranışlarında bu değişimlemeye bağlı farklılaşmaların olup olmadığı incelenmiştir. İkinci deneyde dışlayan grubun büyüklüğünün değişimlenmesi sonucunda sözü edilen tepki ve davranışlarda bir farklılaşmanın ortaya çıkıp çıkmadığı araştırılmıştır. Burada temel amaç, grup büyüklüğüne ilişkin olarak psikolojik dışlanmanın yıkıcı etkilerinin en üst düzeye ulaştığı optimal bir büyüklüğünün olup olmadığının belirlenmesidir. Üçüncü deneyde, sosyal etki kuramının hedef sayısına ilişkin önermesinden hareketle grupta katılımcıyla birlikte dışlanmaya hedef olan üye sayısı değişimlenmiş ve bu değişimlemenin duygusal tepki ve ihtiyaç tehdidi düzeyleri ile saldırgan ve olumlu sosyal davranışlarda farklılaşmaya yol açıp açmadığına bakılmıştır.

Deneylerin bulguları her deney için ayrı ayrı kendi içinde tartışılmıştır. Bu bölümde, her üç deney birarada ele alınacak ve her üç deneyin bulguları birarada tartışılacaktır. Bu tartışmalar hem psikolojik dışlanma alanyazını hem

de sosyal etki kuramının önermeleri temelinde yürütülecektir. Ayrıca, araştırmanın psikolojik dışlanma alanyazınına sağladığı düşünülen katkılar ve psikolojik dışlanma alanyazını kapsamında gerçekleştirilecek gelecek araştırmalar için öneriler de bu kısımda yer alacaktır.

5.1. SOSYAL ETKİ KURAMI VE İLGİLİ ALANYAZIN BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA KARŞISINDA TEHDİT EDİLEN İHTİYAÇLAR

Daha önce belirtildiği gibi, Williams (2001, 2007a) Psikolojik Dışlanma Modeli'nde psikolojik dışlanmaya maruz kalmanın sonucunda dört temel ihtiyacın tehdit edildiğini varsaymaktadır. Alanyazında yer alan pek çok araştırma bu varsayımı desteklemektedir (Bastian ve Haslam, 2010; Bernstein ve ark., 2010; Jones, Carter-Sowell ve Kelly, 2011; Sebastian, Viding, Williams ve Blakemore, 2010; Smith ve Williams, 2004; Stillman, Baumeister, Lambert, Crescioni, DeWall ve Fincham, 2009; Williams ve ark., 2002; Williams, Cheung ve Choi, 2000; Zadro, Williams ve Richardson, 2004; Zadro, Boland ve Richardson, 2006). Her üç deneyde de sosyal etki kuramı bağlamında psikolojik dışlanma karşısında tehdit edildiği söylenen ihtiyaçlarda bir değişiklik olup olmadığına bakılmıştır. Aşağıda dört temel ihtiyaç ile ilgili olarak her üç deneyde elde edilen bulgular ayrı ayrı irdelenecektir.

Her üç deneyin bulgularına birlikte bakıldığında, ait olma ihtiyacı ortalamalarının her üç deneyde de bağımsız değişken değişimlemesine bağlı olarak doğrusal bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Deney 1'de katılımcıyı dışlayan kişi sayısı arttıkça ait olma ihtiyacının tatmin düzeyinin azaldığı görülmüştür. Benzer şekilde, Deney 3'te de katılımcıyla birlikte dışlanan üye sayısı arttıkça ait olma ihtiyacına yönelik tehdit algısının azaldığı bulunmuştur. Her ne kadar denek+2 koşulunda katılımcıların ait olma ihtiyacı ortalamalarının genel eğilimin aksine düşük olduğu görülse de, bu durumun söz konusu koşulda dışlanma değişimlemesinin süreç gereği daha çarpıcı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu iki deneyden elde edilen bulguların hem sosyal

etki kuramı, hem psikolojik dışlama modelinin ihtiyaç tehdidine ilişkin öngörülerini hem de dışlanmanın temel ihtiyaçlara yönelik bir tehdit oluşturduğunu gösteren çok sayıda araştırma ile tutarlık gösterdiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan, ait olma ihtiyacına yönelik tehdit algısının üye sayısına bağlı olarak doğrusal biçimde artacağını ya da azalacağını göstermeleri açısından, bu bulgular aynı zamanda anlık tepkilerin her türlü değişkenden bağımsız olduğu yolundaki görüşün doğru olmayabileceğine de işaret etmektedir. Ancak, tüm dışlanma koşullarının ortalamaları arasındaki farkların anlamlı olmaması nedeniyle bu konuda kesin bir yargıya varılmasının uygun olmayacağı düşünülmektedir.

Deney 2'nin sonuçları ise, bireyi dışlayan kişilerden oluşan grubun büyüklüğünün artmasına bağlı olarak ait olma ihtiyacının tatmin düzeyinin de arttığı yönündedir. Beklentilerin aksi yönde olan bu durumun grubun büyümesi ancak oturum süresinin aynı kalması nedeniyle, kalabalık gruplarda katılımcıların kendilerine soru sorulmamasını ve kendileriyle göz teması kurulmamasını dışlanma olarak yorumlamaktan çok üye sayısının çokluğu nedeniyle kendilerine fazla soru yöneltilmediği şeklinde yorumlamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anlamlı varoluş ihtiyacı ile ilgili olarak üç deneyden üç farklı duruma işaret eden bulgular elde edilmiştir. Dolayısıyla, üç deneyin bulgularını birlikte değerlendirerek ortak bir sonuca varmak mümkün değildir. Dışlayan kişi sayısının değiştiği ilk deneyde dışlayan kişi sayısındaki artışa paralel olarak anlamlı varoluş ihtiyacına yönelik tehdit algısında da bir artma gözlenmiştir. Ancak, ortalamalar arası karşılaştırmalar sadece 4 dışlayan/0 kabul koşulundaki bireylerin anlamlı varoluş ihtiyaçlarının ortalamasının diğer tüm koşulların ortalamalarından anlamlı düzeyde farklı olduğunu göstermiştir. Bu bulgu sosyal etki kuramının ilk iki önermesini destekler niteliktedir. Dışlayan kaynak sayısına bağlı olarak dışlanmanın anlamlı varoluş ihtiyacı üzerindeki etkisinin de doğrusal bir biçimde artması kuramın ilk önermesini, doğrusal artışa rağmen değişik dışlayan/kabul koşulları arasındaki farkların anlamlı olmaması

ise ikinci önermeyi destekler yöndedir. Hatırlanacağı gibi kuramın ikinci önermesi etki kaynağının sayısı arttıkça bu kaynağa eklenen yeni kaynakların toplam etkiye yapacağı katkının azalacağını öngörmektedir. Grubun tümü tarafından dışlanan katılımcıların diğer dışlanma koşullarından daha fazla anlamlı varoluş ihtiyacı tehdidi yaşadıklarını ancak diğer dışlanma koşullarının kendi aralarında farklılaşmadıklarını gösteren bulgu, aynı zamanda bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerin dışlanmanın yol açtığı anlık tepkiler üzerinde bir etkisinin bulunmadığı görüşünü de desteklemektedir. Öte yandan bu bulgu DeWall ve arkadaşlarının (2010) bulgularıyla da paralellik göstermektedir. DeWall ve arkadaşları (2010) da gerçekleştirdikleri çalışmanın bulguları bir kişinin bile katılımcıyı kabul etmesinin olumlu duygu durumda artmaya sebep olduğunu göstermektedir. Bu deneyde de bir kişinin bile kabul edici olduğu koşuldaki katılımcılar herkesin psikolojik dışlanma uyguladığı koşuldaki katılımcılardan daha yüksek anlamlı varoluş ortalamalarına sahiptir. Dolayısıyla, psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişiyi bir kişinin bile kabul ediyor olmasının kişi açısından önemli olumlu sonuçları olduğu söylenebilir.

İkinci deneyden elde edilen bulgular birinci deneyin bulgularıyla çelişmenin yanı sıra hem sosyal etki kuramının ilk iki önermesi hem de psikolojik dışlanma modelinin öngörülerıyla çelişmektedir. Psikolojik dışlanmanın etkilerinin en üst düzeyde gerçekleşmesine yol açan optimal grup büyüklüğünü bulmayı amaçlayan bu deneyin sonuçları katılımcıyı dışlayan grubun büyüklüğü arttıkça rapor edilen anlamlı varoluş ortalamalarının da arttığını göstermiştir. Bu bulgu sosyal etki kuramının “kaynak sayısı arttıkça ortaya çıkan etkinin büyüklüğü de artacaktır” şeklinde özetlenebilecek ilk önermesinin tam aksi yöndedir. Diğer yandan, grubun büyüklüğü arttıkça dışlanmanın anlamlı varoluş ihtiyacı üzerinde yapacağı etkinin azalması, bir bakıma dışlanmanın bu ihtiyaç üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı anlamına da gelmektedir; bu da psikolojik dışlama modelinin dışlanmanın söz konusu ihtiyaca yönelik bir tehdit oluşturacağı şeklindeki öngörüsü ile de uyumsuzdur. Birçok açıdan beklenmedik yönde olan bu bulgunun herhangi bir kuram, model ya da görgül araştırma bulgusuna dayalı mantıklı bir açıklamasını yapmak mümkün gibi

görünmemektedir. Akla gelebilecek en uygun açıklama, bu deneyden elde edilen ait olma ihtiyacına ilişkin bulgular tartışılırken de belirtildiği gibi, grup büyüdükçe üyelerin dışlanma durumunu fark etmelerinin güçleşmesi ve kendilerine soru sorulmamasını grubun büyüklüğüne yüklemeleridir.

Katılımcı ile birlikte psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi (hedef) sayısının değiştiği deney 3'de ise, psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi sayısının anlamlı varoluş ortalamaları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Dışlanan kişi sayısına bağlı olarak anlamlı varoluş ihtiyacına yönelik tehdit algısında doğrusal bir artışın olmaması bir bakıma dışlanmanın bu ihtiyaca yönelik bir tehdit oluşturmadığı anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu bulgunun dışlanmanın dört temel ihtiyaca yönelik tehdit oluşturduğunu gösteren araştırmalardan çok aksini gösteren araştırmaları desteklediğini söylemek mümkündür. Öte yandan bu bulgu, gerek sosyal etki kuramının üçüncü önermesini gerekse psikolojik dışlama kuramının ihtiyaç tehdidi konusundaki öngörüsünü doğrulamamaktadır. Bu bağlamda dikkat çeken bir bulgu, kendileriyle birlikte dışlanan kişi ya da kişilerin bulunmasının katılımcıların ait olma ihtiyaçlarına yönelik tehdidin azalmasına yol açarken bu durumun anlamlı varoluş ihtiyacı için geçerli olmamasıdır. Kendileriyle birlikte dışlanan kişilerin bulunduğu durumlarda katılımcıların ait olma ihtiyaçlarına yönelik tehdidi kendilerinin bu kişilerden oluşan bir grubun üyesi olduğunu düşünerek azaltmaları mümkündür. Anlamlı varoluş ihtiyacı söz konusu olduğunda ise, başkalarının da dışlanmasının bireyin varlığına anlam yüklemesine yardımcı olacak bir işlevinin bulunma olasılığı düşük gibi görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında birlikte dışlanılan kişilerin bulunmasının ait olma ihtiyacına yönelik tehdidi azaltırken, anlamlı varoluş ihtiyacı açısından fark yaratmaması anlaşılabilir bir bulgu gibi görünmektedir.

Anlamlı varoluş ihtiyacına ilişkin bulgularda olduğu gibi, benlik değeri ihtiyacına ilişkin olarak üç deneyden elde edilen bulgular arasında da bir tutarlılığın olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, benlik değerine ilişkin olarak üç deneyden elde edilen bulguları da birlikte değerlendirerek genel bir sonuca varmak

mümkün gibi görünmemektedir. İlk deneyden elde edilen bulgular sosyal etki kuramı, alanyazında rapor edilen birçok araştırma bulgusu ve psikolojik dışlanma modelinin öngörleriyle tutarlı gibi görünmektedir. Eğilim analizinin sonuçları benlik değerine yönelik tehdit algısında dışlayan kişi sayısındaki artışa bağlı olarak doğrusal bir artmanın olduğunu göstermiştir. Sadece tüm üyelerin dışladığı ve tüm üyelerin kabul ettiği koşullar arasındaki farkın anlamlı olması sosyal etki kuramının ilk önermesiyle uyuşmuyor gibi görünse de, dışlayan kişi sayısına bağlı olarak benlik değeri tehdidi ortalamaların doğrusal bir artış göstermesi bu önermenin doğrulanması için yeterlidir. Diğer yandan, sadece tüm üyelerin dışladığı ve tüm üyelerin kabul ettiği koşullar arasındaki farkın anlamlı olması, aynı zamanda dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenden etkilenmediği görüşünü destekler niteliktedir. Tüm üyelerin dışladığı ve tüm üyelerin kabul ettiği koşullar arasındaki farkın anlamlı olması ise, psikolojik dışlanma modelinin ihtiyaç tehdidi ile ilgili öngörüsüyle de uyuşmaktadır.

Deney 2'nin sonuçları ise psikolojik dışlanma uygulayan grubun büyüklüğünün benlik değeri ölçümleri üzerinde bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Bu deneyde dışlanmanın olmadığı bir koşulun mevcut olmaması dışlanmanın benlik değeri üzerinde bir etkisinin olmadığını söylemesine izin vermemekle birlikte, değişik büyüklükteki gruplar tarafından gerçekleştirilen dışlanmaların benlik değeri üzerindeki etkileri arasında hiçbir farkın bulunmamasından hareketle bu deneyin sonuçlarının dışlanmanın benlik değeri üzerinde etkisinin olmadığına işaret ettiği öne sürülebilir. Bu açıdan bakıldığında bu bulgunun bazı araştırma bulgularıyla tutarlı, ancak psikolojik dışlama modeliyle tutarsız olduğu söylenebilir.

Hedef sayısının değişimlenmesine bağlı olarak benlik değeri ortalamalarında bir farklılık olup olmadığının incelendiği deney 3'ün sonuçlarına bakıldığında birlikte dışlandıkları üye sayısı arttıkça katılımcıların benlik değerlerine yönelik tehdit algılarının da arttığı görülmektedir. Beklentilerin aksi yönde olan bu bulgu sosyal etki kuramının üçüncü önermesini de desteklememektedir. Ayrıca, aynı

deneyde birlikte dışlanan kişilerin bulunmasının ait olma ihtiyacına yönelik tehdit düzeyinin düşmesine yol açtığını gösteren bulgular elde edilirken, benlik değeri söz konusu olduğunda tam aksi yönde bulgular elde edilmesi dikkat çekicidir. Birlikte dışlanan kişilerin bulunmasının ait olma ihtiyacına yönelik tehdit düzeyini düşürmesinin olası bir açıklaması yukarıda yapılmıştı. Benlik değerine yönelik tehdidi arttırmasının olası bir açıklaması başkalarının dışlanmasına tanık olmanın bireylerin temel ihtiyaçların tatmin düzeylerini azalttığını gösteren bulgular çerçevesinde yapılabilir. Başkalarının dışlanmasına tanık olmanın da temel ihtiyaçları tehdit edebileceği dikkate alınarak, kendilerinin dışlanmaya hedef olmalarının yanı sıra, başkalarının dışlanmasına tanık olmalarının katılımcıların benlik değerlerinin düşmelerine yol açtığı söylenebilir.

Kontrol ihtiyacına ilişkin her üç deneyden elde edilen bulgular irdelendiğinde, deney 1 ile deney 3'ün bulgularının hem birbirleriyle hem de beklentilerle tutarlı olduğu görülmektedir. Deney 1'de grup içerisinde bireyi dışlayan kişi sayısının artması ile kontrol ihtiyacına yönelik tehdit algısının da doğrusal olarak azaldığı, Deney 3 de ise birey ile birlikte dışlanan kişi sayısı arttıkça kontrol ihtiyacına yönelik tehdit algısının da doğrusal olarak arttığı görülmektedir. İlk deneyde dışlayan kişinin, üçüncü deneyde ise birlikte dışlanan kişinin artmasının kontrol ihtiyacında paralel farklılıklara yol açması sosyal etki kuramının birinci ve üçüncü önermelerini doğrular yöndedir. Bunun yanı sıra üçüncü deneyde birlikte dışlanan kişi sayısına bağlı olarak algılanan kontrolün doğrusal olarak artmasına ek olarak, koşullar arasında da bu artış doğrultusunda anlamlı farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Algılanan kontrolün doğrusal olarak artmasının yanı sıra, koşullar arasında da bu artış doğrultusunda anlamlı farklılıklar bulunması psikolojik dışlanmanın yol açtığı anlık tepkilerin bireysel, durumsal ve ortamsal değişkenlerden etkilenmediği savının sorgulanmasına yol açacak niteliktedir.

Deney 2'nin sonuçlarına bakıldığında ise, psikolojik dışlanma uygulayan grubun büyüklüğünün farklılaşmasının katılımcıların algılanan kontrolleri üzerinde bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir. Deneyin doğası düşünüldüğünde bu

sonucun makul olduğu düşünölmektedir. Tablo 10.'a tekrar dönöldüğünde tüm koşulların algılanan kontrol ortalamalarını düşük ve birbirine yakın olduğu görölmektedir. Katılımcıların sohbet aşamasında psikolojik dışlanmaya maruz bırakılması yani sadece ilk soruyu sorup daha sonra katılımcıya soru sorulmaması katılımcıların süreci kontrol edemediklerini algılamalarına yol açabileceği için, tüm koşullarda birbirlerine yakın kontrol algısı değeri belirtmiş olabilirler.

Tehdit edilen ihtiyaçlar bağlamında her üç deneyde kullanılan değişimlemelerin çeşitli farklılıklara yol açtığı görölmektedir. Tehdit edilen ihtiyaçlara yönelik bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, dışlayan kişi sayısının (deney 1) ve psikolojik dışlanmaya maruz kalan kişi sayısının (deney 3) değişimlenmesinin grubun büyüklüğünün değişimlenmesine kıyasla tehdit edilen ihtiyaçlar üzerinde daha anlamlı farklılıklara sebep olduğu söylenebilir. Bu da sosyal etki kuramının sosyal etkide hem hedef sayısının hem de etki kaynağının sayısının rol oynadığına yönelik temel öngörüsünü destekler niteliktedir.

5.2. SOSYAL ETKİ KURAMI BAĞLAMINDA PSİKOLOJİK DIŞLANMA KARŞISINDA GÖSTERİLEN OLUMLU VE OLUMSUZ DUYGULAR

Araştırma çerçevesinde yürütölen deneylerde dışlanmanın olumlu ve olumsuz duygusal tepkiler üzerindeki herhangi bir anlamlı etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Dışlanmanın kendisinin bir etkisi olmadığı gibi değişik dışlanma koşullarının ortalamaları arasında da anlamlı herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Dışlanmanın olumlu duygu durumunda bir azalmaya ve olumsuz duygu durumunda bir artmaya yol açtığını gösteren araştırmaların (Ciarocco, Sommer ve Baumeister, 2001; DeWall, Gilman, Sharif, Carboni ve Rice, 2012; Gonsalkorale ve Williams, 2007 Smith ve Williams, 2004; Williams, Cheung ve Choi, 2001) yanı sıra böyle bir etkinin gözlenmediği araştırmalar da vardır (Chen, DeWall, Poon ve Chen, 2012; DeWall ve Baumeister, 2006; Krill, Platek ve Wathne, 2008; Maner ve ark., 2007). Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilen bulguların

dışlanmanın duygusal tepkiler üzerinde etkili olmadığını gösteren araştırmaların bulgularıyla tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi, üç deneyde de katılımcıların özellikle öfkelendikleri ve üzüldükleri gözlemlenmiştir. Mekanik veri kaybı olarak kaydedilen bir oturumda katılımcının tansiyonunun çıkması sonucu deney sonlandırılmıştır. Ancak katılımcıların bu tepkilerinin kişisel beyana dayalı yazılı ölçümlere yansımadağı görülmektedir. Bunun olası nedenlerinden biri katılımcıların özellikle olumsuz duygularını belirtmenin uygun olmadığını düşünmeleridir. Bir diğer olası neden ise duygu ölçümlerinin ikinci oturumda öyküler okunduktan sonra alınmış olması nedeniyle aradan geçen zamanın duygusal tepkilerin şiddetinin azalmış olması olabilir. Diğer yandan, katılımcıların öyküleri okumayı ve bu öykülerle bağlantılı duygu ölçeklerini doldurmayı “başka bir deneyci”nin tezine yardım amaçlı olarak yaptıklarını düşünmektedir. Yardım etmenin olumlu duygu durumlarda artmaya olumsuz duygu durumunda bir azalmaya yol açtığı bilinmektedir (Carlson, Charlin ve Miller, 1988). Buna bağlı olarak, yardım etmenin yarattığı olumlu duyguların dışlanmanın yol açması beklenen olumsuz duygu durumu azaltması ve olumlu duygu durumu yükseltmesini dengeleyerek duygusal açıdan nötr bir durum yaratmış olması mümkündür.

5.3. SOSYAL ETKİ KURAMI BAğLAMINDA PSİKOLOJİK DIşLANMA KARşISINDA SALDIRGANLIK VE OLUMLU SOSYAL DAVRANIşLAR

Alanyazında psikolojik dışlanmaya maruz kalan bireylerin olumlu sosyal davranışlarında artma olduğunu gösteren araştırmalar (Gardner, Pickett ve Brewer, 2000; Pickett, Gardner ve Knowles, 2004; Williams, Cheung ve Choi, 2000; Williams ve Sommer, 1997) olduğu gibi bireyin saldırganlık düzeyinin arttığını gösteren araştırmalar da mevcuttur (DeWall et al., 2010; Buckley, Winkel ve Leary, 2004; DeWall, Twenge, Gitter ve Baumeister, 2009; Kirkpatrick, Waugh, Valencia ve Webster, 2002; Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke, 2001; Warburton, Williams ve Cairns, 2006). Bu araştırma kapsamında yürütölen deneylerde dışlanma ile saldırgan ya da olumlu sosyal davranışlar

arasında bir bağlantı olduğuna işaret eden herhangi bir bulgu elde edilmemiştir. Dolayısıyla, saldırgan ve olumlu sosyal davranışlarla ilgili bulgular ne dışlanmanın saldırgan davranışlarda bir artmaya yol açtığını gösteren araştırmaların bulgularıyla ne de olumlu sosyal davranışlarda bir artmaya yol açtığını gösteren araştırmaların bulgularıyla tutarlıdır. Ancak her üç deneyde de gerek deneycinin gözlemleri gerek anlaşmalı katılımcıların geri bildirimleri gerekse katılımcılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen izlenimler özellikle gruptaki tüm katılımcıların psikolojik dışlanma uyguladığı (4D/0K koşulu: deney 1), sadece kendilerinin psikolojik dışlanmaya maruz kaldıkları (denek koşulu: deney 3) ve kendileri dışında iki anlaşmalı katılımcının daha psikolojik dışlanmaya maruz kaldığı (denek+2 koşulu: deney 3) koşullarda katılımcıların 5 dakikalık sohbet aşamasında anlaşmalı katılımcıların sözünü kesme veya deneyden sonra ölçeği fırlatıp çıkma gibi saldırganca davranışları ortaya koyduğu yönündedir. Ancak bu davranışların ölçümlere yansımadağı görülmektedir. Duygusal tepkilerin ölçümlere yansımamasının olası nedenlerine ilişkin açıklamalar saldırgan davranışlar için de geçerlidir.

Öte yandan duygusal tepkiler ve saldırgan davranışlara ilişkin bulgularımız dışlanmayı sosyal etki kuramı bağlamında inceleyen ve alanyazında rastlanan tek araştırma olan DeWall ve arkadaşlarının (2010) bulgularıyla da tutarlı değildir. DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırmalarının sonuçları grup içerisinde bir kişinin bile katılımcıyı kabul etmeye başlamasının ardından örtük saldırganlığın ve olumsuz duygu durumun azaldığı yönündedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, ilgili araştırmada sosyal reddetme Sanal Top Oyunu ile değişimlenirken bu araştırmada Tanışma Paradigması ile katılımcılar psikolojik dışlanmaya maruz bırakılmışlardır. Dolayısıyla De Wall ve arkadaşlarının elde ettikleri araştırma sonuçlarının bu çalışmada desteklenmiyor olmasının sebebi yöntemsel olabilir. Ayrıca DeWall ve arkadaşlarının (2010) araştırmalarında saldırganlığın acı sos hazırlama olarak işevuruklaştırılmasına karşın bu araştırmada saldırganlık katılımcıların okudukları senaryolar üzerinden ölçülmektedir. Bu araştırmanın psikolojik gerçekliğinin DeWall ve

arkadaşlarının çalışmasına kıyasla daha düşük olduğu dolayısıyla saldırganlığı birebir olarak ölçmediği söylenebilir.

5.4. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI

Bu araştırma, sosyal etki kuramının önermeleri bağlamında psikolojik dışlanma olgusunun incelenmesi ve ilgili önermelerin psikolojik dışlanma yaşantılarının sonuç değişkenlerini değiştirip değiştirmediğinin belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, psikolojik dışlanmanın etkileri, dışlayan ve kabul eden kişi sayıları sistematik bir şekilde değişimlenerek incelenmiştir. İzleyebildiğimiz kadarıyla, dışlayan ve kabul eden kişi sayılarının dışlanma üzerindeki etkilerinin birlikte ele alındığı herhangi bir araştırma bulunmamaktadır; kabul eden sayısı açısından dışlanma olgusuna yaklaşan tek araştırma vardır. Bu açıdan bakıldığında, elde edilen bulgular kesin bir yargıya varmaya olanak tanıyacak ölçüde tutarlı olmasa da araştırmanın alanyazına önemli bir katkısının bulunduğu ve dışlanmayı dışlanan ve kabul eden kişiler bağlamında ele alacak araştırmalara öncülük ettiği söylenebilir. Diğer yandan, psikolojik dışlanma olgusunun son dönemlerde sıkça çalışılmaya başlanmış olmasına karşın bu olguyla ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmaların sınırlı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın en azından Türkiye’de yapılacak olan diğer psikolojik dışlanma çalışmalarına yol gösterici olacağı söylenebilir.

Sosyal etki kuramının önermelerinin reklam sektörü, karar verme süreci, uyma davranışı gibi pek çok farklı alanda sınındığı bilinmektedir (Crandall, 1988; Harkins, Latané ve Williams, 1980; Fishbein ve ark., 1993; Jackson ve Latané, 1981; Latané, Williams ve Harkins, 1979, Wolf ve Latané, 1983). Her ne kadar De Wall ve arkadaşlarının (2010) araştırmasında sosyal etki kuramının önermelerinden biri sınınmış da olsa bu araştırma hem önermelerin bir bütün halinde ele alınmasını sağladığı için, hem de kuramın önermelerini sosyal

reddetme/sosyal dışlanma yerine psikolojik dışlanma değişimlemesine oturttuğu için önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Giriş kısmında da özetlendiği gibi, psikolojik dışlanma çalışmalarında kullanılan birden fazla paradigma söz konusudur. Gitgide yeni paradigmlar bu listeye eklense de ülkemizde gerçekleştirilen psikolojik dışlanma çalışmalarında tanışma paradigması'nın kullanılmadığı görülmektedir. Bu araştırma, bilindiği kadarıyla, Türkiye'de tanışma paradigması benzeri bir değişimleme ile yapılan ilk çalışmadır. Ayrıca bu çalışmada kullanılan paradigmda psikolojik dışlanmanın kavramsallaştırmasına bağlı olarak değişiklikler yapılmış ve Williams'ın (2001) psikolojik dışlanma kavramını birebir yansıttığı düşünülmüştür. Şöyle ki, tanışma paradigması ile yapılan pek çok çalışma katılımcıların birbirleri ile standart bir süre sohbet etmelerini ve daha sonra katılımcıya gruptaki diğer kişilerin onun hakkındaki görüşleriyle ilgili geri bildirim vererek onu dışlamayı içermektedir (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007; Nezlek ve ark., 1997; Twenge, Baumeister, Tice & Stucke, 2001). Her ne kadar buradaki değişimlemenin psikolojik dışlanmayı karşıladığını düşünen araştırmacılar olsa da burada kullanılan değişimleme bir sosyal reddetme değişimlemesidir, psikolojik dışlanma değil. Dolayısıyla, bu çalışmada tanışma paradigması psikolojik dışlanma kavramıyla birebir örtüşecek şekilde düzenlenmiştir. Katılımcılardan alınan geri bildirimlere bakıldığında psikolojik dışlanma değişimlemesinin oldukça başarılı olduğu görülmektedir.

5.5. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI

Bu çalışmada hem sosyal etki kuramı hem de psikolojik dışlanma çalışmaları açısından önemli katkı sağlayabileceği düşünülen bulgular mevcuttur. Araştırmanın sahip olduğu bazı kısıtlılıklar söz konusudur.

Her üç deneyde de araştırmacı tarafından eğitilen toplam 45 (deney 1 ve deney 2'de 24 anlaşmalı katılımcı; deney 3 'de ise 21 anlaşmalı katılımcı) anlaşmalı

katılımcı görev almıştır. Bu anlaşmalı katılımcılar lisans eğitimlerinin bir parçası olan “Deneysel Sosyal Psikoloji” dersi kapsamında bu doktora tezinde görev almışlardır. İlk iki deneyde kullanılan anlaşmalı katılımcı grubunun aynı olmasına rağmen öğrencilerin mezun olması sonucu üçüncü deney yeni bir anlaşmalı katılımcı grubu ile yürütülmüştür. Her ne kadar iki anlaşmalı katılımcı grubuna da aynı eğitim verilmiş ve birinci anlaşmalı katılımcı grubu ikinci anlaşmalı katılımcı grubunun eğitiminde yardımcı olmuş da olsa anlaşmalı katılımcıların deneye getirdikleri bireysel özelliklerin üçüncü deneyde farklılaşması araştırmının kısıtlılıklarından biri olarak göz önünde bulundurulabilir.

Yukarıda da özetlendiği gibi, üç deneyde de duygu ve saldırganlık ile olumlu sosyal davranış ölçümleri açısından koşullar arasında bir farka rastlanmamıştır. Bu durumun deneyde kullanılan ölçümlerden kaynaklandığı, ölçümlerin katılımcılarda gerek anlaşmalı katılımcılar gerekse deneyci tarafından gözlemlenen davranışları ölçmede yetersiz olduğu söylenebilir.

5.6. GELECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER

Psikolojik dışlanma kavramına yönelik çalışmaların son yıllarda sıklığı bilinmektedir. Bu bölümde gerek psikolojik dışlanma kavramına yönelik ileride yapılacak araştırmalara gerekse sosyal etki kuramının temel önermeleriyle ilgili ileride yapılacak araştırmalara yarar sağlayabileceği düşünülen öneriler sunulacaktır.

“Araştırmanın kısıtlılıkları” başlığında da belirtildiği gibi bu çalışmada gerek duygu gerekse saldırganlık ve olumlu sosyal davranış ölçümlerin gözlemlenen süreçleri ölçmede başarılı olamadığı fark edilmiştir. Alanyazında yer alan pek çok çalışmaya paralel bir şekilde, sosyal etki kuramının psikolojik dışlanma bağlamında sınınanacağı başka çalışmalarda gerek duygusal gerekse

davranışsal ölçümlerin psikolojik gerçekliği yüksek ölçümler olmasının daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Deney 2'nin bulguları hatırlanacak olursa, araştırmacının beklediği şekilde grubun büyüklüğünün katılımcının üzerinde en fazla yıkıcı etkiye sahip olduğu koşulun belirlenmesinde zorluk çekildiği görülmektedir. Bu deneyde iki anlaşmalı katılımcının bulunduğu üç kişilik grup değişimlemenin katılımcı tarafından fark edileceği düşünülerek araştırmaya konmamıştır. Ancak Asch'in (1951) çalışmalarından da hatırlanacağı gibi üç kişilik grup, grubun optimal büyüklüğünü oluşturuyor olabilir. Bu sebeple dört ve daha fazlasıyla yürütülen bu çalışmada optimal grubun bulunması söz konusu olmayabilir. Dolayısıyla, psikolojik olarak dışlanan bireylerin tepkilerinin grubun büyüklüğüne bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılacağı bir başka çalışmada 3 kişilik grubun da araştırma desenine eklenmesi gerekmektedir.

Tanışma Paradigması'nın psikolojik dışlanma çalışmalarına uyarlanması sırasında yapılan pilot çalışmada cinsiyetin sabitlenmediği karma gruplar kullanılmış, ancak katılımcının psikolojik dışlanma sürecini cinsiyete yüklediği görülmüştür. Bu sebeple her üç çalışmada da gruplar hemcins bireylerden oluşturulmuştur. Ancak ileride gerçekleştirilecek psikolojik dışlanma çalışmalarında hem hedefin hem de kaynağın cinsiyetinin değiştiği çalışmaların yapılmasının alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma her ne kadar sosyal etki kuramının önermelerini test etme amacına sahip de olsa bu çalışmalarda kaynağın gücünün ve yakınlığının değişimlenmediği görülmektedir. İleride gerçekleştirilecek olan psikolojik dışlanma çalışmalarının hem kaynağın yakınlığını (örn. katılımcının arkadaşı tarafından psikolojik dışlanmaya maruz bırakılması) hem de kaynağın gücünü (örn. kaynağın statüsü) değişimleyerek psikolojik dışlanma sonucunda ortaya çıkan tepkilerde koşullar arasında bir farklılaşmanın olup olmadığına bakmaları yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abrams, D., Weick, M., Thomas, D., Colbe, H., & Franklin, K.M. (2011). On-line ostracism affects children differently from adolescents and adults. *British Journal of Developmental Psychology*, 29, 110-123.
- Alvares, G.A., Hickie, I.B., & Guastella, A.J. (2010). Acute effects of intranasal oxytocin on subjective and behavioral responses to social rejection. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 18 (4), 316-321.
- Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgment. İçinde H. Guetzkow (Ed.) *Groups, leadership and men*. Pittsburgh, PA: Carnegie Press.
- Aydın, O., & Şahin, D.N. (2011). Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalmanın Bilişsel, Duygusal ve Davranışsal Sonuçları. TÜBİTAK Projesi, No: 109K904.
- Aydın, O., & Şahin, D.N., Abayhan, Y., Ceylan, S., Kaya, A.G., & Yavuz, H. (2010). Sosyal Psikoloji Laboratuvarının Kurulması ve “Yüksek ve Düşük Ait Olma İhtiyacının Psikolojik Dışlama Karşısında Gösterilen Tepkiler Üzerindeki Etkileri” Başlıklı Bir Deney Önerisi. BAB Projesi, No: 08A701003 (2516).
- Ayduk, Ö., Downey, G., & Kim, M. (2001). Rejection sensitivity and depressive symptoms in women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 868-877.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Towards unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.

- Bastian, B., & Haslam, N. (2010). Excluded from humanity: The dehumanizing effects of social ostracism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 107-113.
- Baumeister, R.F., Brewer, L.E., Tice, D.M., & Twenge, J.M. (2007). Thwarting the need to belong: Understanding the interpersonal and inner effects of social exclusion. *Social and Personality Psychology Compass*, 1, 506-520.
- Baumeister, R.F., & DeWall, C.N. (2005). The inner dimension of social exclusion: Intelligent thought and self-regulation among rejected persons. K.D. Williams, J.P. Forgas ve W.V. Hippel (Eds). *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying içinde* (s. 53-77). New York: Psychology Press.
- Baumeister, R.F., DeWall, C.N., Ciarocco, N.J., & Twenge, J.M. (2005). Social exclusion impairs self-regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(4), 589-604.
- Baumeister, R.F., & Leary, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Baumeister, R.F., Twenge, J.M., & Nuss, C.K. (2002). Effects of social exclusion on cognitive processes: Anticipated aloneness reduces intelligent thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (4), 817-827.
- Bernstein, M.J., Sacco, D.F., Brown, C.M., Young, S.G., & Claypool, H.M. (2010). A preference for genuine smiles following social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 196-199.

- Bernstein, M.J., Sacco, D.F., Young, S.G., Hugenberg, K., & Cook, E. (2010). Being "In" With the In-Crowd: The Effects of Social Exclusion and Inclusion Are Enhanced by the Perceived Essentialism of Ingroups and Outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(8), 999-1009.
- Bernstein, M.J., Young, S.G., Brown, C.M., Sacco, D.F., & Claypool, H.M. (2008). Adaptive responses to social exclusion: Social exclusion improves detection of real and fake smiles. *Psychological Science*, 19(10), 981-983.
- Bolling, D.Z., Pitskel, N.B., Deen, B., Crowley, M.J., McPartland, J.C., Mayes, L.C., & Pelphrey, K.A. (2011). Dissociable brain mechanisms for processing social exclusion and rule violation. *NeuroImage*, 54, 2462-2471.
- Bourgeois, K. S., & Leary, M. R. (2001). Coping with rejection: Derogating those who choose us last. *Motivation and Emotion*, 25, 101-111.
- Boyes, M.E., & French, D.J. (2009). Having a cyberball: Using a ball-throwing game as an experimental social stressor to examine the relationship between neuroticism and coping. *Personality and Individual Differences*, 47(5), 396-401.
- Buckley, K., Winkel, R., & Leary, M.R. (2004). Reactions of acceptance and rejection: Effects of level and sequence of relational evaluation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 12, 71-74.
- Bushman, B., & Anderson, C.A. (2002). Violent video games and hostile expectations: A test of the general aggression model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28 (12), 1679-1686.

- Carlson, M., Charlin, V., & Miller, N. (1988). Positive mood and helping behavior: A test of six hypotheses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55 (2), 211-229.
- Chen, Z., DeWall, C.N., Poon, K.T., & Chen, E-W. (2012). When destiny hurts: Implicit theories of relationships moderate aggressive responses to ostracism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48 (5), 1029-1036.
- Chernyak, N., & Zayas, V. (2010). Being excluded by one means being excluded by all: Perceiving exclusion from inclusive others during one-person social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 582-585.
- Chow, R.M., Tiedens, L.Z., & Govan, C.L. (2008). Excluded emotions: The role of anger in antisocial responses to ostracism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 896-903.
- Ciarocco, N.J., Sommer, K.L., & Baumeister, R.F. (2001). Ostracism and ego depletion: The strains of silence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27 (9), 1156-1163.
- Cosmides, L. & Tooby, J. (2000). Evolutionary psychology and the emotions. M. Lewis & J.M. Haviland-Jones (Eds.), *Handbook of Emotions* içinde (s. 91- 115). NY: Guilford Press.
- Coyne, S.M., Gundersen, N., Nelson, D.A., & Stockdale, L. (2011). Adolescents' prosocial responses to ostracism: An experimental study. *The Journal of Social Psychology*, 151(5), 657-661.
- Coyne, S.M., Nelson, D.A., Robinson, S.L., & Gundersen, N.C. (2011). Is viewing ostracism on television distressing? *The Journal of Social Psychology*, 151(3), 213-217.

- Crandall, C.S. (1988). Social contagion of binge eating. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 588-598.
- Darley, J. M., & Latané, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377-383.
- DeCharms, R. (1968). *Personal causation: The internal affective determinants of behavior*. New York: Academic Press.
- DeSteno, D., Valdesolo, P., & Bartlett, M.Y. (2006). Jealousy and the threatened self: Getting to the heart of the green-eyed monster. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 519-523.
- DeWall, C.N., & Baumeister, R.F. (2006). Alone but feeling no pain: Effects of social exclusion on physical pain tolerance and pain threshold, affective forecasting, and interpersonal empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91 (1), 1-15.
- DeWall, C.N., & Bushman, B.J. (2011). Social acceptance and rejection: The sweet and the bitter. *Current Directions in Psychological Science*, 20(4), 256-260.
- DeWall, C.N., Gilman, R., Sharif, V., Carboni, I., & Rice, K.G. (2012). Left out, sluggardly, and blue: Low self-control mediates the relationship between ostracism and depression. *Personality and Individual Differences*, 53, 832-837.
- DeWall, C.N., Maner, J.K., & Rouby, D.A. (2009). Social exclusion and early stage interpersonal perception: Selective attention to signs of acceptance. *Attitudes and Social Cognition*, 96(4), 729-741.

- DeWall, C.N., Masten, C.L., Powell, C., Combs, D., Schurtz, D.R., & Eisenberger, N.I. (2012). Do neural responses to rejection depend on attachment style? An fMRI study. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7, 184-192,
- DeWall, C.N., Twenge, J.M., Bushman, B., Im, C., & Williams, K. (2010). A little acceptance goes a long way: Applying social impact theory to the rejection-aggression link. *Social Psychological and Personality Science*, 1(2), 168-174.
- DeWall, C.N., Twenge, J.M., Gitter, S.A., & Baumeister, R.F. (2009). It's the thought that counts: The role of hostile cognition in shaping aggressive responses to social exclusion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(1), 45-59.
- Dingwall, A.A. (2008). Hey guys what about me? The influence of gender on ostracism. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Howard University.
- Eisenberger, N.I., Lieberman, M.D., & Williams, K.D. (2003). Does rejection hurt: An FMRI study of social exclusion. *Science*, 302, 290-292.
- Eisenberger, N.I. & Lieberman, M.D. (2004). Why rejection hurts: The neurocognitive overlap between physical and social pain. *Trends in Cognitive Sciences*, 8, 294-300.
- Fishbein, M., Chan, D., O'Reilly, K., Schnell, D., Wood, R., Beeker, C., & Cohn, C. (1993). Factors influencing gay men's attitudes, subjective norms, and intentions with respect to performing social behaviors. *Journal of Applied Social Psychology*, 23, 417-438.
- Gaertner, L., Iuzzini, J., & O'Mara, E.M. (2008). When rejection by one fosters aggression against many: Multiple-victim aggression as a consequence

of social rejection and perceived groupness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 958-970.

Gardner, W.L., Pickett, C.L., & Brewer, M.B. (2000). Social exclusion and selective memory: How the need to belong influences memory for social events. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 486-496.

Gecas, V. (1982). The self-concept. *Annual Review of Sociology*, 8, 1-33.

Geller, D.M., Goodstein, L., Silver, M., Sternberg, W.C. On Being Ignored: Violation of Implicit Rules of Social Interaction, *Sociometry*, 37 (4), 541-556.

Gençöz, T. (2000). Pozitif ve negatif duygu durum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik araştırması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (46), 19-28.

Geniole, S.N., Carre, J.M., & McCormick, C.M. (2011). State, not trait, neuroendocrine function predicts costly reactive aggression in men after social exclusion and inclusion. *Biological Psychology*, 87, 137-145.

Gerber, J., & Wheeler, L. (2009). On being rejected: A meta-analysis of experimental research on rejection. *Perspectives on Psychological Science*, 4(5), 468-488.

Gerard, H.B., Wilhelmy, R.A., & Conolley, E.S. (1968). Conformity and group size. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 79-82.

Gonsalkorale, K., & Williams, K.D. (2007). The KKK won't let me play: Ostracism even by a despised outgroup hurts. *European Journal of Social Psychology*, 37, 1176-1186.

- Goodall, J. (1986). Social rejection, exclusion, and shunning among the Gombe chimpanzees. *Ethology and Sociobiology*, 7, 227-236.
- Greenberg, J., Simon, L., Pyszczynski, T., Solomon, S., & Chatel, D. (1992). Terror management and tolerance: Does mortality salience always intensify negative reactions to others who threaten one's worldview? *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 212-220.
- Greenberg, J., Solomon, S., & Arndt, J. (2008). A basic but uniquely human motivation: Terror management. J.Y. Shah & Gardner, W. L (Eds.) *Handbook of motivation science* içinde (s. 114-134).New York: The Guilford Press.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Burling, J.,& Tibbs, K. (1992). Depression, self-focused attention, and the self-serving attributional bias. *Personality and Individual Differences*,13 (9), 959–965.
- Gruter, M., and Masters, R.D. (1986). Ostracism as a social and biological phenomenon: An introduction. *Ethology and Sociobiology*, 7, 149-158.
- Gunnar, M. R., Sebanc, A. M., Tout, K., Donzella, B., & Van Dulmen, M. M. H. (2003). Peerrejection, temperament, and cortisol activity in preschoolers. *Developmental Psychobiology*, 43, 346-358.
- Gunther Moor, B., Güroğlu, B., Op de Macks, Z.A., Rombouts, S.A.R.B., Van Der Molen, M.W., & Crone, E.A. (2012). Social exclusion and punishment of excluders: Neural correlates and developmental trajectories. *NeuroImage*, 59, 708-717.
- Harkins, S.G.,Latané, B., & Williams, K. (1980). Social loafing: Allocating effort or taking it easy? *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 457-465.

- Hawes, D.J., Zadro, L., Fink, E., Richardson, R., O'Moore, K., Griffiths, B., Dadds, M.R., & Williams, K. (2012). The effects of peer ostracism in children's cognitive processes. *European Journal of Developmental Psychology*, 1, 1-15.
- Hess, Y.D., & Pickett, C.L. (2010). Social rejection and self- versus other-awareness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 453-456.
- Hillebrandt, H., Sebastian, C., & Blakemore, S.J. (2011). Experimentally induced social inclusion influences behavior on trust games. *Cognitive Neuroscience*, 2(1), 27-33.
- Hitlan, R.T., Clifton, R.J., & DeSoto, M.C. (2006). Perceived exclusion in the workplace: The moderating effects of gender on work related attitudes and psychological health. *North American Journal of Psychology*, 8, 217-236.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed. ed.). Thousand Oaks CA: Sage.
- House, J.S., Landis, K.R., & Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science*, 241, 540-545.
- Jackson, J. M., & Latané, B. (1981). Strength and number of solicitors and the urge toward altruism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 415-422.
- Jones, E.E., Carter-Sowell, A.R., & Kelly, J.R. (2011). Participation matters: psychological and behavioral consequences of information exclusion in groups. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 15(4), 311-325.

- Kandemir, K.B. (2011). Psikolojik Dışlanma, Sosyal Dışlanma ve Sosyal Reddedilmenin Tehdit Edilen İhtiyaçlar ve Dışlanma Tepkileri Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karremans, J.C., Heslenfeld, D.J., Van Dillen, L.F., & Van Lange, P.A.M. (2011). Secure attachment partners attenuate neural responses to social exclusion: An fMRI investigation. *International Journal of Psychophysiology*, 81, 44-50.
- Kaya, A.G. (2012). Sosyal Dışlanmaya Verilen Tepkilerin Sosyal Karşılaştırma Süreçleri Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keltner, D., Haidt, J., & Shiota, M.N. (2006). Social functionalism and the evolution of emotions. M. Schaller, J.A. Simpson, & D.T. Kenrick (Eds.), *Evolution and Social Psychology içinde* (s. 115-142). New York: Psychology Press.
- Kerr, N.L., & Levine, J.M. (2008). The detection of social exclusion: Evolution and beyond. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 12, 39-52.
- Kerr, N.L., Rumble, A.C., Park, E.S., Ouwerkerk, J.W., Parks, C.D., Gallucci, M., & Van Lange, P.A.M. (2009). "How many bad apples does it take to spoil the whole barrel?": Social exclusion and toleration for bad apples. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 603-613.
- Ko, T. (1994). Social ostracism and social identity. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Toledo.

- Kirkpatrick, L.A., Waugh, C.E., Valencia, A., & Webster, G.D. (2002). The functional domain specificity of self-esteem and the differential prediction of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 756-767.
- Krill, A.L., Platek, S.M., & Wathne, K. (2008). Feelings of control during social exclusion are partly accounted for by empathizing personality. *Personality and Individual Differences*, 45, 684-688.
- Lakin, J.L., Chartrand, T.L., & Arkin, R.M. (2008). I am too just like you: Nonconscious mimicry as an automatic behavioral response to social exclusion. *Psychological Science*, 19(8), 816-822.
- Latané, B. (1981). The Psychology of Social Impact. *American Psychologist*, 36(4), 343-356.
- Latané, B., & Darley, J. (1969). Bystander "apathy". *American Scientist*, 57, 244-268.
- Latané, B., Williams, K., & Harkins, S. (1979). Many hands make light the work: The causes and consequences of social loafing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 822-832.
- Leary, M.R. (2005). Varieties of interpersonal rejection. K.D. Williams, J.P. Forgas ve W.V. Hippiel (Eds). *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying içinde* (s. 1-34). New York: Psychology Press.
- Leary, M.R., & Baumeister, R.F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. M.P. Zanna (Ed.). *Advances in experimental social psychology içinde*, 32 (1-62). San Diego: Academic Press.

- Leary, M. R. & Downs, D.L. (1995). Interpersonal functions of the self-esteem motive: The self-esteem system as a sociometer. M.H. Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem içinde* (s. 123-144), New York: Plenum Press.
- Leary, M.R., Haupt, A.L., Strausser, K.S. & Chokel, J.T. (1998). "Calibrating the sociometer: The relationship between interpersonal appraisals and the state self-esteem," *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1290-1299.
- Leary, M. R., Kowalski, R. M., Smith, L., & Phillips, S. (2003), Teasing, rejection, and violence: Case studies of the school shootings *Aggressive Behavior*, 29, 202–214.
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 518-530.
- Lee, J., & Shrum, L.J. (2012). *Cultural Differences in Response to Social Exclusion*, Working Paper Series, The University of Texas at San Antonio, College of Business.
- Lieberman, M.D., & Eisenberger, N.I. (2006). A pain, by any other name (rejection, exclusion, ostracism), still hurts the same: The role of dorsal anterior cingulate cortex in social and physical pain. J. Cacioppo, P. Visser, C. Pickett. (Eds.). *Social neuroscience: People thinking about people içinde* (s.167-187) . Cambridge: MIT Press.
- Lustenberger, D., & Jagacinski, C. M. (2010). Exploring the effects of ostracism on performance and motivation, *Human Performance*, 23(4), 283-304.

- MacDonald, G. & Leary, M.R. (2005). Why does social exclusion hurt? The relationship between social and physical pain. *Psychological Bulletin*, 131, 202-223.
- McDonald, M.M., & Donnellan, M.B. (2012). Is ostracism a strong situation? The influence of personality in reactions to rejection. *Journal of Research in Personality*, 46, 614-618.
- Maier-Riguad, F.P., Martinsson, P., & Staffiero, G. (2010). Ostracism and the provision of a public good: experimental evidence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 73, 387-395.
- Maner, J.K., DeWall, N., Baumeister, R.F., & Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the “porcupine problem”. *Interpersonal Relations and Group Processes*, 92 (1), 42-55.
- Maner, J.K., Miller, S.L., Schmidt, N.B., & Eckel, L.A. (2010). The endocrinology of exclusion: Rejection elicits motivationally tuned changes in progesterone. *Psychological Science*, 21(4), 581-588.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper.
- Mendes, W.B., Major, B., McCoy, S., & Blascovich, J. (2008). How attributional ambiguity shapes physiological and emotional responses to social rejection and acceptance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(2), 278-291.
- Miller, D.T., & Ross, M. (1975). Self-serving biases in the attribution of causality: Fact or fiction? *Psychological Bulletin*, 82 (2), 213–225.

- Mullen, B. (1985). Strength and immediacy of sources: A meta-analytic evaluation of the forgotten elements of social impact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(6), 1458-1466.
- Mullin, B. A., & Hogg, M. A. (1999). Motivations for group membership: The role of subjective importance and uncertainty reduction. *Basic and Applied Social Psychology*, 21, 91-102.
- Nezlek, J.B., Kowalski, R.M., Leary, M.R. Blevins, T., & Holgate, S. (1997). Personality moderators of reactions to interpersonal rejection: depression and trait self-esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 1235-1244.
- Oaten, M., Williams, K.D., Jones, A., & Zadro, L. (2008). The effects of ostracism on self-regulation in the socially anxious. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(5), 471-504.
- Ouwerkerk, J.W., Kerr, N.L., Gallurci, M., & Van Lange, P.A.M. (2005). Avoiding the social death penalty: Ostracism and cooperation in social dilemmas. K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. Von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection, and Bullying içinde* (s. 321-332), New York: Psychology Press.
- Petrovic, P., Petersson, K.M., Ghatan, P.H., Stone-Elander, S., & Ingvar, M. (2000). Pain-related cerebral activation is altered by a distracting cognitive task, *Pain*, 85, 19-30.
- Pickett, C.L., & Gardner, W.L. (2005). The social monitoring system: Enhanced sensitivity to social cues as an adaptive response to social exclusion. K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. Von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection, and Bullying içinde* (s. 213-226), New York: Psychology Press.

- Pickett, C.L., Gardner, W.L., & Knowles, M. (2004). Getting a cue: The need to belong and enhanced sensitivity to social cues. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(9), 1095-1107.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review, *Psychological Bulletin*, 130, 435-468.
- Romero-Canals, R., & Downey, G. (2005). Rejection sensitivity as a predictor of affective and behavioral responses to interpersonal stress: A defensive motivation system. K.D. Williams, J.P. Forgas, & W. Von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection, and Bullying içinde* (s. 131-154), New York: Psychology Press.
- Sacco, D.F., Wirth, J.H., Hugenberg, K., Chen, Z. Williams, K. D. (2011). The world in black and white: Ostracism enhances the categorical perception of social information. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 836-842.
- Sebatian, C., Viding, E., Williams, K.D., & Blakemore, S.J. (2010). Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain and Cognition*, 72, 134-145.
- Sedikides, C., Campbell, W. K., Reeder, G. D., & Elliot, A. J. (1999). The relationship closeness induction task. *Representative Research in Social Psychology*, 23, 1-4.
- Sedikides, C., & Jackson, J.M. (1990). Social impact theory: A field test of source strength, source immediacy, and number of targets. *Basic and Applied Social Psychology*, 11(3), 273-281.

- Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: Freeman.
- Sheldon, K.M., Elliot, A.J., Kim, Y., & Kasser, T. (2001). What is satisfying about satisfying events? Testing 10 candidate psychological needs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 325-339.
- Shepperd, James; Malone, Wendi, Sweeny, Kate (2008). Exploring causes of the self-serving bias. *Social and Personality Psychology Compass*, 2 (2), 895–908.
- Smart Richman, L., & Leary, M.R. (2009). Reactions to discrimination, stigmatization, ostracism, and other forms of interpersonal rejection: A multimotive model. *Psychological Review*, 116 (2), 365- 383.
- Smith, A., & Williams, K.D. (2004). R U There? Ostracism by cell phone text messages. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 8(4), 291-301.
- Sommer, K.L., Williams, K.D., Ciarocco, N.J., & Baumeister, R.F. (2001). When silence speaks louder than words: Explorations into the intrapsychic and interpersonal consequences of social ostracism. *Basic and Applied Social Psychology*, 23(4), 225-243.
- Spears, D.O., Peplau, A., Freedman, J.L., & Taylor, S.E. (1988). *Social Psychology* (6.Baskı). New Jersey: Prentice-Hall.
- Spoor, J., & Williams, K.D. (2006). The evolution of an ostracism detection system. J.P. Forgas, M. Haselton ve W.V. Hoppel (Eds). *The evolution of the social mind: Evolutionary psychology and social cognition içinde* (s. 279-292). New York: Psychology Press.

- Stillman, T.F., Baumeister, R.F., Lambert, N., Crescioni, A.W., DeWall, C.N., & Fincham, F.D. (2009). Alone and without purpose: Life loses meaning following social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(5), 686-694.
- Stroud, L. R., Salovey, P., & Epel, E. S. (2002). Sex differences in stress responses: Social rejection versus achievement stress. *Biological Psychiatry*, 52, 318-327.
- Taylor, S.E. (1981). A categorization approach to stereotyping. D.L. Hamilton (Ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* içinde (s. 83–114). New Jersey: Erlbaum Hillsdale.
- Teng, F.,& Chen, Z. (2012). Does social support reduce distress caused by ostracism? It depends on the level of one's selfesteem, *Journal of Experimental Social Psychology*,48(5), 1192-1195.
- Thompson, S.C.,& Schlehofer, M.M. (2008). The many sides of control motivation: Motives for high, low and illusory control. J.Y. Shah & W.L. Gardner (Eds.) *Handbook of motivation science* içinde (s. 41-56). New York: The Guilford Press.
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., DeWall, C.N., Ciarocco, N.J., & Bartels, J.M. (2007). Social exclusion decreases prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 56-66.
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., Tice, D.M.,& Stucke, T.S. (2001) If you can't join them, beat them: effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*,81, 1058–1069.

- Twenge , J.M.,& Campbell, W.K. (2003). "Isn't it fun to get the respect that we're going to deserve?" Narcissism, social rejection, and aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 261-272.
- Twenge, J.M.,& Catanese, K.R., & Baumeister, R.F. (2003). Social exclusion and the deconstructed state: Time perception, meaninglessness, lethargy, lack of emotion, and self-awareness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 409-423.
- Van Bavel,J.J., Swencionis, J.K., O'Connor, R.C.,& Cunningham, W.A. (2012). Motivated social memory belonging needs moderate the own group bias in face recognition. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 707-713.
- Van Beest, I, & Williams, K.D. (2006). When inclusion costs and ostracism pays, ostracism still hurts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(5), 918-928.
- Vohs, K.D., Schmeichel, B.J. (2003). Self-regulation and the extended now: Controlling the self alters the subjective experiences of time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 217-230.
- Yılmaz Anaçça, V. (2010). Sosyal Dışlanmanın Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Warburton, W.A., Williams, K.D., & Cairns, D.R. (2006). When ostracism leads to aggression: The moderating effects of control deprivation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 213-220.

- Watson, D., Clark, L.A., ve Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: Then PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 1063-1070.
- Wesselmann, E.D., Bagg, D., Williams, K.D. (2009). "I Feel Your Pain": The effects of observing ostracism on the ostracism detection system. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 1308-1311.
- Wesselmann, E.D., Butler, F.A., Williams, K.D., & Pickett, C.L. (2010). Adding injury to insult: unexpected rejection leads to more aggressive responses. *Aggressive Behavior*, 36, 232-237.
- Williams, K.D. (1997). Social ostracism. R.M. Kowalski (Ed.), *Aversive interpersonal behaviors içinde* (s. 133-170). New York: Plenum.
- Williams, K.D. (2001). *Ostracism: The power of silence*. NY: Guilford.
- Williams, K.D. (2007a). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, 425-452.
- Williams, K.D. (2007b). Ostracism: The kiss of social death. *Social and Personality Psychology Compass*, 1, 236-247.
- Williams, K.D. (2009). Ostracism: A temporal need-threat model. M.P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, 41, (s. 275-314). UK: Academic Press.
- Williams, K.D., Cheung, C.K.T., & Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of being ignored over the Internet. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 748-762.
- Williams, K.D., Forgas, J.P., Hoppel, W.V., & Zadro, L. (2005). The social outcast: An overview. K.D. Williams, J.P. Forgas ve W.V. Hoppel (Eds).

The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying içinde (s. 1-34). New York: Psychology Press.

Williams, K.D., Govan, C.L., Croker, V., Tynan, D., Cruickshank, M. & Lam, A. (2002). Investigations into differences between social and cyber ostracism. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 6, 65-77.

Williams, K.D., & Jarvis, B. (2006). Cyberball: A program for use in research on interpersonal ostracism and acceptance. *Behavior Research Methods*, 38(1), 174-180.

Williams, K.D., & Sommer, K.L. (1997). Social ostracism by coworkers: Does rejection lead to loafing or compensation? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 693-706.

Williams, K.D., Shore, W.J., & Grahe, J.E. (1998). The silent treatment: perceptions of its behaviors and associated feelings. *Group Processes and Intergroup Relations*, 1, 117-141.

Williams, K.D., Zadro, L. (2005). Ostracism: The indiscriminate early detection system. K.D. Williams, J.P. Forgas ve W.V. Hippiel (Eds). *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying içinde* (s. 19-33). New York: Psychology Press.

Wright, J.C., Giammarino, M., & Parad, H. W. (1986). Social status in small groups: Individual-group similarity and the social 'misfit'. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 523-536.

Wirth, J.H., Sacco, D.F., Hugenberg, K., & Williams, K.D. (2010). Eye gaze as relational evaluation: Averted eye gaze leads to feelings of ostracism and relational devaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 869-882.

- Wittenbaum, G.M., Shulman, H.C., & Braz, M.E. (2010). Social ostracism in task groups: The effects of group composition. *Small Group Research*, 41, 330-353.
- Zadro, L., Boland, C., & Richardson, R. (2006). How long does it last? The persistence of the effects of ostracism in the socially anxious. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42, 692-697.
- Zadro, L., Williams, K.D., & Richardson, R. (2004). How low can you go? Ostracism by a computer is sufficient to lower self-reported levels of belonging, control, self-esteem, and meaningful existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 560-567.
- Zhong, C.B., & Leonardelli, G.J. (2008). Cold and lonely? Does social exclusion literally feel cold? *Psychological Science*, 19 (9), 838-842.
- Zhou, X., Zheng, L., Zhou, L., & Guo, N. (2009). The act of rejecting reduces the desire to reconnect: Evidence for a cognitive dissonance account. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 44-50.
- Zöller, C., Maroof, P., Weik, U., & Deinzer, R. (2010). No effect of social exclusion on salivary cortisol secretion in women in a randomized controlled study. *Psychoneuroendocrinology*, 35, 1294-1298.

EKLER

Ek 1: Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

Aşağıda bir takım duygu ifadeleri bulunmaktadır. Lütfen, söz konusu ifadelerin **şu anda** içinde bulunduğunuz duygu durumunu ne derece yansıttığını yan taraftaki dereceleme ölçeğinde belirleyiniz. Bunu yaparken ifadenin yanında bulunan rakamlardan birini daire içine alınız.

Cinsiyet: Erkek:..... Kadın:.....

	Hiç yansıtmıyor	Yansıtmıyor	Pek yansıtmıyor	Ne yansıtıyor ne yansıtmıyor	Kısmen yansıtıyor	Yansıtıyor	Tamamen yansıtıyor
1. İlgili	1	2	3	4	5	6	7
2. Sıkıntılı	1	2	3	4	5	6	7
3. Heyecanlı	1	2	3	4	5	6	7
4. Mutsuz	1	2	3	4	5	6	7
5. Güçlü	1	2	3	4	5	6	7
6. Suçlu	1	2	3	4	5	6	7
7. Ürkmüş	1	2	3	4	5	6	7
8. Düşmanca	1	2	3	4	5	6	7
9. Hevesli	1	2	3	4	5	6	7
10. Gururlu	1	2	3	4	5	6	7
11. Asabi	1	2	3	4	5	6	7
12. Uyanık/Tetikte	1	2	3	4	5	6	7
13. Utanmış	1	2	3	4	5	6	7
14. İlhamlı	1	2	3	4	5	6	7
15. Sinirli	1	2	3	4	5	6	7
16. Kararlı	1	2	3	4	5	6	7
17. Dikkatli	1	2	3	4	5	6	7
18. Tedirgin	1	2	3	4	5	6	7
19. Aktif	1	2	3	4	5	6	7
20. Korkmuş	1	2	3	4	5	6	7

Ek 2: Paravan Öykü ile Tutarlı Olarak Hazırlanmış Olan Aydınlatılmış Onam Formu- Birinci Oturum (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

ARAŞTIRMA AMAÇLI ARAŞTIRMA İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

Bir doktora tezi kapsamında gerçekleştirilen bu araştırma, bireylerin beş dakikalık bir sohbete dayanarak diğerleri hakkında nasıl izlenim oluşturduklarının incelenmesi amacıyla yürütülen bir sosyal algı araştırmasıdır. Bu araştırmada size bir soru listesi verilmiştir. Sizden istenen bu sorulardan tercih ettiklerinizi istediğiniz bir grup üyesine yöneltmenizdir. Grup oturumlarının iki kuralı vardır. Birinci kural; "Sohbet esnasında bir sonraki soruyu sorma hakkı, soru yöneltilen kişiye geçecektir." şeklindedir. İkinci kural ise; kendisine soru yöneltilmedikçe kimse konuşmalara müdahale etmeyecektir. Deneyin bu iki kurala uygun bir şekilde devam etmesi beklenmektedir. Oturum sonunda yaşamış olduğunuz grup etkileşiminin sizde uyandırdığı izlenim ve duyguları size verilecek olan formlar üzerinde dikkatli ve eksiksiz bir biçimde doldurmanız istenecektir.

Sizin de bu araştırmaya katılmanızı öneriyoruz. Ancak, hemen belirtelim ki bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmayı kabul ederseniz formu imzalayınız.

Bireylerin günlük yaşamda kısa süreli etkileşimlere bağlı olarak karşıdaki kişi hakkında bir fikir edindikleri bilgisi sosyal psikoloji açısından önemlidir. Bu sebeple bu araştırmaya katılarak ve burada yaşayacağınız grup etkileşiminin sizde uyandırdığı duygu ve düşünceler ile etkileşimde bulunduğunuz kişiler hakkındaki izlenimlerinizi belirtmeniz bu araştırma için büyük önem ve değer taşımaktadır. Bu nedenle, size verilecek formdaki soruları eksiksiz olarak yanıtlarken, değerlendirmelerinizi gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak

şekilde dürüstçe ve titizlikle yaparsanız bilimsel verilerin sağlanmasına büyük katkıda bulunmuş olacaksınız. Araştırma, sadece bilimsel amaçla yapıldığından size verilen formdaki sorulara verdiğiniz cevaplarınız tamamen gizli tutulacaktır.

Bu araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır. Araştırmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekme hakkına da sahipsiniz.

(Katılımcının Beyanı)

Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji araştırma programı kapsamında gerçekleştirilen sosyal algı deneyine “katılımcı” olarak davet edildim.

Bu araştırmaya katıldığım takdirde, uygulanacak olan veri toplama araçlarıyla benden toplanacak bilgilerin gizliliğine büyük özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu kararımın hiçbir olumsuz sonucu olmayacağını da biliyorum. Ayrıca, başta kabul ettiğim halde, araştırmanın yürütülmesi sırasında da herhangi bir neden göstermeksizin araştırmadan çekilebileceğim ve bu davranışımın bana hiçbir sakınca doğurmayacağı konusunda teminat aldım.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma, belli bir düşünme süresi sonucunda, bu araştırmada “katılımcı” olma kararını verdim. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

İmzalı bu formun bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcı;

Adı, Soyadı :

Öğrenci No. :

Telefon No. :

İmza :

Katılımcı ile Görüşen Araştırmacı;

Adı. Soyadı : Yasemin ABAYHAN

Adres : H.Ü. Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Laboratuarı

Telefon No. : 297 83 36

İmza :

Ek 3: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 1)Soru Listesi:

1. Adın ne?
2. Kaç yaşındasın?
3. Nerelisin?
4. Ailenle mi oturuyorsun? Yalnız mısın?
5. Kardeşin var mı? Varsa kaç tane var?
6. Kaç yıldır burada okuyorsun?
7. Neden Hacettepe'de okumayı tercih ettin?
8. Burcun ne?
9. Boş vakitlerinde neler yaparsın?
10. Hacettepe'den mezun olduktan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?
11. Dünyayı gezme şansın olsaydı, nereleri gezmek isterdin?
12. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en garip olay nedir?
13. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en utanç verici olay nedir?
14. Kendin ile ilgili bir şeyi değiştirme şansın olsaydı, neyi değiştirirdin?
15. Aileni özölüyor musun?
16. Değiştirmek istediğin bir alışkanlığın var mı? Varsa nedir?
17. Nelerden korkarsın?
18. İnsanları şaşırtmayı sever misin?
19. Gerçekleşeceğini bildiğin bir dilek hakkın olsaydı, neyi dilerdin?
20. En büyük korkularından biri nedir?
21. İnsanların senin hakkında şaşırtıcı diye niteledikleri bir özelliğın var mı? Varsa nedir?
22. Son zamanlarda elde ettiğın ve gurur duyduğın bir başarının var mı? Varsa nedir?
23. İleride yaşamak istediğın şehir neresidir?
24. Yaptığın en büyük çılgınlık nedir?
25. Seni tanımlayan en belirgin özelliğın nedir?
26. En son hangi kitabı okudun?

27. En son hangi filmi izledin?
28. En sevdiğin çizgi film karakteri hangisidir?
29. En sevdiğin mevsim hangisidir? Neden?
30. En sevdiğin renk hangisidir?
30. Eğer sana piyangodan para çıkarsa ilk ne yapardın?
31. Çaldığın bir müzik aleti var mı? Varsa nedir?
32. Genellikle ne tür filmler izlemeyi seversin?
33. Mahkum olsan hangi suçtan hüküm giymiş olurdun?
34. Üniversiteye ilk geldiğinde arkadaş edinmen kolay oldu mu?

Ek 4: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 2)**SORU LİSTESİ**

1. Adın ne?
2. Kaç yaşındasın?
3. Kaç yıldır burada okuyorsun?
4. Ailenle mi oturuyorsun? Yalnız mısın?
5. Kardeşin var mı? Varsa kaç tane var?
6. Ankara'yı seviyor musun?
7. Neden Hacettepe'de okumayı tercih ettin?
8. Burcun ne?
9. Boş vakitlerinde neler yaparsın?
10. Ne tür müzik dinlemeyi seversin?
11. Hacettepe'den mezun olduktan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?
12. Okuduğun bölümden memnun musun?
13. Hiç yanından ayırmadığın bir eşyan var mı?
14. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en garip olay nedir?
15. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en utanç verici olay nedir?
16. Değiştirmek istediğin bir alışkanlığın var mı? Varsa nedir?
17. Nelerden korkarsın?
18. İnsanları şaşırtmayı sever misin?
19. Gerçekleşeceğini bildiğin bir dilek hakkın olsaydı, neyi dilerdin?
20. En büyük korkularından biri nedir?
21. İnsanların senin hakkında şaşırtıcı diye niteledikleri bir özelliğin var mı? Varsa nedir?
22. Son zamanlarda elde ettiğin ve gurur duyduğun bir başarın var mı? Varsa nedir?
23. Gönüllü olarak çalıştığın bir kurum/vakıf var mı?
24. İleride yaşamak istediğin şehir neresidir?
25. Yaptığın en büyük çılgınlık nedir?

26. Seni tanımlayan en belirgin özelliğin nedir?
27. İnternette çokça vakit geçirir misin?
28. Tiyatroya gitmeyi sever misin?
29. En son hangi kitabı okudun?
30. En son hangi filmi izledin?
31. En sevdiğin çizgi film karakteri hangisidir?
32. En sevdiğin mevsim hangisidir? Neden?
33. En sevdiğin renk hangisidir? Neden?
34. Eğer sana piyangodan para çıksa ilk ne yapardın?
35. Çaldığın bir müzik aleti var mı? Varsa nedir?
36. Genellikle ne tür filmler izlemeyi seversin?
37. Mahkum olsan hangi suçtan hüküm giymiş olurdun?
38. Üniversiteye ilk geldiğinde arkadaş edinmen kolay oldu mu?
39. Okuduğun bölüm kaçınıcı tercihindi?
40. Hayalinde hangi üniversite vardı?
41. İlgilendiğin bir spor dalı var mı? Varsa nedir?
42. İlgilendiğin bir sanat dalı var mı? Varsa nedir?
43. Sinemaya gitmeyi sever misin?
44. Dünyayı gezme şansın olsaydı, nereleri gezmek isterdin?
45. Üniversiteyi tekrar kazansaydın hangi bölümde okumak isterdin?
46. En sevdiğin yemek nedir?
47. En sevdiğin tatil beldesi neresidir?
48. Ne sıklıkla alışveriş yaparsın?
49. Evde beslediğin bir hayvan var mı? Varsa nedir?
50. En sevdiğin oyuncu kimdir?
51. Kendine örnek aldığın biri var mı? Varsa kimdir?
52. En çok etkilendiğin film kahramanı/ kitap kahramanı hangisidir?
53. İzlemekten en çok zevk aldığın TV programı hangisidir?
54. Kitap okumayı sever misin?
55. Beğendiğin bir yazar var mı?
56. Kendini bir sinema karakteri yerine koysaydın bu hangi karakter olurdu?
57. Yalnız mı vakit geçirmeyi seversin; arkadaşlarınla mı?

58. Hiç yurtdışına çıktın mı? Çıktıysan nerelere gittin?
59. Bilgisayar oyunlarından hoşlanır mısın?
60. Eğlenmek için nerelere gidersin?
61. Astrolojiye inanır mısın?
62. Fala inanır mısın?
63. Fal baktırır mısın?
64. Liseyi nerede okudun?
65. Hangi liseden mezunsun?
66. En sık hangi mağazalardan alışveriş yaparsın?
67. Herhangi bir burs alıyor musun?
68. Herhangi bir öğrenci topluluğuna üye misin? Üye isen, hangilerine?
69. Bir hayvan olsan, hangisi olurdu?
70. Kaç yaşına kadar yaşamak isterdin?
71. Ne şekilde ölmek istersin?
72. Hangi durumda yalan söylersin?
73. Sen olsan kendine ne isim verirdin?
74. Bir müzik aleti olsan, hangisi olurdu?
75. Birine söylediğin en kırıcı söz neydi?
76. Hangi ülkede doğmuş olmak isterdin?
77. En sevdiğin müzik grubu hangisidir?
78. En sevdiğin dans çeşidi hangisidir?
79. Eğer bir süper kahraman olsaydın, hangisi olmak isterdin? Neden?
80. Bir senarist olsan tasarlayacağın filmin adı ve konusu ne olurdu?
81. On yıl sonra kendini nerede görüyorsun?
82. Yaratıcı olduğunu düşünüyor musun?
83. Reenkarnasyona inanıyor musun?
84. Görünmez olsan bu özelliğini ne için kullanırdın?
85. İnsanların düşüncelerini okumak ister misin?
86. Hangi zaman döneminde yaşamak isterdin?
87. Haftanın en sevdiğin günü hangisidir?
88. Hayalindeki araba nedir?
89. Türkçe dışında bildiğin bir dil var mı? Varsa nedir?

90. En yakın arkadaşın sevgilin senin için kavga etse hangisinin tarafını tutarsın?
91. En yakın arkadaşın kanunsuz bir iş yapsa polise bildirir misin?
92. Günün en sevdiğin saatleri ne zamanlardır?
93. Sence aşk mı; para mı?
94. Kendini canayakın buluyor musun?
95. Mutsuzluktan kurtulmak için neler yaparsın?
96. İnsanları korkutmayı sever misin?
97. Birinin tekrar yaşama dönmesini sağlayabilecek olsan, bu kim olurdu?
98. Dövme yaptırmak istesen nerene yaptırırdın?
99. Dünya dışında bir yerde yaşam olduğunu düşünüyor musun?
100. Şu an başbakan olsaydın ilk olarak neyi değiştirmek isterdin?
101. Bir insanın giyim tarzının onun kişiliğini yansıttığını düşünür müsün?
102. Bir konuda kitap yazacak olsan adı ve konusu ne olurdu?
103. Kendin ile ilgili bir şeyi değiştirme şansın olsaydı, neyi değiştirirdin?

Ek 5: Beş Dakikalık Sohbet Aşamasında Kullanılan Soru Listesi (Deney 3)**SORU LİSTESİ**

1. Adın ne?
2. Kaç yaşındasın?
3. Kaç yıldır burada okuyorsun?
4. Ailenle mi oturuyorsun? Yalnız mısın?
5. Kardeşin var mı? Varsa kaç tane var?
6. Ankara'yı seviyor musun?
7. Neden Hacettepe'de okumayı tercih ettin?
8. Burcun ne?
9. Boş vakitlerinde neler yaparsın?
10. Ne tür müzik dinlemeyi seversin?
11. Hacettepe'den mezun olduktan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?
12. Okuduğun bölümden memnun musun?
13. Hiç yanından ayırmadığın bir eşyan var mı?
14. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en garip olay nedir?
15. Üniversitede okumaya başladığından beri başına gelen en utanç verici olay nedir?
16. Değiştirmek istediğin bir alışkanlığın var mı? Varsa nedir?
17. Nelerden korkarsın?
18. İnsanları şaşırtmayı sever misin?
19. Gerçekleşeceğini bildiğin bir dilek hakkın olsaydı, neyi dilerdin?
20. En büyük korkularından biri nedir?
21. İnsanların senin hakkında şaşırtıcı diye niteledikleri bir özelliğin var mı? Varsa nedir?
22. Son zamanlarda elde ettiğin ve gurur duyduğun bir başarın var mı? Varsa nedir?
23. Gönüllü olarak çalıştığın bir kurum/vakıf var mı?
24. İleride yaşamak istediğin şehir neresidir?
25. Yaptığın en büyük çılgınlık nedir?

26. Seni tanımlayan en belirgin özelliğin nedir?
27. İnternette çokça vakit geçirir misin?
28. Tiyatroya gitmeyi sever misin?
29. En son hangi kitabı okudun?
30. En son hangi filmi izledin?
31. En sevdiğin çizgi film karakteri hangisidir?
32. En sevdiğin mevsim hangisidir? Neden?
33. En sevdiğin renk hangisidir? Neden?
34. Eğer sana piyangodan para çıksa ilk ne yapardın?
35. Çaldığın bir müzik aleti var mı? Varsa nedir?
36. Genellikle ne tür filmler izlemeyi seversin?
37. Mahkum olsan hangi suçtan hüküm giymiş olurdun?
38. Üniversiteye ilk geldiğinde arkadaş edinmen kolay oldu mu?
39. Okuduğun bölüm kaçınıcı tercihindi?
40. Hayalinde hangi üniversite vardı?
41. İlgilendiğin bir spor dalı var mı? Varsa nedir?
42. İlgilendiğin bir sanat dalı var mı? Varsa nedir?
43. Sinemaya gitmeyi sever misin?
44. Dünyayı gezme şansın olsaydı, nereleri gezmek isterdin?
45. Üniversiteyi tekrar kazansaydın hangi bölümde okumak isterdin?
46. En sevdiğin yemek nedir?
47. En sevdiğin tatil beldesi neresidir?
48. Ne sıklıkla alışveriş yaparsın?
49. Evde beslediğin bir hayvan var mı? Varsa nedir?
50. En sevdiğin oyuncu kimdir?
51. Kendine örnek aldığın biri var mı? Varsa kimdir?
52. En çok etkilendiğin film kahramanı/ kitap kahramanı hangisidir?
53. İzlemekten en çok zevk aldığın TV programı hangisidir?
54. Kitap okumayı sever misin?
55. Beğendiğin bir yazar var mı?
56. Kendini bir sinema karakteri yerine koysaydın bu hangi karakter olurdu?
57. Yalnız mı vakit geçirmeyi seversin; arkadaşlarıyla mı?

58. Hiç yurtdışına çıktın mı? Çıktıysan nerelere gittin?
59. Bilgisayar oyunlarından hoşlanır mısın?
60. Eğlenmek için nerelere gidersin?
61. Astrolojiye inanır mısın?
62. Fala inanır mısın?
63. Fal baktırır mısın?
64. Liseyi nerede okudun?
65. Hangi liseden mezunsun?
66. En sık hangi mağazalardan alışveriş yaparsın?
67. Herhangi bir burs alıyor musun?
68. Herhangi bir öğrenci topluluğuna üye misin? Üye isen, hangilerine?
69. Bir hayvan olsan, hangisi olurdu?
70. Kaç yaşına kadar yaşamak isterdin?
71. Ne şekilde ölmek istersin?
72. Hangi durumda yalan söylersin?
73. Sen olsan kendine ne isim verirdin?
74. Bir müzik aleti olsan, hangisi olurdu?
75. Birine söylediğin en kırıcı söz neydi?
76. Hangi ülkede doğmuş olmak isterdin?
77. En sevdiğin müzik grubu hangisidir?
78. En sevdiğin dans çeşidi hangisidir?
79. Eğer bir süper kahraman olsaydın, hangisi olmak isterdin? Neden?
80. Bir senarist olsan tasarlayacağın filmin adı ve konusu ne olurdu?
81. On yıl sonra kendini nerede görüyorsun?
82. Yaratıcı olduğunu düşünüyor musun?
83. Reenkarnasyona inanıyor musun?
84. Görünmez olsan bu özelliğini ne için kullanırdın?
85. İnsanların düşüncelerini okumak ister misin?
86. Hangi zaman döneminde yaşamak isterdin?
87. Haftanın en sevdiğin günü hangisidir?
88. Hayalindeki araba nedir?
89. Türkçe dışında bildiğin bir dil var mı? Varsa nedir?

90. En yakın arkadaşın sevgilin senin için kavga etse hangisinin tarafını tutarsın?
91. En yakın arkadaşın kanunsuz bir iş yapsa polise bildirir misin?
92. Günün en sevdiğin saatleri ne zamanlardır?
93. Sence aşk mı; para mı?
94. Kendini canayakın buluyor musun?
95. Mutsuzluktan kurtulmak için neler yaparsın?
96. İnsanları korkutmayı sever misin?
97. Dövme yaptırmak istesen nerene yaptırırdın?
98. Dünya dışında bir yerde yaşam olduğunu düşünüyor musun?
99. Şu an başbakan olsaydın ilk olarak neyi değiştirmek isterdin?
100. Bir insanın giyim tarzının onun kişiliğini yansıttığını düşünür müsün?
101. Bir konuda kitap yazacak olsan adı ve konusu ne olurdu?
102. Kendin ile ilgili bir şeyi değiştirme şansın olsaydı, neyi değiştirirdin?

Ek 6: İhtiyaç Tehdidi Ölçeği (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

Aşağıda katıldığınız deney ve diğer katılımcılar ile ilgili düşüncelerinizi yansıtabilecek bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen bu ifadelerin sizin duygu ve düşüncelerinizi ne derece yansıttığını, 1'den 7'ye kadar olan rakamlardan size **en uygun olanı** işaretleyerek belirtiniz. Her ifade için sadece bir rakamı işaretlemeye ve hiç bir maddeyi atlamamaya özen gösteriniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Kendimi diğer katılımcılardan biri gibi hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
2	Diğer katılımcılarla istediğim kadar sık sohbet edebildim.	1	2	3	4	5	6	7
3	Grup etkileşimi sırasında, kendime olan güvenim sarsıldı.	1	2	3	4	5	6	7
4	Grup etkileşimi sırasında, varlığımın anlamsız olduğunu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
5	Grubun bir parçası gibi hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
6	Grup etkileşimi üzerinde bir kontrolüm olduğunu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
7	Deney sırasında, kendimi başarısız biriymişim gibi hissettim.	1	2	3	4	5	6	7

8	Deneyde yer almamın gereksiz olduğunu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
9	Diğer katılımcılar tarafından kabul edilmediğim hissine kapıldım.	1	2	3	4	5	6	7
10	Grup etkileşimi sırasında, deneyin gidişatını etkileyebileceğimi düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
11	Diğer katılımcılar kadar değerli olduğumu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
12	Deney sırasında, varlığımın önemli olduğunu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
13	Deney sırasında, kendimi diğer oyunculara yakın hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
14	Grup etkileşimi sürecini istediğim gibi yönlendirebileceğimi düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
15	Deney sırasında diğer katılımcıların benim için ne düşündükleri konusunda endişelendim.	1	2	3	4	5	6	7
16	Fikir üretimine yaptığım katkıların yararlı olduğunu düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
17	Deney sırasında, kendimi gruba yabancı hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
18	Grup etkileşimi sürecinin gidişatını diğer oyuncuların belirlediğini düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
19	Diğer katılımcıların beni sevmedikleri hissine kapıldım.	1	2	3	4	5	6	7
20	Deneyde olsam da olurdu olmasam da.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 7: Paravan Öykü ile Tutarlı Olarak Hazırlanmış Olan Aydınlatılmış Onam Formu- İkinci Oturum (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

ARAŞTIRMA AMAÇLI ARAŞTIRMA İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

Bir yüksek lisans tezi kapsamında yürütülen bu araştırmanın amacı, günlük yaşamda karşılaşılabileceğiniz bazı aksaklıklar karşısında vereceğiniz duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkilerle hakkında bilgi toplamaktır. Araştırma, sadece bilimsel bir amaca hizmet ettiği için verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacaktır. Elde edilen bilgiler sadece istatistiksel karşılaştırmalar yapmak amacıyla kullanılacaktır.

Sizin görüşleriniz ve değerlendirmeleriniz bu araştırma için çok önemlidir. Bu nedenle sorulara gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde dürüstçe ve titizlikle cevap verirsiniz ve tüm soruları eksiksiz cevaplırsanız bize çok yardımcı olacaksınız. Size günlük yaşamda karşılaşılabileceği olası durumları içeren iki öykü verilecektir. Her bir öyküye ilişkin duygularınızı ve düşüncelerinizi EN İYİ ifade eden cevabı vermeye çalışınız.

Sizin de bu araştırmaya katılmanızı öneriyoruz. Ancak, hemen belirtelim ki bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmayı kabul ederseniz formu imzalayınız.

Bu araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır. Araştırmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekme hakkına da sahipsiniz.

(Katılımcının Beyanı)

Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji araştırma programı kapsamında gerçekleştirilen sosyal algı deneyine “katılımcı” olarak davet edildim.

Bu araştırmaya katıldığım takdirde, uygulanacak olan veri toplama araçları ile benden toplanacak bilgilerin gizliliğine büyük özen ve saygı ile yaklaşılabileceğine inanıyorum. Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu kararımın hiçbir olumsuz sonucu olmayacağını da biliyorum. Ayrıca, başta kabul ettiğim halde, araştırmanın yürütülmesi sırasında da herhangi bir neden göstermeksizin araştırmadan çekilebileceğim ve bu davranışımın bana hiçbir sakınca doğurmayacağı konusunda teminat aldım.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma, belli bir düşünme süresi sonucunda, bu araştırmada “katılımcı” olma kararını verdim. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

İmzalı bu formun bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcı;

Adı, Soyadı :

Öğrenci No. :

Telefon No. :

İmza :

Katılımcı ile Görüşen Araştırmacı;

Adı, Soyadı :

Adres : H.Ü. Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Laboratuvarı

Telefon No. : 297 83 36

İmza :

Ek 8: Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri- İkinci Oturum (Deney 1)

Lütfen aşağıda anlatılmış olan öyküyü okuyunuz ve ilgili sorulara cevap veriniz.

1. Bir akşam işten eve dönmekte olan Onur sarı ışıkta arabasını durdurur. Arkadaki arabayı kullanan kişi Onur'un sarı ışıkta geçeceğini düşünmüş olmalı ki frene basmaz ve her iki arabada da çokça hasara sebep olacak şekilde Onur'un arabasına arkadan vurur. Neyse ki, herhangi bir yaralanma olmamıştır. Onur arabasından aşağı iner ve arabada ne kadar hasar olduğunu tespit etmeye koyulur. Daha sonra diğer arabaya doğru yürümeye başlar.

Daha sonra neler olmuştur? Onur'un aşağıdaki her bir tepkiyi verme olasılığını daire içine alınız.

A. Anlatılan öyküde Onur'un aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığını daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

B-Anlatılan öyküde Onur'un aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığını daire içine alınız.

Küfür etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye iyi olup olmadığını sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye bağırarak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye “Geçmiş olsun” demek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

El sıkışıp anlaşmaya varmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü dövmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü tehdit etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın lastiğine tekme atmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın kaportasını yumruklamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

“Ehliyeti pazardan mı aldın?” diye sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

2.Ceyda bütün gün evini temizlemek için çalışmıştır. Çok yorgun olmasına rağmen kendisini sokaktaki restoranlardan birinde yemek yiyerek ödüllendirmeye karar verdi. Ceyda, restorana girerken ne yiyeceğine çoktan karar vermişti. 15 dakikalık bir beklemeden sonra garson siparişini almak üzere Ceyda'nın oturduğu masaya geldi. Zaman geçmek bilmiyordu ve Ceyda gitgide acıkiyordu. Siparişi alındıktan 45 dakika sonra Ceyda restorandan gitmeye karar verdiği sırada garsonun yemekleri getirmekte olduğunu gördü.

Daha sonra neler olmuştur? Ceyda'nın aşağıdaki her bir tepkiyi verme olasılığını daire içine alınız.

Anlatılan öyküde Ceyda'nın aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığını daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

B-Anlatılan öyküde Ceyda'nın aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığını daire içine alınız.

Oturup yemeğini yemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Söylenmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdür ile konuyu sert bir biçimde konuşmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdüre garsonu şikayet etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Restoranı terk etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Yemeği geri göndermek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona yumuşak bir sesle daha dikkatli olmasını söylemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona ters ters bakmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu “Olur böyle şeyler” diyerek teselli etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu azarlamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

**Ek 9: Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Ölçümleri- İkinci Oturum
(Deney 2- Deney 3)**

Lütfen aşağıda anlatılmış olan öyküyü okuyunuz ve ilgili sorulara cevap veriniz.

1. Bir akşam işten eve dönmekte olan Onur sarı ışıkta arabasını durdurur. Arkadaki arabayı kullanan kişi Onur'un sarı ışıkta geçeceğini düşünmüş olmalı ki frene basmaz ve her iki arabada da çokça hasara sebep olacak şekilde Onur'un arabasına arkadan vurur. Neyse ki, herhangi bir yaralanma olmamıştır. Onur arabasından aşağı iner ve arabada ne kadar hasar olduğunu tespit etmeye koyulur. Daha sonra diğer arabaya doğru yürümeye başlar. Daha sonra neler olmuştur? Onur'un aşağıdaki her bir tepkiyi verme olasılığını daire içine alınız.

A. Anlatılan öyküde Onur'un aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığını daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

B-Anlatılan öyküde Onur'un aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığını daire içine alınız.

Küfür etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye iyi olup olmadığını sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye bağırarak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye "Geçmiş olsun" demek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

El sıkışıp anlaşmaya varmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü dövmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü tehdit etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın lastiğine tekme atmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın kaportasını yumruklamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

“Ehliyeti pazardan mı aldın?” diye sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

C. Anlatılan öyküde **Onur’un yerine kendinizi koyduğunuzda** aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığınızı daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

D. Anlatılan öyküde **Onur'un yerine kendinizi koyduğunuzda** aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığınızı daire içine alınız.

Küfür etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye iyi olup olmadığını sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye bağırarak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüye "Geçmiş olsun" demek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

El sıkışıp anlaşmaya varmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü dövme:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer sürücüyü tehdit etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın lastiğine tekme atmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Diğer arabanın kaportasını yumruklamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

“Ehliyeti pazardan mı aldın?” diye sormak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

2.Ceyda bütün gün evini temizlemek için çalışmıştır. Çok yorgun olmasına rağmen kendisini sokaktaki restoranlardan birinde yemek yiyerek ödüllendirmeye karar verdi. Ceyda, restorana girerken ne yiyeceğine çoktan karar vermişti. 15 dakikalık bir beklemeden sonra garson siparişini almak üzere Ceyda'nın oturduğu masaya geldi. Zaman geçmek bilmiyordu ve Ceyda gitgide acıyordu. Siparişi alındıktan 45 dakika sonra Ceyda restorandan gitmeye karar verdiği sırada garsonun yemekleri getirmekte olduğunu gördü.

Daha sonra neler olmuştur? Ceyda'nın aşağıdaki her bir tepkiyi verme olasılığını daire içine alınız.

Anlatılan öyküde Ceyda'nın aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığını daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

B-Anlatılan öyküde Ceyda'nın aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığını daire içine alınız.

Oturup yemeğini yemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Söylenmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdür ile konuyu sert bir biçimde konuşmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdüre garsonu şikayet etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Restoranı terk etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Yemeği geri göndermek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona yumuşak bir sesle daha dikkatli olmasını söylemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona ters ters bakmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu “Olur böyle şeyler” diyerek teselli etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu azarlamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

C. Anlatılan öyküde **Ceyda'nın yerine kendinizi koyduğunuzda** aşağıdaki her bir duyguyu hissetme olasılığınızı daire içine alınız.

Tedirgin:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sinirli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutlu:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Hevesli:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Mutsuz:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

İlgili:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Sıkıntılı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Heyecanlı:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

D. Anlatılan öyküde **Ceyda'nın yerine kendinizi koyduğunuzda** aşağıdaki her bir davranışı sergileme olasılığını daire içine alınız.

Oturup yemeğini yemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Söylenmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdür ile konuyu sert bir biçimde konuşmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Müdüre garsonu şikayet etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Restoranı terk etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Yemeği geri göndermek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona yumuşak bir sesle daha dikkatli olmasını söylemek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsona ters ters bakmak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu “Olur böyle şeyler” diyerek teselli etmek:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Garsonu azarlamak:

%0 _____ %25 _____ %50 _____ %75 _____ %100

Ek 10: Deney Sonrası Görüşme Formu (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

TARİH : ___ / ___ /2011

DENEY SAATI :

DENEY KOŞULU:

1. Araştırmanın birinci aşaması nasıl geçti?

2. Sizce sohbet kısmında karşınızdakiler nasıl kişilerdi?

3. Sohbetin işleyişinde herhangi bir sorun oldu mu? Olduysa kimden kaynaklandı? Herhangi bir sorun olduğunda ne düşündünüz?

6. Masada seninle beraber yer alan diğer katılımcıları değerlendirebilir misin?

7. Sizce iki deney arasında bağlantı var mıydı? Eğer bağlantı olduğunu düşünüyorsanız, bunu ne zaman anladınız?

8. Eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?

9. Böyle bir dışlanmaya maruz kaldınız mı? (Bu soru Deney 1 formunda yer almamaktadır.)

ARAŞTIRMACI;	KATILIMCI:
Adı-Soyadı, İmza	Adı-Soyadı, İmza

Ek 11: Deney Sonrası Görüşme ve Bilgilendirme Sonucu Verilen Aydınlatılmış Onam Formu (Deney 1- Deney 2- Deney 3)

ARAŞTIRMA AMAÇLI ARAŞTIRMA İÇİN AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Doktora Programına devam etmekte olan bir öğrencinin doktora tez araştırması olan bu araştırmanın adı “Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Psikolojik Dışlanma”dır. Birçok sosyal psikoloji araştırmasında olduğu gibi, incelenen konunun doğası gereği deneye girerken konu hakkında bilgi sahibi olmamanız, incelenecek olan tepkilerinizin ölçülebilmesi açısından önemli ve gereklidir. Bu amaçla, birbirinden bağımsız iki deneye katıldığınız, bu deneylerden ilkinin sosyal algı oluşturmaya yönelik bir etkileşim süreci ile ikinci araştırmanın ise bireylerin günlük yaşamında başlarına gelen aksaklıklara yönelik verdikleri tepkilerle ilgili olduğuna yönelik paravan öykü oluşturmamız gerekiyordu. İlk deneyde ise sizinle birlikte deney oturumuna katılan diğer katılımcılar psikoloji bölümü öğrencileri olup, deneyde anlaşmalı katılımcı olarak görev almışlardır. Bu deneyde, psikolojik dışlanmaya maruz kaldığınız deney grubuna ya da herhangi dışlanmanın olmadığı kontrol grubuna dâhil oldunuz. Hangi gruba dâhil olacağınız tamamen tesadüfi olarak belirlenmiştir. İkinci deneyde ise, birinci oturum ile bağlantılı olarak okuduğunuz öykülere yönelik olası saldırgan tepkileriniz ve duygudurumunuzun belirlenmesi hedeflenmiştir. Katılmış olduğunuz iki oturum da kamera ile kayıt edilmiştir. Elde edilen bu kayıtlar dışlanan ve dışlanmayan kişilerin davranışları arasında fark olup olmadığını anlamak amacıyla kullanılacaktır.

Herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık duyduysanız ve bununla ilgili sorularınız varsa, istediğiniz zaman yanıtlamaya hazırız; deney uygulamacısı ile ilgili iletişim bilgileri bu formda yer almaktadır. Deney süreciniz ve doldurmuş

olduğunuz soru formları ile ilgili her türlü bilginin araştırmanın bilimsel amaçları dışında kullanılmayacağını taahhüt ederiz.

Deneye katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır ve katılım onayı vermeme hakkınız sabittir. Ancak, eğer bu bilgilendirmeyi aldığınızı ve araştırmaya katılımınızı ve vermiş olduğunuz bilgilerin bilimsel amaçlı kullanımını onaylıyorsanız, bu formu imzalamanız gerekmektedir.

Teşekkür ederiz.

(Katılımcının Beyanı)

Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji araştırma grubu tarafından, katılmış olduğum deneyin gerçek amaçlarıyla ve benim katılma/katılmama hakkım ile ilgili bana verilen bilgileri okudum ve anladım. Deneye katılım sürecim ve benden alınan bilgilerin gizliliğine büyük özen ve saygıyla yaklaşılabileceğine inanıyorum. Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Bu araştırmaya katılımımı onaylamak zorunda değilim ve onaylamayabilirim. Katılım onayını vermemle ilgili herhangi bir zorlayıcı davranışla karşılaşmış değilim. Eğer onay vermezsem bunun herhangi bir olumsuz sonucu olmayacağını biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma, belli bir düşünme süresi sonucunda, bu araştırmada “katılımcı” olmayı onaylıyorum. Bu konuda yapılmış olan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

İmzalı bu formun bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcı;

Adı, Soyadı :

Öğrenci No. :

İmza :

Katılımcı ile Görüşen Araştırmacı;

Adı, Soyadı : Yasemin ABAYHAN

Adres : H.Ü. Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Laboratuvarı

Telefon : 297 83 36

İmza :

Deneyde elde edilen kamera görüntüleri ismim verilmeksizin eğitim amacıyla kullanılabilir.

Ek 12: Anlaşmalı Katılımcı Gözlem Formu(Deney 3)**Anlaşmalı Katılımcı Gözlem Formu (Deney 3)****Deney Tarihi ve Saati:****Deney Koşulu:****Anlaşmalı Katılımcının Rolü:**

1- Deneyle ilgili gözlemleriniz nelerdir?

2-Deney esnasında gözlemleyebildiğiniz kadarıyla denek ne tür davranışlarda bulunmuştur?

Ek 13:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 1)

Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 1)

		Psikolojik Dışlanma Koşulları				
Bağımlı Değişken		0D/4K	1D/3K	2D/2K	3D/1K	4D/0K
Olumlu Duygu (Deney Öncesi)		4.21 (.81)*	3.845 (1.15)	4.01 (1.00)	4.17 (.68)	4.49 (.58)
Olumlu Duygu (İkinci Oturum- Öykü 1)		2.24 (.48)	2.24 (.65)	2.30 (.61)	2.37 (.39)	2.27 (.71)
Olumlu Duygu (İkinci Oturum- Öykü 2)		1.93 (.67)	2.18 (.90)	1.64 (.53)	2.11 (.89)	2.18 (.91)
Olumsuz Duygu (Deney Öncesi)		2.55 (1.33)	2.50 (1.37)	2.42 (1.12)	2.29 (1.05)	2.55 (.80)
Olumsuz Duygu (İkinci Oturum- Öykü 1)		2.51 (.85)	2.62 (.75)	2.28 (.80)	2.54 (.82)	2.43 (.88)
Olumsuz Duygu (İkinci Oturum- Öykü 2)		3.03 (.89)	3.13 (.70)	3.41 (.83)	3.15 (.72)	3.42 (.87)

*Not: Standart sapma değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

D: Dışlayan

K: Kabul eden

Ek 14:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 2)

Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 2)

		Psikolojik Dışlanma Koşulları				
Bağımlı Değişken		4 Kişi	5 Kişi	6 Kişi	7 Kişi	8 Kişi
Olumlu Duygu (Deney Öncesi)		4.76 (1.1)*	4.46 (.71)	4.66 (.85)	4.73 (.79)	4.50 (1.0)
Olumlu Duygu (İkinci Oturum-Öykü 1)	2.66 (.65)		2.73 (.80)	2.60 (.68)	2.91 (.82)	2.77 (.87)
Olumlu Duygu (İkinci Oturum-Öykü 2)	1.87(.89)		1.69 (.81)	1.58 (.72)	2.09 (1.18)	2.07(.76)
Olumsuz Duygu (Deney Öncesi)	2.24 (.75)		2.07 (.49)	2.08 (1.06)	2.03 (.57)	2.09 (.72)
Olumsuz Duygu (İkinci Oturum-Öykü 1)	4.03 (.59)		4.15 (.58)	3.58 (1.13)	4.15 (.70)	3.81 (1.04)
Olumsuz Duygu (İkinci Oturum-Öykü 2)	4.03 (.59)		4.15 (.58)	3.58 (1.13)	4.15 (.70)	3.81 (1.03)

*Not: Standart sapma değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

D: Dışlayan

K: Kabul eden

Ek 15:Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3)

Olumlu ve Olumsuz Duygu Puanları için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Deney 3)

Bağımlı Değişken		Psikolojik Dışlanma Koşulları				
		Denek				
Olumlu	Duygu (Deney Öncesi)	4.76 (1.1)*	4.46 (.71)	4.66 (.85)	4.73 (.79)	4.50 (1.0)
Olumlu	Duygu (İkinci Oturum-Öykü 1)	2.66 (.65)	2.73 (.80)	2.60 (.68)	2.91 (.82)	2.77 (.87)
Olumlu	Duygu (İkinci Oturum-Öykü 2)	1.87(.89)	1.69 (.81)	1.58 (.72)	2.09 (1.18)	2.07(.76)
Olumsuz	Duygu (Deney Öncesi)	2.24 (.75)	2.07 (.49)	2.08 (1.06)	2.03 (.57)	2.09 (.72)
Olumsuz	Duygu (İkinci Oturum-Öykü 1)	3.93 (.61)	4.03 (.54)	3.63 (1.02)	3.95 (.65)	3.90 (1.04)
Olumsuz	Duygu (İkinci Oturum-Öykü 2)	4.03 (.59)	4.15 (.58)	3.58 (1.13)	4.15 (.70)	3.81 (1.03)

*Not: Standart sapma değerleri parantez içinde gösterilmiştir.

D: Dışlayan

K: Kabul eden

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yasemin ABAYHAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara/ 8.4.1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi (Psikoloji)
2001-2005
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi (Sosyal Psikoloji)
2005-2007
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

Ulusal Sözel Bildiriler

Abayhan, Y., Aktaş, V.,& Gülüm, İ.V. “Bir Standardizasyon Çalışması: İntihara Yönelik Tutumlar Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlanması”, 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul, 3-5 Eylül 2008. (Poster Bildiri)

Abayhan, Y.,& Gülüm, İ.V. “Benlik Değerine Yönelik Yeni Bir Tanımlama: Üniversite Öğrencilerinin Koşula Bağlı Benlik Değeri ve Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeylerine İlişkin İnternet Temelli Bir Çalışma” IV. Lisansüstü Psikoloji Öğrencileri Kongresi, Ankara, 15-19 Eylül 2010. (Sözel Bildiri)

Abayhan Y., Yavuz H., Kaya A., Şahin D.,& Aydın, O., Çocuklarda Reddedilme Duyarlılığı Ölçeği'nin Uyarlanması ve Psikolojik Dışlanmanın Belirlenmesinde Sosyometrik Tercihlerin Uyarlanması, 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul, 3-5 Eylül 2008. (Panelist)

Çiffiliz, G.,& **Abayhan, Y.,** “Koşula Bağlı Benlik Değeri Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması ve Koşula Bağlı Benlik Değeri ile Reddedilme Duyarlılığının İncelenmesi”. III. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi, İstanbul, 24-28 Haziran 2009. (Sözel Bildiri)

Çiffliz, G., Kaya, A.G., Yavuz, H., **Abayhan, Y.**, Ceylan, S., Aydın, O., & Şahin, D. Psikolojik Dışlanma ve Psikolojik Aşırı Kabulün Duygu Durum ve Tehdit Edilen Gereksinimler Üzerindeki Etkisi, 16.Ulusal Psikoloji Kongresi, Mersin, 14-17 Nisan 2010. (Sözel Bildiri)

Yavuz Güzel, H., **Abayhan, Y.**, Ceylan, S., Kaya, A.G., Şahin, D. Aydın, O., & Çiffliz Kınay, G. (2012). Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalmanın Fizyolojik, Duygusal ve Bilişsel Tepkiler Üzerindeki Etkisi, 17. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul, 25- 28 Nisan 2012. (Sözel Bildiri)

Uluslararası Sözel Bildiriler

Abayhan, Y. “The impact of offender’s remorse expression and nationality, victim’s situation and completion of crime on reactions and fairness perceptions”, 11th International Social Justice Conference, Berlin, 2-5 Ağustos 2006. (Sözel Bildiri)

Abayhan, Y., Şahin, D. N., Aydın, O., Çiffliz, G., Yavuz, H., Ceylan, S. ve Kaya, A. G. (2010). “Relationships between parental psychological control, rejection sensitivity and prosocial/aggressive behaviors in younger adolescents.” 3rd International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection, Padova, 28-31 Temmuz 2010.(Sözel Bildiri)

Abayhan, Y., Yavuz, H., Ceylan, S., Kaya, A. G., Şahin, D., & Aydın, O. “Brainstorming as a paradigm for studying ostracism: Experiments with brainstorming and cyberball paradigms”. The 11th Congress of Psychology, Oslo, 7-10 Temmuz 2009. (Poster Bildiri)

Kaya, A.G., Çiffliz, G., **Abayhan, Y.**, Aydın, O., Şahin, D., Yavuz, H., & Ceylan, S. “Affective and Cognitive Consequences of Ostracism in Relation to Belongingness”. 3rd International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection, Padova, 28- 31 Temmuz 2010. (Sözel Bildiri)

Yavuz, H., **Abayhan, Y.**, Ceylan, S., Şahin, D., Aydın, O., Kaya, A.G., Çiffliz, G. “Do Ostracized People Ostracize? The Effects of Ostracism in Relation to Retaliation”. 3rd International Congress on Interpersonal Acceptance and Rejection, Padova, 28- 31 Temmuz 2010. (Sözel Bildiri)

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler :

Tamamlanan Projeler

Sosyal Psikoloji Laboratuvarının Kurulması ve “Yüksek ve Düşük Ait Olma İhtiyacının Psikolojik Dışlama Karşısında Gösterilen Tepkiler Üzerindeki” Başlıklı Bir Deney Önerisi
Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi (BAB)
Proje Yöneticisi: Prof. Dr. Orhan AYDIN
Rol: Yardımcı Araştırmacı

Psikolojik Dışlanmaya Maruz Kalmanın Bilişsel, Duygusal ve Davranışsal Sonuçları
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)
Proje Yöneticisi: Prof. Dr. Orhan AYDIN
Rol: Bursiyer

Çalıştığı Kurumlar : Hacettepe Üniversitesi (Araştırma Görevlisi)
2005-

İletişim

E-Posta Adresi : yasemina@hacettepe.edu.tr

Tarih : **01.04.2013**